magazin istoric

ANUL XVIII Nr. 3 (204) MARTIE 1984

ΜΙΧΑΕΛ ΧΟΪΧΟΣ

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVIII

Nr. 3 (204)

martie 1984

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

① ②

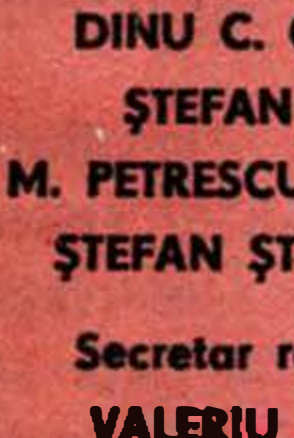

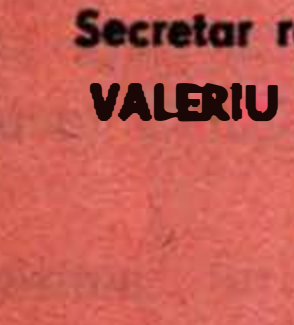

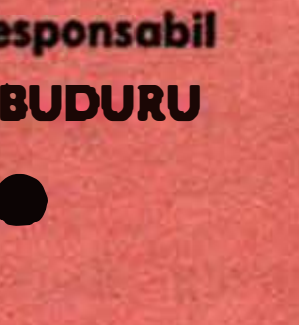

③ ④

SUMAR

ZECE ANI DE LA INVESTIREA SECRETARULUI GENERAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, TOVARĂŞULUI NICOLAE CEAUŞESCU, ÎN ÎNALTA MAGISTRATURĂ DE PREŞEDINTE AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

● **Preşedintele:**
Gheorghe Rădulescu 4

● **Proeminentă personalitate a istoriei contemporane:**
Ştefan A. Andrei 6

Sanctuarul de la Zargidava: *Vasile Ursachi* ● **Chipul lui Decebal pe monumentul de la Adamclisi...:** *Michael P. Speidel, Mihai Gramatopól* 10

Mircea cel Bătrîn — mare şi de sine stăpînitor voievod:
P.P. Panaitescu 16

Însemnări de la sfîrşit de veac:
Gheorghe D. Palade 23

1879. I.I.C. Brătianu incognito în Transilvania (II) 27

Miguel Hidalgo — părinte al Mexicului:
Ovidiu Hozgan 33

1940-1941. Berlinul văzut de la Ambasada Italiei:
Leonardo Simoni 41

Conflict pentru o moştenire:
Şerban Voinea-Semo 46

Overlord — capitolul secret:
Stephen E. Ambrose, Eugen Preda 49

Bucureştii văzuţi de Ferdinand Lassalle:
George Potra 55

Versailles — dacă oglinzile ar putea vorbi...:
André Castelot 59

● **Cititorii scriu istorie...** 38 ● **Cărţi sosite la redacţie...** 48 ● **Cîştigătorii concursului** Magazin istoric... 22 ● **Poşta** Magazin istoric...63

COPERTELE NOASTRE

① **Patria** — schiţă de vitrallu executată pentru 28 martie 1984, de arhitect Ascanio Damian

② Domnitor cu o îndelungată domnie şi legendară înţelepciune şi vitejie, simbol al afirmării diplomaţiei româneşti în lumea veacului XIV, Mircea cel Bătrîn a intrat în Panteonul marilor conducători de stat şi în galeria eternă a neamului ca un viteaz şi iscusit apărător al suveranităţii şi neatîrnării Ţării Româneşti, precum şi al drepturilor românilor din ţara de peste munţi — Transilvania. (**Mircea cel Bătrîn — mare şi de sine stăpînitor voievod**, p. 16)

③ **Frescă** a Cantacuzinilor aflată la ctitoria familiei de la Hurez — una din capodoperele picturale ale veacului XVII. Elina Cantacuzino (prima din stînga) şi cinci dintre fiii săi, care s-au aflat într-o aprigă dispută cu Şerban Cantacuzino. În ordine, de la stînga, la dreapta: Drăghici, Constantin-stolnicul, Mihai, Matei şi Iordache (**Conflict pentru o moştenire**, p. 46)

④ Din creaţiile multimilenare ale poporului român. De la stînga la dreapta: Gînditorul de la Cernavodă, sculptură neolitică ; Pictură pe lemn, sec. XVII; Coiful de aur geto-dac de la Poiana Coţofeneşti, sec. V î.e.n.; Imagine a Metroului bucureştean; Scoarţă oltenească; Rafinăria de petrol de la Brazi; Poartă sculptată din Maramureş; Teatrul Naţional din Tîrgu Mureş; Coloana infinită a lui Constantin Brâncuşi — simbol al geniului creator românesc („**Pentru străluciroa şi măreţia naţiunii noastre socialiste, a Republicii Socialiste România!**“, p.2)

„PENTRU STRĂLUCIREA ȘI MĂREȚIA NAȚIUNII NOASTRE SOCIALISTE, A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA!“

• Începînd din anul 1965, președintele Republicii Socialiste România a efectuat 193 vizite în țări situate în Europa, Africa, Asia, America Latină și America de Nord.

• Din 1965, la București au avut loc 122 întîlniri la nivel înalt.

• Cu prilejul vizitelor efectuate de președintele Nicolae Ceaușescu peste hotare sau al vizitelor întreprinse în România de șefi de state și de guverne din alte țări, s-au încheiat și semnat:

21 tratate de prietenie, colaborare și asistență mutuală sau de prietenie și cooperare;

107 declarații solemne și declarații comune;

255 comunicate comune.

• Aproape 140 titluri de volume consacrate vieții și operei președintelui Nicolae Ceaușescu, apărute în 21 limbi, din 35 țări ale lumii, constituie un strălucit omagiu pentru contribuția de însemnătate excepțională adusă de țara noastră, de șeful statului român la făurirea unei lumi a păcii, a dreptății și progresului.

• O expresie a înaltei aprecieri, a stimei și considerației de care se bucură pretutindeni în lume activitatea neobosită a președintelui Republicii Socialiste România sînt și cele peste 100 ordine, medalii, titluri și alte distincții acordate tovarășului Nicolae Ceaușescu de șefi de state și de prestigioase foruri, organisme și organizații internaționale. Lor li se adaugă titlurile științifice acordate de un mare număr de universități și alte instituții de învățămînt superior din diverse țări ale lumii.

JURĂMÎNTUL

depus de președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în fața Marii Adunări Naționale și a întregii națiuni române

„Jur să slujesc cu credință patria, să acționez cu fermitate pentru apărarea independenței, suveranității și integrității țării, pentru bunăstarea și fericirea întregului popor, pentru edificarea socialismului și comunismului în Republica Socialistă România!

Jur să respect și să apăr Constituția și legile țării, să fac totul pentru aplicarea consecventă a principiilor democrației socialiste, pentru afirmarea în viața societății a normelor eticii și echității socialiste!

Jur să promovez neabătut politica externă de prietenie și alianță cu toate țările socialiste, de colaborare cu toate națiunile lumii, fără deosebire de orînduire socială, pe baza deplinei egalități în drepturi, de solidaritate cu forțele revoluționare, progresiste de pretutindeni, de pace și prietenie între popoare!

Jur că îmi voi face întotdeauna datoria cu cinste și devotament pentru strălucirea și măreția națiunii noastre socialiste, a Republicii Socialiste România!“

28 martie 1974

PREȘEDINTELE

GHEORGHE RĂDULESCU

În istoria fiecărei țări sînt zile și momente ce rămîn pentru totdeauna în inimile și conștiințele popoarelor. Pentru poporul nostru, o asemenea zi este 28 martie 1974, cînd organul suprem al puterii de stat — Marea Adunare Națională —, consacrînd, prin votul său unanim, voința întregii noastre națiuni, l-a ales pe secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cea mai înaltă și de răspundere funcție de stat, aceea de președinte al Republicii Socialiste România.

Votul de acum un deceniu al aleșilor poporului a fost dovada incontestabilă a prețuirii și stimei națiunii noastre socialiste, a întregii țări, față de cel mai iubit fiu al său. A fost, de fapt, expresia cea mai elocventă a acordului unanim al tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, al tuturor conștiințelor naționale ca întîiul președinte al țării noastre să fie militantul care din cea mai fragedă tinerețe s-a contopit cu voința și lupta partidului comunist, revoluționarul neînfricat care — înfruntînd cu eroism și curaj prigoana, închisorile, lagărele — a participat, alături de alți militanți ai partidului, la cele mai importante evenimente ale istoriei societății românești contemporane, a adus contribuții de mare preț la unirea și mobilizarea clasei muncitoare, a tinerei generații, a tuturor forțelor progresiste ale țării în lupta împotriva claselor exploatatoare și a exploatării, la marile bătălii împotriva fascismului și războiului hitlerist, la victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, la opera de edificare a noii orînduiri în România; experiența sa revoluționară bogată și strălucitele sale calități de militant și conducător comunist au cunoscut o deplină afirmare după Congresul al IX-lea al partidului, cînd tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost ales secretar general al Partidului Comunist Român.

Dar să ne întoarcem la acea *dată memorabilă de 28 martie 1974* și să ne amintim de discursul solemn rostit în acele clipe istorice de tovarășul Nicolae Ceaușescu: *„Doresc, de la această înaltă tribună, să vă asigur pe dumneavoastră, să asigur partidul, întregul popor, că, în îndeplinirea înaltelor răspunderi ce mi s-au încredințat, nu voi precupeți nimic pentru unirea eforturilor partidului și poporului în vederea realizării cu succes a Programului partidului, pentru împlinirea năzuințelor poporului nostru de bunăstare și fericire"*.

Găsim în aceste cuvinte vibrante și răspunsul cel mai firesc la încrederea acordată de națiune, dar și chezășia că ceea ce a hotărît partidul se va realiza, spre binele și fericirea poporului, în scopul întăririi independenței și suveranității patriei.

Acum, în martie 1984, putem spune cu îndreptățită mîndrie că acești zece ani, care urmează și continuă, pe o treaptă superioară, deceniul anterior de cînd tovarășul Nicolae Ceaușescu fusese chemat la cîrma Partidului Comunist Român, constituie pentru țara noastră epoca înnoirilor fundamentale, care, prin proporțiile ei, prin ritmurile dinamice și prin îndrăzneala obiectivelor propuse și îndeplinite, nu-și găsește egal în întreaga istorie a României. Congresele al XI-lea și al XII-lea și cele două Conferințe Naționale ale partidului, desfășurate în acești ani, au pus în fața națiunii române obiective pe cît de cutezătoare pe atît de realiste, declanșînd un puternic avînt în dezvoltarea tuturor sectoarelor de activitate.

O dezvoltare și modernizare fără precedent au cunoscut în această perioadă forțele de producție, care au determinat profunde prefaceri revoluționare în structura economico-socială a țării; s-a modernizat agricultura; a crescut impetuos venitul național și — pe această bază — nivelul de trai material și spiritual al întregii națiuni; s-au perfecționat relațiile de producție, afirmîndu-se plenar raporturi noi, de echitate, între toți membrii societății. România se află — cum s-a relevat la Congresul al XII-lea și la Conferința Na-

ţională a partidului din 1982 — în stadiul de a intra într-o nouă etapă, superioară, a ascensiunii sale pe treptele progresului şi civilizaţiei socialiste, se pregăteşte să intre în rîndul ţărilor cu o dezvoltare medie.

Să readucem în memorie *momentul solemn al depunerii jurămîntului*, cînd întîiul preşedinte al ţării, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, rostea cu hotărîrea-i cunoscută: *„Jur să respect şi să apăr Constituţia şi legile ţării, să fac totul pentru aplicarea consecventă a principiilor democraţiei socialiste, pentru afirmarea în viaţa societăţii a normelor eticii şi echităţii socialiste!"*

În toţi aceşti ani, partidul, secretarul său general, preşedintele ţării, au acţionat pentru a pune în mişcare toate energiile, toate resursele de iniţiativă şi spirit revoluţionar ale poporului. În aceşti ani a cunoscut o şi mai puternică intensificare procesul revoluţionar iniţiat de cel de-al IX-lea Congres al partidului de perfecţionare a democraţiei socialiste, creîndu-se un sistem original, unic în felul său, de democraţie muncitorească, revoluţionară, care asigură participarea tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naţionalitate, la elaborarea politicii interne şi externe, la conducerea vieţii economice şi sociale a societăţii.

Merită, cred, în acest sens să relev concepţia nouă, profund ştiinţifică a preşedintelui Nicolae Ceauşescu privind problematica puterii, esenţa, rolul, locul şi funcţiile statului socialist în etapa actuală şi în perspectiva făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi a înaintării României spre comunism; raportul dintre stat şi societate, dintre pa id şi stat, dintre stat şi democraţie. Deosebit de semnificativ este şi faptul că preşedintele ţării manifestă o preocupare susţinută pentru ca statul, devenit stat al democraţiei muncitoreşti, revoluţionare, precum şi organismele şi organele sale — centrale şi locale —, să-şi îmbunătăţească activitatea, să funcţioneze organic integrat în viaţa societăţii, să asigure conducerea unitară, planificată, a întregii activităţi economico-sociale, respectarea şi aplicarea fermă a legilor, întărirea ordinii şi disciplinei, apărarea proprietăţii socialiste, a independenţei patriei. Abordînd pe larg aceste probleme, tovarăşul Nicolae Ceauşescu arăta: *„Partidului îi revine misiunea de a acţiona permanent pentru perfecţionarea şi creşterea rolului statului, al tuturor organelor democratice în toate sectoarele de activitate"*. Cu acelaşi prilej, secretarul general al partidului sublinia rolul comuniştilor din aparatul de stat, care *„au răspunde ea în faţa partidului şi poporului de a face totul ca statul şi organismele democratice de conducere a societăţii să-şi îndeplinească la un nivel tot mai înalt rolul ce le revine în toate domeniile de activitate"*. Însăşi funcţia de şef al statului este concepută de tovarăşul Nicolae Ceauşescu într-un fel nou, revoluţionar, într-o viziune dialectică. Conform acestei concepţii, exercitarea funcţiei de preşedinte al ţării noastre implică o înaltă preocupare pentru dezvoltarea democraţiei socialiste, pentru intensificarea participării maselor la viaţa social-politică, pentru perfecţionarea legislaţiei şi întărirea legalităţii, pentru garantarea respectării drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti.

Întîiul comunist al ţării, preşedintele Republicii, este cel mai viu exemplu şi în această direcţie. Împreună cu poporul şi pentru popor — aceasta este una din liniile forţă ale activităţii multilaterale a tovarăşului Nicolae Ceauşescu.

Pe drept cuvînt se spune că masa de lucru a preşedintelui ţării este ţara întreagă, iar cabinetul său de lucru este locul unde o ţară întreagă îşi dă întîlnire. Aflîndu-se într-un permanent şi nemijlocit contact cu poporul, cu oamenii muncii, discutînd cu ei la faţa locului, consultîndu-se sistematic cu masele largi populare, preşedintele Nicolae Ceauşescu a instaurat în ţară un climat de puternică emulaţie, de înaltă răspundere şi exigenţă în înfăptuirea marilor obiective iniţiate de partid, în slujirea poporului.

Să ne întoarcem iar la *istorica dată de 28 martie 1974*, cînd preşedintele ţării declara: *„Jur să promovez neabătut politica externă de prietenie şi alianţă cu toate ţările socialiste, de colaborare cu toate naţiunile lumii, fără deosebire de orînduire socială, pe baza deplinei egalităţi în drepturi, de solidaritate cu forţele revoluţionare, progresiste de pretutindeni, de pace şi prietenie între popoare!"*

Avînd un rol determinant în elaborarea politicii externe a statului nostru, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a desfăşurat şi desfăşoară o activitate neobosită pentru înfăptuirea ei, afirmîndu-se ca cel mai autorizat exponent al năzuinţelor poporului român de pace, independenţă şi progres. Sub conducerea sa înţeleaptă, România socialistă întreţine relaţii de prietenie, colaborare şi solidaritate cu toate ţările socialiste, dezvoltă raporturi de strînsă cooperare cu ţările în curs de dezvoltare, cu statele nealiniate, în spiritul coexistenţei paşnice, promovează legături de colaborare cu ţările capitaliste dezvoltate, participă activ la diviziunea internaţională a muncii, la circuitul mondial de valori materiale şi spirituale.

Cu deplin temei se poate spune că, dacă astăzi România înfăţişează lumii chipul demn al unei ţări care se afirmă ferm ca luptătoare neobosită în slujba măreţei cauze a păcii şi progresului, dacă numele său este astăzi pretutindeni rostit cu respect, aceasta se datorează activităţii vaste, inepuizabile a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, a cărui contribuţie adusă la soluţionarea marilor şi complexelor probleme ale lumii contemporane, ale vieţii internaţionale este unanim recunoscută şi preţuită pe plan mondial.

PROEMINENTĂ PERSONALITATE A ISTORIEI CONTEMPORANE

ȘTEFAN A. ANDREI

28 martie 1974, orele 11 și 37 de minute. Marea Adunare Națională, împlinind aspirațiile și voința întregii națiuni, a proclamat, într-o atmosferă de înaltă responsabilitate, de pătrunzătoare mîndrie patriotică, alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu ca primul președinte al Republicii Socialiste România.

Acolo, în rotonda forumului suprem, martoră a atîtor evenimente de seamă ale istoriei naționale, erau de față, simbolic, toți cetățenii României, în mintea lor prinzînd contururi chipurile înaintașilor care, de-a lungul istoriei, au stat în fruntea marilor bătălii pentru dreptate națională și socială, unirea principatelor și formarea statului național modern, dobîndirea independenței, înfăptuirea statului național unitar și trecerea la edificarea societății socialiste.

Trecuseră nouă ani de cînd marele forum al comuniștilor români, Congresul IX al partidului, într-o impresionantă unanimitate, alesese în suprema funcție de secretar general pe tovarășul Nicolae Ceaușescu. Suflet din sufletul poporului, comunist de profundă omenie, revoluționar cu o gîndire eliberată de dogme, teoretician de excepție, conducător eminent care a știut să revitalizeze spiritul creator al partidului comunist, unit prin toate fibrele de popor, tovarășul Nicolae Ceaușescu leagă de numele și de opera sa prodigioasă grandioasele transformări din viața țării, îmbogățind prin teze de o înaltă valoare teoretică și practică concepția revoluționară despre lume și viață. Proclamarea sa ca primul președinte al Republicii socialiste consacra, în fapt, însești cerințele vitale ale societății noastre, necesitățile obiective ale noii sale evoluții pe coordonatele progresului.

Gînditor revoluționar de frunte al epocii noastre, președintele Nicolae Ceaușescu a avut un rol hotărîtor în elaborarea Programului partidului, care fundamentează teoretic căile grandioasei opere — înfăptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism. Se îmbogățește astfel tezaurul teoriei revoluționare mondiale, se dă o orientare precisă activității partidului și poporului prin formularea obiectivului fundamentat strategic privind asigurarea dezvoltării multilaterale a societății, înflorirea tuturor laturilor vieții sociale, atît a economiei, cît și a științei și culturii, perfecționarea conducerii, formarea omului nou, promovarea eticii și echității socialiste în deplină concordanță cu etapa istorică actuală.

Prin puternica încărcătură patriotică și inegalabila profunzime științifică, concepția conducătorului partidului și statului nostru referitoare la gloriosul trecut de luptă al poporului român, la rolul națiunii în lumea contemporană este o autentică lecție de istorie vie, concretă. De fapt, tovarășul Nicolae Ceaușescu ne-a înnobilat însuși sentimentul demnității naționale, a repus trecutul glorios al neamului în drepturile lui firești, cunoașterea istoriei unice și unitare a poporului român devenind astfel factor determinant al educației tuturor fiilor patriei comune, fără nici o deosebire de naționalitate.

A devenit un adevărat crez al întregului popor chemarea vibrantă a președintelui nostru care demonstrează marea sa încredere în capacitatea de creație istorică a maselor făuritoare ale destinului național: *„Muncind cu elan, înălțînd an de an țara, ne îndeplinim o datorie sacră față de înaintași, față de generațiile prezente, cît și față de viitorime"*.

Rolul de personalitate proeminentă a istoriei contemporane al președintelui țării este pus în lumină în chip impresionant prin activitatea desfășurată pe arena internațională. Inspirator și promotor strălucit al politicii externe românești, tovarășul Nicolae Ceaușescu a elaborat concepte și inițiative în vederea soluționării marilor probleme ale lumii contemporane, fundamentate pe concepția sa științifică, realistă și clarvăzătoare de înalt umanism, pe o profundă cunoaștere a fenomenelor și tendințelor vieții internaționale, concepție străbătută de o mare

răspundere față de destinele poporului român, ale cauzei păcii, dezarmării, securității, destinderii și colaborării internaționale. Pentru tot ce a făcut și face spre binele națiunii noastre, în consonanță cu marile idealuri ale întregii omeniri, conducătorul partidului și statului nostru, autentic „Erou al păcii", se bucură de prețuire, stimă și respect pe toate meridianele lumii. Niciodată pînă acum România nu a avut atîtea legături internaționale și atîția prieteni pe tot globul pămîntesc.

În condițiile complexe ale lumii contemporane, cînd se încearcă acreditarea ideii că națiunea constituie o categorie socială perimată, depășită istoricește, tovarășul Nicolae Ceaușescu a formulat concluzii teoretice remarcabile, întemeiate pe o profundă cunoaștere, pe analiza în spiritul materialismului dialectic și istoric a realităților concrete din țara noastră, a situației existente în lumea contemporană, potrivit cărora națiunea va continua să-și exercite rolul său esențial pentru o foarte lungă perioadă istorică. În această lumină capătă o imensă valoare concluzia că procesul de formare a statelor naționale continuă să reprezinte o cerință esențială pentru o importantă parte a lumii, că în împrejurările internaționale de tăzi lupta împotriva dominației străine, pentru realizarea unității naționale este o parte integrantă a luptei generale împotriva imperialismului, a colonialismului și a neocolonialismului.

Valențele științifice ale operei tovarășului Nicolae Ceaușescu dobîndesc și atributele politice proprii personalității și rolului său în istoria contemporană, prin formularea conceptului referitor la modul în care tinerele state independente de pe alte continente pot lichida grava moștenire a trecutului. *„Iată de ce putem afirma* — sublinia președintele țării, atît pe baza experienței românești cît și a celei mondiale — *că singura cale pentru lichidarea subdezvoltării, pentru progresul economic și social, pentru ridicarea fiecărei națiuni la un grad înalt de civilizație este efortul propriu al fiecărui popor. Nici o țară din lume, nici un popor nu s-a dezvoltat așteptînd ajutorul altora, nici o națiune nu se va putea dezvolta așteptînd ca alții să facă eforturi pentru ea".*

Datorăm președintelui țării afirmarea plenară a umanismului socialist, revoluționar, ca formă istorică superioară a umanismului, înlăturarea arbitrariului din viața publică, instaurarea climatului de dreptate, a acelui unic cod al eticii și echității socialiste. Numai un spirit luminat, apărător ferm al relațiilor de tip nou, socialist, între membrii societății, numai un patriot și revoluționar putea ridica umanismul la rang de principiu, de politică de stat. Acest concept este transplantat și pe planul raporturilor internaționale ale României, întemeiate pe sentimente de prietenie, solidaritate, de pace și colaborare; în fapt, nu se poate vorbi de adevărat umanism atunci cînd nu se recunoaște dreptul fiecărei națiuni, al fiecărui popor de a fi deplin stăpîn pe destinele sale, cînd este ignorat dreptul fundamental al popoarelor la pace și dezvoltare. Faptele, viața au validat întru totul concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu privind necesitatea respectării neabătute de către toate statele și în orice împrejurări a principiilor noi pe care trebuie să se întemeieze raporturile dintre ele: egalitatea în drepturi, respectul suveranității și independenței naționale, neamestecul în treburile interne, avantajul reciproc, nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forța.

Pornind de la aceste principii, România, președintele Ceaușescu aplică la scara tuturor raporturilor cu alte state politica diplomației deschise; politica externă a României nu constituie un subiect confidențial, ci este prezentată public, deschis, poporului român, opiniei publice internaționale.

Sînt revelatorii acțiunile concrete inițiate de tovarășul Nicolae Ceaușescu privind dezarmarea generală și, în primul rînd, dezarmarea nucleară, imperativ de importanță vitală pentru progresul și existența întregii umanități. Șeful statului nostru a făcut în repetate ocazii apel vibrant la necesitatea istorică a politicii rațiunii, a primatului dreptului împotriva forței, arătînd, nu o dată, că trebuie spus deschis popoarelor adevărul că armele și, înainte de toate, armele nucleare, sînt mijloace ale distrugerii și morții, nu instrumente ale păcii și securității.

Eminentul conducător de stat, omul politic atît de receptiv și de sensibil la fenomenele și contradicțiile care au condus la agravarea situației internaționale, președintele țării a desprins concluzia pertinentă că, în prezent, asistăm pe scena mondială la subminarea gravă a însăși politicii de coexistență pașnică și destindere, politică unanim cerută de toate popoarele lumii ca alternativă la perspectiva unei conflagrații. De aici, și teza de o excepțională valoare teoretică și practică pe care a formulat-o magistral în interviul acordat ziarului *The New York Times* din S.U.A. la sfîrșitul anului trecut: *„Considerăm că, în epoca noastră, în condițiile existenței de state cu orînduiri sociale diferite și cu niveluri de dezvoltare diferite, este necesar să se acționeze în spiritul coexistenței pașnice, să se renunțe cu desăvîrșire la politica de forță, de amenințare cu forța și să se respecte neabătut dreptul fiecărui popor de a-și alege orînduirea socială, calea dezvoltării economico-sociale pe care o dorește, fără nici un amestec din afară.*

Noi considerăm că existența într-o țară sau alta a unei orînduiri sociale care se deosebește de cea a altei țări sau a unui grup de țări nu reprezintă pentru nimeni un pericol. Dimpotrivă, s-ar putea spune că existența diferitelor orînduiri sociale, a diferitelor căi de dezvoltare, reprezintă o necesitate legică a dezvoltării istorico-sociale".

De o largă audiență și apreciere în viața internațională se bucură concepția șefului statului român privind necesitatea soluționării tuturor problemelor litigioase dintre state numai pe calea tratativelor, cu atît mai mult cu cît anul care a trecut a fost caracterizat prin conflicte internaționale, „rămase în sus-

30 decembrie 1983. Corpul diplomatic acreditat la București prezintă felicitări președintelui României

pensie", „înghețate" sau ignorate, toate însă generatoare de tensiune și neîncredere, apte oricînd să declanșeze flacăra unei conflagrații mondiale. Viața, evenimentele au demonstrat că recurgerea la calea militară provoacă mari pierderi umane și materiale țărilor respective și, în același timp, determină o accentuare a încordării și în general o creștere a pericolului de război. Este cunoscută insistența cu care președintele țării afirmă că oricît de îndelungate și de grele ar fi tratativele, ele reprezintă singura alternativă logică ce răspunde intereselor fiecărui popor, ale păcii în general și că nimic nu justifică recurgerea la arme, la calea militară în soluționarea unor probleme!

Vitalitatea creatoare a ideilor și gîndirii politice ale șefului statului român și-a găsit expresie și în formularea concluziei fundamentale că realizatorii tuturor bunurilor materiale și spirituale care alcătuiesc patrimoniul civilizației universale sînt masele populare, că popoarele sînt făuritoarele istoriei. Această tezâ a fost dezvoltată, căpătînd noi valențe și dimensiuni în legătură cu situația gravă care s-a creat în Europa prin amplasarea rachetelor cu rază medie de acțiune. În actualele împrejurări, intensificarea luptei pentru pace a popoarelor, a tuturor forțelor politice, a tuturor categoriilor sociale are o însemnătate deosebită pentru a opri cursul periculos al evenimentelor, pentru reluarea politicii de pace, dezarmare, colaborare și destindere.

Este un adevăr axiomatic că în toate problemele fundamentale ale vieții internaționale președintele României a exprimat judecăți atotcuprinzătoare, a formulat propuneri realiste, ingenioase și productive, a prezentat idei concrete și a luat inițiative originale, fructuoase. Tovarășul Nicolae Ceaușescu a realizat o viziune unitară constituită într-o adevărată doctrină în legătură cu necesitatea imperioasă a instaurării unei noi ordini politice și economice, două laturi inseparabile ale procesului complex de consolidare a independenței politice, prin construcția unei independențe economice și prin democratizarea raporturilor internaționale, prin asigurarea participării efective pe bază de egalitate a tuturor statelor la soluționarea problemelor comune ale omenirii.

Pornind de la experiența proprie a României, țară socialistă și în același timp țară în curs de dezvoltare, președintele Ceaușescu a evidențiat consecințele grave ale adîncirii decalajului și ascuțirii contradicțiilor dintre țările bogate și țările sărace, necesitatea stringentă a eliminării din rădăcini a practicilor vechii politici de inegalitate și asuprire, a chemat la dialog între țările

bogate și țările sărace, la întărirea unității, solidarității și colaborării țărilor în curs de dezvoltare în lupta pentru trecerea la promovarea unor relații noi, bazate pe echitate și egalitate. Președintele României a evidențiat legătura dintre oprirea cursei înarmărilor și trecerea la dezarmare, uriașele sume obținute prin reducerea cheltuielilor militare urmărind să fie orientate spre sprijinirea propășirii economice a tuturor statelor și în primul rînd a țărilor în curs de dezvoltare.

Desigur, procesul complex de primenire a situației internaționale, de așezare pe baze noi a raporturilor dintre state, pentru întărirea păcii și securității nu se desfășoară lin, fără rezistențe, cu atît mai mult cu cît pe arena mondială se manifestă încă puternic tendințe de menținere a vechilor stări de lucruri, a politicii anacronice de dominație, exploatare și forță, se ascut contradicțiile între state și grupări de state, se intensifică rivalitățile pentru menținerea sau reîmpărțirea zonelor de influență, se recurge la forță și opresiune continuă și se escaladează cursa înarmărilor.

Făcînd această radiografie precisă a proceselor și tendințelor din viața internațională, tovarășul Nicolae Ceaușescu jalonează în mod limpede și direcțiile de acțiune, manifestînd încredere și optimism în forța și capacitatea de luptă a popoarelor. Tocmai în actualele condiții este necesar — în opinia președintelui nostru — ca toți oamenii de bună-credință, toate curentele, mișcările progresiste și democratice să-și înmulțească și să-și unească eforturile și să acționeze în strînsă unitate pentru soluționarea pe calea politică a problemelor care confruntă omenirea contemporană, în interesul descărcării tensiunii internaționale și îmbunătățirii climatului dintre state, al dezvoltării colaborării între popoare, al politicii de securitate și pace în lume.

Împletit cu larga colaborare cu toate țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare, cu celelalte state ale lumii, în spiritul coexistenței pașnice, acest mesaj umanist a devenit în fapt piatra unghiulară a politicii externe românești, imprimînd în inimile și conștiința lumii contemporane personalitatea celui care, prin numele său, definește vremea de azi a istoriei românești: Epoca Ceaușescu.

Primul președinte al României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, se înscrie la loc de cinste printre marii și iluștrii fii ai patriei, care au cinstit prin lupta și întreaga lor viață poporul căruia îi aparțin, care n-au cunoscut odihnă în activitatea plină de pasiune și dăruire pentru înălțarea patriei pe cele mai înalte culmi ale civilizației și progresului, împlinind crezul vizionar al lui Bălcescu: „Vrem să fim o nație, una puternică și liberă prin dreptul și datoria noastră, pentru binele nostru și al celorlalte nații, căci voim fericirea noastră și avem o misie a împlini în omenire".

Răspunsuri la întrebări

CIVILIZAȚIE ROMÂNEASCĂ MULTIMILENARĂ

Socotită încă din antichitate una din așezările importante ale Daciei, figurînd, alături de Piroboridava și Tamasidava, între cele trei dave menționate pe Siret[1] în Îndreptarul geografic al lui Ptolemeu, Zargidava a fost identificată ipotetic cu cetatea de la Brad (jud. Bacău)[2]. Cercetările arheologice efectuate ani de-a rîndul în această așezare, ale cărei origini încep în neolitic — locuirea continuînd neîntrerupt pînă în epoca feudală — au dus la descoperirea unui bogat material (ceramică autohtonă și de import, unelte, podoabe ș.a.), ce dovedește importanța economică a acestui centru în cadrul lumii geto-dacice de la răsărit de Carpați. Acestora li se adaugă recente descoperiri arheologice ce relevă continuitatea și unitatea civilizației multimilenare românești. Consemnîndu-le în articolul ce urmează, răspundem numeroaselor întrebări primite de la cititori, între care un mare număr de studenți și elevi.

SANCTUARUL DE LA ZARGIDAVA — ARGUMENT AL CULTURII GETO-DACICE

VASILE URSACHI,
Muzeul de Istorie, Roman

Investigațiile făcute în 1982 aveau să adauge o nouă și deosebit de importantă descoperire: un sanctuar circular, cu stîlpi de lemn, identificat în sectorul de nord-vest al așezării. Straturile de locuire ce s-au succedat după ce sanctuarul a fost mistuit de un incendiu nu au lăsat în picioare nici un element al construcției antice. Dar și din puținele urme rămase putem reconstitui un astfel de edificiu.

Sanctuarul avea formă aproximativ circulară, cu diametrul de 14 m; suprafața sa era deci de peste 150 metri pătrați, ceea ce ne arată o construcție de mari dimensiuni. Platforma sanctuarului propriu-zis — acoperită cu o crustă calcaroasă albicioasă, amestecată cu lut galben și prundiș — era înconjurată de un rînd de stîlpi de lemn dispuși la distanțe relativ egale între ei (0,75-1 m), cu unele excepții. Stîlpii, destul de groși (diametrul 0,25-0,40 m), erau îngropați în pămînt pînă la 0,65-0,70 m. Grosimea stîlpilor și adîncimea la care erau îngropați ne arată așadar că e vorba de stîlpi de susținere, destul de puternici pentru a susține un acoperiș.

Deoarece au fost o serie de discuții dacă sanctuarele geto-dacice ar fi fost acoperite sau nu[3], trebuie să precizez că cel de la Brad-Zargidava a avut, în mod sigur, un acoperiș. O dovedesc nu numai stîlpii de susținere, ci și stratul subțire de culoare albicioasă găsit

1-3 *Magazin istoric*, nr. 2/1970; 1/1981; 2/1977.

pe suprafața platformei, care nu putea să provină decît de la arderea șindrilei sau a stufului ce acoperea sanctuarul.

Pe platformă au fost identificate numeroase fragmente ceramice, toate de la tipuri de vase aparținînd perioadei „clasice" a culturii dacice (sec. I î.e.n.-sec. I. e.n.); desigur, este vorba de vase în care se depuneau ofrande.

Din toate aceste elemente — sumar prezentate aici — rezultă că la Brad avem de-a face cu un edificiu special, deosebit de restul construcțiilor depistate pînă acum în

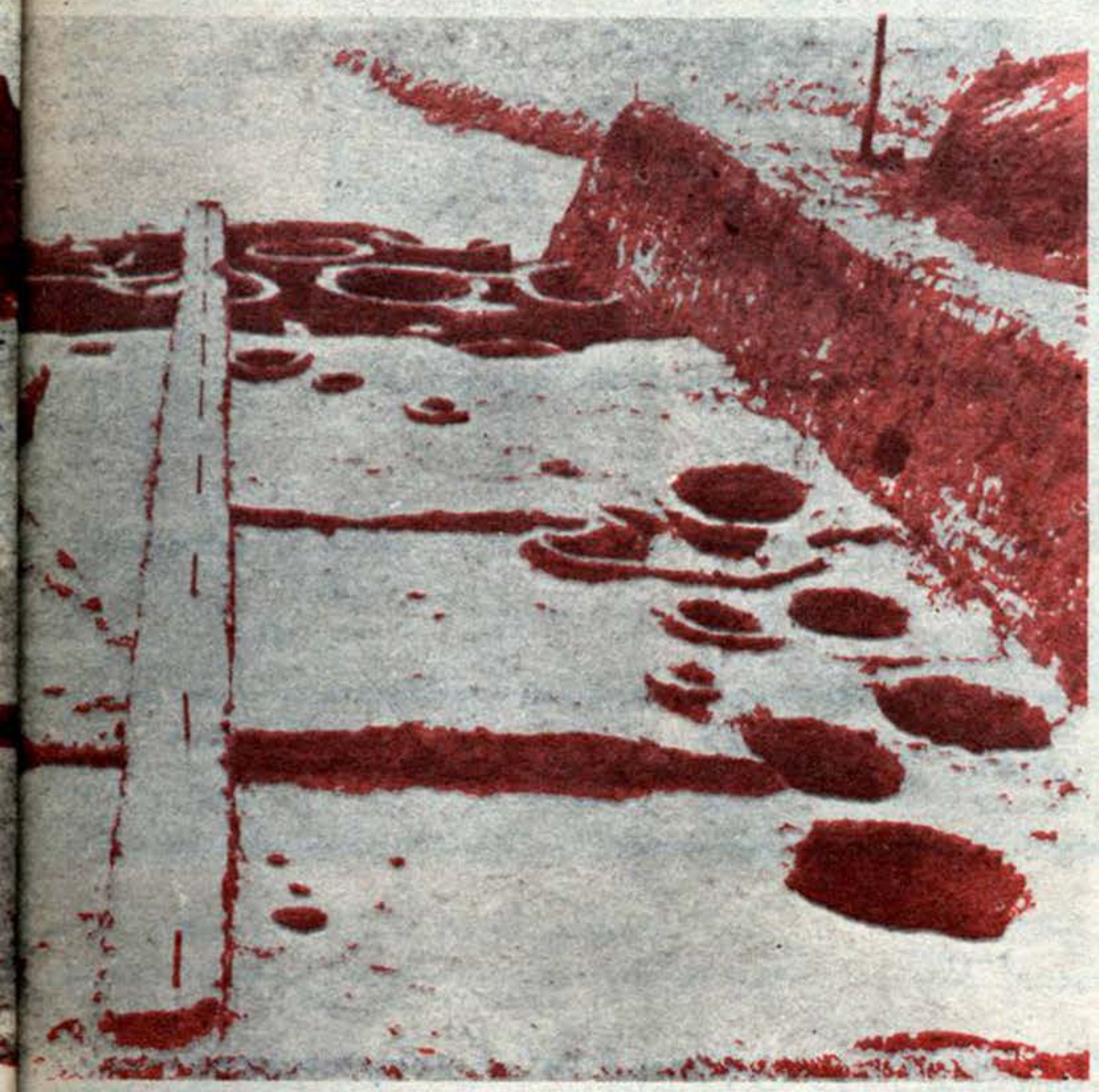

Imagine din timpul cercetărilor arheologice. Sînt vizibile conturul sanctuarului circular (gropile stîlpilor de susținere) și al patrulaterului cu absidă

așezare, edificiu care servea la oficierea diferitelor ritualuri specifice acelei perioade. Sanctuarul circular de la Brad aduce noi și importante clarificări cu privire la unitatea civilizației materiale și spirituale a geto-dacilor. El se adaugă unor mai vechi descoperiri de acest gen: în primul rînd, sanctuarele de piatră de la Grădiștea Muncelului — Sarmizegetusa Regia[1]; un alt sanctuar cu stîlpi din calcar a fost identificat tot în zona munților Orăștiei, în cetatea dacică Fețele albe, pe terasa numită a Șesului cu brînză. La acestea se adaugă sanctuarele construite din lemn: cel de la Pecica-Arad (cu un diametru de 6-7 m) și cel identificat la Dolinean (raionul Hotin, regiunea Cernăuți, în U.R.S.S.), foarte asemănător ca dimensiuni (14 m) și tip de construcție (36 stîlpi de lemn) cu sanctuarul de la Brad.

Cum se vede, asemenea construcții au fost proprii civilizației geto-dacice, sanctuarele circulare găsindu-se atît în extremitatea vestică a teritoriului locuit de strămoșii noștri, cît și în cea răsăriteană. Faptul că ele diferă ca suprafață sau ca material de construcție nu are, după părerea mea, o semnificație aparte. Dimensiunile au variat în funcție de locul unde au fost construite și de numărul celor care le-au folosit. Materialul de construcție utilizat a fost cel aflat la îndemîna constructorilor: piatră în zonele muntoase, lemn în regiunile deluroase și de șes. Din acest punct de vedere, numărul de stîlpi (exceptînd sanctuarul mare de la Sarmizegetusa, cu funcționalitate evidentă de calendar[2]) nu are neapărat o anumită semnificație, ci este determinat de necesitățile de construcție ale clădirii.

Dar identificarea sanctuarului circular de la Brad-Zargidava nu a fost singura surpriză oferită de cercetările arheologice efectuate în 1982. În dorința de a dezvălui cît mai multe din tainele acestor construcții, am înlăturat o porțiune din platformă. Și iată că, sub sanctuarul circular, am descoperit o altă construcție religioasă — de această dată de formă dreptunghiulară! Acest al doilea sanctuar (de fapt, primul în ordine cronologică!) avea o lățime de 8 m și o lungime ce nu a putut fi stabilită cu exactitate, căci edificiul n-a fost dezvelit în întregime. Într-o fază ulterioară lui i s-a adăugat o absidă, pe mijlocul laturii de vest. Asemenea construcții dreptunghiulare cu absidă sînt, de asemenea, caracteristice civilizației geto-dacice. Un sanctuar de acest tip a fost evidențiat prin cercetările arheologice la Popești[3], la Cetățeni și în vechea așezare geto-dacică din cuprinsul Bucureștilor, de la Lacul Tei.

Descoperire de excepțional interes științific și istoric, sanctuarele scoase la iveală în stațiunea arheologică de la Brad-Zargidava subliniază unitatea de cultură materială și spirituală a strămoșilor noștri geto-daci, evidențiind înaltul nivel al civilizației făurite de ei începînd cu mai bine de două milenii în urmă, în concordanță cu celelalte mari culturi ale antichității. Totodată, prin informațiile privind structura și succesiunea unor construcții de acest tip, sanctuarul de la Brad contribuie la mai buna cunoaștere și reconstituire a antichității geto-dacice.

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 6, 7/1977; 7/1983; 11/1979.

CHIPUL LUI DECEBAL PE MONUMENTUL DE LA ADAMCLISI...

MICHAEL P. SPEIDEL, S.U.A.

Pasionat cercetător al antichităţii daco-romane, Michael P. Speidel, de la Universitatea din Honoiuiu, Hawaii (S.U.A.), are la activ însemnate descoperiri ştiinţifice, ce au adus importante precizări în legătură cu istoria strămoşilor noştri. Analizînd, de pildă, o inscripţie găsită în 1965 într-un sat de lîngă antica localitate macedoneană Philippi, a descifrat epitaful aparţinînd veteranului roman Tiberius Claudius Maximus — cel care în anul 106 e.n. capturase trupul regelui geto-dac Decebal. Pe baza acestui epitaf şi a reliefului aflat pe piatra funerară s-au putut stabili cu certitudine împrejurările eroicului sfîrşit al lui Decebal[1], confirmîndu-se unele izvoare literare şi artistice antice.

Ulterior, cercetînd metopele de pe monumentul triumfal sau trofeul de la Adamclisi, M.P. Speidel a observat că una dintre acestea redă scena în care Decebal şi-a pus capăt vieţii pentru a nu cădea viu în mîinile duşmanilor — scenă foarte asemănătoare cu cea înfăţişată pe Columna lui Traian. Profesorul american şi-a expus concluziile într-un studiu apărut în publicaţia franceză Revue Archéologique (fascicula 1, din 1971) şi pe care (cu prescurtarea unor pasaje referitoare la momente binecunoscute cititorului român) îl reproducem în paginile Magazinului istoric. În continuare, Mihai Gramatopol (care ne-a semnalat studiul amintit) subliniază semnificaţiile pe care această descoperire le are asupra descifrării programului iconografic al monumentului triumfal, precum şi a rostului construirii lui.

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1971.

Enigmaticului monument triumfal, al lui Traian, ridicat la Adamclisi, i s-a acordat o deosebită atenție în ultimele decenii. Au fost descoperite o serie de noi fragmente din metopele care-l împodobeau, munca de cercetare, în special a arheologilor și istoricilor români, sporind considerabil cunoștințele noastre legate de acest monument, cel mai mare ce a fost construit vreodată de romani.

Cu toate acestea, cea mai intrigantă problemă pe care o pune trofeul este încă departe de a fi rezolvată: ce reprezintă ciudatele metope sculptate? S-au păstrat pînă în zilele noastre 48 din cele 54 relieîuri originale, dar interpretarea multor detalii, precum și a înșiruirii secvențelor în întreg prezintă încă dificultăți. Observația pe care am făcut-o asupra uneia din aceste metope și pe care am dori să o dezvăluim aici ar putea elucida într-o oarecare măsură această problemă, deși rămîne în continuare o cale lungă de parcurs pînă la completa înțelegere a tuturor datelor legate de monumentul amintit.

Avînd numărul de inventar 4, metopa la care ne referim reprezintă un călăreț roman îmbrăcat într-o cămașă de zale și purtînd un coif cu apărătoare pentru ceafă; el ține un scut lunguieț în mîna stîngă și o lance în mîna dreaptă, care este ridicată. Călărețul galopează către un inamic bărbos, aflat în partea sa dreaptă, și care, aparent, și-a pus scutul jos, pe pămînt, continuînd însă să-l țină de margine cu mîna stîngă. Savantul austriac Otto Benndorf care, în 1895, a publicat diferite interpretări despre metopele trofeului, aprecia că scena reprezintă un dac bătrîn, un om de rînd — *comatus* —, din a cărui îmbrăcăminte se mai poate distinge numai tivul din jurul gîtului. Dar o examinare mai atentă ne dezvăluie unele detalii ce necesită o interpretare diferită. Astfel, ceea ce, la prima vedere, pare a fi marginea de sus a scutului trebuie să fie altceva; altminteri scutul ar părea disproporționat; or sculptorii metopelor au demonstrat o bună stăpînire a proporțiilor. Apoi presupusul „tiv" este de fapt mîna dreaptă a bărbatului și, în prelungirea acesteia, se observă un pumnal în formă de seceră, binecunoscuta „sica" dacică, cu care bărbatul își taie gîtul. Din pricina suferinței cauzate de rană, capul îi este înclinat într-o parte. Concluzia este că metopa reprezintă un bărbat care se sinucide, pentru a nu cădea viu în mîna dușmanului.

Rectificări se impun și în legătură cu starea socială a personajului. Nu este vorba de un om din popor, un „comatus", cu capul descoperit. Personajul poartă o bonetă de formă hemisferică, bine fixată pe cap. Astfel de „căciuli", cunoscute și din alte reliefuri de pe trofeu, corespund celor purtate de nobilii daci reprezentați pe Columna lui Traian, deși acolo este evidențiat vîrful îndoit în sus, asemenea bonetelor frigiene.

Purtînd pe cap o astfel de bonetă, personajul sculptat nu poate fi decît un conducător dac. Despre cine ar putea fi vorba?

Un conducător dac ce își curmă viața pentru a evita căderea, de viu, în captivitate ne aduce în minte imediat pe Decebal, care, așa cum spune istoricul roman de origine greacă Dio Cassius, s-a sinucis cînd era în pericol de a fi prins. Moartea regelui este reprezentată pe scena CXLV de pe Columna lui Traian (cum se știe, scenele sînt numerotate cu cifre romane). Acolo — înfățișat cu bonetă, barbă și purtînd scut — Decebal își taie grumazul cu un pumnal în formă de seceră cu plăsele lungi, în momentul în care este înconjurat de cavaleria romană.

Foarte recent s-a descoperit o nouă reprezentare a acestei scene, de data aceasta pe pia-

Scena CXLV de pe Columna traiană...

Inp. 12: monumentul triumfal de la Adamclisi (reconstituire contemporană)

... și basorelieful de pe mormîntul lui Tiberius Claudius Maximus — imagini ce reconstituie eroicul sfîrșit al lui Decebal, înfățișat și pe una din metopele de la Adamclisi

tra funerară a lui Tiberius Claudius Maximus din Philippi, în Macedonia, cavalerul care „a capturat" pe Decebal şi a adus capul acestuia la împăratul Traian. Şi pe acest basorelief, Decebal este înfăţişat cu bonetă pe cap, cu barbă, cu scut, cu pumnalul încovoiat, dar prăbuşit deja la pămînt, în timp ce sica îi cade din mînă.

Constatăm, aşadar, că imaginea de pe metopă se regăseşte, în mare parte, în descrierile făcute de Dio Cassius şi în cele două scene amintite anterior. Desigur, s-ar putea obiecta că metopa nu reprezintă sinuciderea lui Decebal, ci a unui alt conducător al oştirii dace într-una din luptele reprezentate pe monument. O astfel de presupunere este însă greu de acceptat. Sinuciderea unui conducător „barbar" oarecare confruntat cu cavaleria romană nu poate constitui o scenă de luptă. Un astfel de tablou sugerează că „barbarul" a fost prins în capcană sau înconjurat, la capătul unei urmăriri îndelungate. Dealtfel, metopele imediat premergătoare şi următoare sinuciderii sugerează o vînătoare de oameni. Primele trei reprezintă călăreţi ce galopează în mare viteză, următoarele înfăţişează inamici fugind sau dîndu-şi sfîrşitul, precum şi pe unul din învingători purtînd trofeul — un cap de om. Evident, nu este vorba de un atac al cavaleriei, aşa cum s-a spus, ci de o vînătoare de oameni — foarte asemănătoare ca structură cu cea înfăţişată pe Columna lui Traian (scenele CXLII-CXLVI).

Monumentul de la Adamclisi se dovedeşte, aşadar, o replică — în această parte ce a reprezentat marginea imperiului — a Columnei lui Traian din Roma, ambele înregistrînd aceleaşi evenimente. Dispunem astfel de înregistrarea sculpturală a două din cele mai importante războaie ale Romei imperiale, aşa cum au fost descrise de soldaţii ce au participat la lupte.

În româneşte de
Ani NICA

Trofeul şi Columna — un program iconografic unitar

MIHAI GRAMATOPOL

La peste un secol după primele cercetări arheologice întreprinse, în anul 1882, de Grigore Tocilescu la monumentul triumfal de la Adamclisi, acesta pare să-şi dezvăluie adevărata semnificaţie, graţie unei spectaculoase identificări făcută de Michael P. Speidel şi care este de natură să atragă importante consecinţe privind elucidarea problematicii complexe a acestui grandios monument triumfal al antichităţii, cel mai mare din cuprinsul Imperiului roman (depăşind — e drept doar cu cîţiva centimetri — pe cel întrucîtva similar, din localitatea Gaeta-Napoli, ridicat pentru Munatius Plancus, general al lui Augustus. Interesul suscitat de-a lungul anilor de acest monument comemorativ a fost mare, iar încercările de a-i explica semnificaţia dintre cele mai diverse. Analizînd metopele pe care le-au putut descoperi lîngă monument (cîteva dintre ele fuseseră înstrăinate ori definitiv pierdute), primii cercetători — Grigore Tocilescu, ajutat de profesorul austriac Otto Benndorf — au socotit că este vorba de un monument triumfal înălţat de împăratul Traian în urma victoriilor obţinute în cele două războaie cu dacii (101-102 e.n. şi 105-106 e.n.).

Identificarea, în imediata apropiere a trofeului, a altor două construcţii, un *Altar funerar* în cinstea ostaşilor romani căzuţi în război şi un *Mausoleu*, adăpostind osemintele unui general al lui Traian (comandantul spatelui, adică al trupelor de intendenţă), a pus însă sub semnul întrebării această ipoteză. Potrivit părerii emise de istoricul şi arheologul Teohari Antonescu, trofeul ar fi fost înălţat pentru

a comemora unele victorii dobîndite în primul război daco-roman, anume sîngeroasele bătălii — trei la număr — desfăşurate în Moesia, fiind ridicat chiar pe locul celei mai grele dintre aceste lupte. Acestei opinii i s-a raliat şi Radu Vulpe[1]. Celelalte opinii exprimate în legătură cu acest monument sînt păreri mai mult sau mai puţin derivate din ipotezele menţionate mai sus.

Identificînd pe una din metope scena sinuciderii lui Decebal (episod petrecut la capătul celui de-al doilea război daco-roman, în anul 106), descoperirea prof. Speidel dovedeşte în mod limpede că trofeul a fost înălţat pentru a comemora pe lîngă bătălia de la Adamclisi şi al doilea război daco-roman. Explicaţia e logică: dacă metopele ar fi înfăţişat doar primul război, nu ar fi avut nici un sens ca una din imagini să zugrăvească episodul petrecut în al doilea război.

Dar, în acest caz, care a fost raţiunea înălţării unui monument în acest loc şi nu în inima Munţilor Orăştiei, acolo unde s-au desfăşurat bătăliile hotărîtoare, soldate cu transformarea unei părţi a Daciei în provincie romană? O primă explicaţie o găsim în relaţia dintre trofeu şi celelalte monumente: Altarul şi Mausoleul; o a doua, în inscripţia — în dublu exemplar — aşezată sub trofeul de arme (realizat şi el bifacial) şi închinată „lui Marte *Răzbunătorul* [subl.ns.]".

Faptul că avem de-a face cu două inscripţii şi că trofeul de arme este astfel construit încît să fie privit din două părţi ne arată clar că metopele erau împărţite în două hemicicluri distincte. Un hemiciclu de metope — orientat spre locul unde se afla Mausoleul — trebuia să comemoreze evenimentele petrecute pe acel loc în timpul primului război daco-roman; al doilea hemiciclu de metope, orientat către Altar, avea drept scop relatarea celui de-al doilea război daco-roman, destinat, în mentalitatea vremii, să răzbune miile de soldaţi romani căzuţi în sînger asa luptă desfăşurată chiar pe acel loc.

Iată, aşadar, că bătălia de la Adamclisi era socotită crucială pentru cucerirea Daciei, monumentul triumfal de la Adamclisi „ist riseşte" în metopole sale răzbunarea acelei victorii sîngeroase prin t tala înfrîngere a Daciei în al doilea război. Astfel, metopele tr - feului de la Adamclisi nu pot fi privite drept o replică a Columnei traiane, înălţată în capitala Imperiului roman, în cinstea victoriilor dobîndite de Traian împotriva dacilor. De fapt, C lumna (realizată ulterior) reia unele scheme iconografice de pe monumentul de la Adamclisi! Dealtfel, o analiză temeinică a celor două monumente ne arată că ele sînt opera unuia şi aceluiaşi artist. Firește, nu ne gîndim la meşterii pietrari care au cioplit metopele şi, respectiv, scenele ce alcătuiesc Columna, ci la artistul programator care a gîndit reprezentările şi succesiunea lor. Acest artist nu poate fi însă — aşa cum s-a crezut — Apollodor din Damasc, a cărui profesiune era de arhitect, nu de sculptor.

Dintr-o serie de detalii, între care semnificative mi se par modul în care sînt separate metopele una de alta prin alternanţa de pilaştri canelaţi cu pilaştri cu vrejuri, precum şi prezenţa pe creneluri a unor arbori exotici (specifici florei mediteraneene şi microasiatice), socot că acest artist era originar din Asia Mică — poate chiar din Milet. Alternarea celor două tipuri de pilaştri o întîlnim la *Nimfeul* din acest oraş, construit de împăratul Traian în memoria tatălui său, care fusese guvernator al provinciei Asia. Desigur, este vorba de un ansamblu de probleme privind istoria şi teoria artei romane a căror discutare am făcut-o recent într-o lucrare de specialitate. Îmbucurător mi se pare însă faptul că noua interpretare iconografică a monumentului de la Adamclisi oferă cheia unei mai judicioase înţelegeri a artei imperiale din epoca lui Traian şi, totodată, ilustrează una din cele mai eroice episoade ale antichităţii româneşti, de rezistenţă dîrză în faţa expansiunii celui mai puternic imperiu al vremii.

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1973, 3/1974.

CLIO ANUNŢĂ

Expoziţie numismatică

Sub egida Muzeului de istorie a municipiului Bucureşti, în colaborare cu Muzeul militar central şi Societatea numismatică română, în lunile noiembrie 1983 — ianuarie 1984, în sălile Casei Sovromuz din Capitală, a fost organizată expoziţia „Lupta pentru unitate şi independenţă naţională a poporului român, oglindită în medalii şi decoraţii", dedicată aniversării a 65 ani de la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. A fost marcat totodată, cu acest prilej, jubileul de 80 ani de la înfiinţarea Societăţii numismatice române.

Expoziţia a reunit piese de mare semnificaţie: primele medalii şi decoraţii româneşti instituite de Alexandru Ioan Cuza: „Pro Virtute Militari", conferită veteranilor luptei din Dealul Spirii de la 13 septembrie 1848, „Virtutea militară", „Devotament şi curaj", „Ordinul Unirii", decoraţii şi medalii ce evocă luptele eroice ale românilor din 1877-1878 în Războiul de Independenţă, „Steaua României", „Trecerea Dunării", „Apărătorilor Independenţei", expuse — printre care Ordinul „Mihai Viteazul", medalia „Virtutea militară", „Crucea comemorativă 1916-1918" — ce amintesc de epopeea glorioasă a participării poporului român la primul război mondial, de eroismul celor care au consfinţit cu sîngele lor nemuritorul mesaj: „Spuneţi generaţiilor viitoare că am făcut suprema jertfă pentru întregirea neamului".

În expoziţie au fost prezentate, de asemenea, medalii, plachete, insigne etc. din colecţiile unor numismaţi amatori, grupate tematic: „Conducători de seamă din istoria poporului român" (colecţiile Ion Ene, ing. Vitali Umlauf, Nicolae Curdev, Al. Ievreinov, lt. col. Valeriu Rusu, T. Tăzlăoanu, Victor Măzureanu, C. Fodoreanu, E. Teodoreanu, P. Năstase, N. Bădilescu, Veronica Golescu, Ion Ştefan, I. Ungureanu), „Pacea — necesitate vitală a omenirii" (colecţiile Simona Hulubescu, N. Hulubescu, Cortiso Ene, Al. Popescu, A. Graziani, Al. Dan, Patricia Dan) şi „Armata în slujba poporului" (colecţiile Aurică Smaranda, col. dr. N. Marcian, lt. col. I. Mihăileanu, col. r. I. Dogaru, mr. M. Popescu).

Maria COJOCĂRESCU,
muzeograf principal, Muzeul de istorie a municipiului Bucureşti

MIRCEA CEL BĂTRÎN — mare şi de sine stăpînitor voievod

P. P. PANAITESCU

La 10 octombrie 1394, la Rovine[1], Mircea cel Bătrîn[2], domnul Ţării Româneşti, a învins o puternică oaste otomană condusă de sultanul Baiazid I. În războiul de apărare purtat de voievod împotriva expansiunii otomanilor, care îşi întinseseră stăpînirea pînă la ţărmurile Dunării, victoria de la Rovine a marcat o pagină de exemplar eroism, probînd hotărîrea românilor de a-şi păstra neatîrnarea şi suveranitatea ţării. Confruntat cu o oştire mult superioară numeric, voievodul român nu a putut însă beneficia de roadele victoriei. În aceste împrejurări, pentru a putea continua lupta — la capătul căreia Mircea cel Bătrîn va consfinţi prin tratatele (capitulaţiile) încheiate cu Poarta statutul de neatîrnare şi suveranitate al Ţării Româneşti în raporturile sale cu Imperiul otoman[3] —, voievodul român a căutat să-şi asigure relaţii paşnice cu cealaltă putere aflată la graniţele sale: Regatul ungar.

La 7 martie 1395, la Braşov, în urma tratativelor purtate cu regele Sigismund al Ungariei, Mircea cel Bătrîn a încheiat cu acesta, în condiţii de egalitate, un tratat de alianţă care viza, în principal, lupta comună antiotomană. Deplina egalitate între cei doi suverani era subliniată şi în clauza prin care se stipula participarea domnului român la luptă numai dacă şi suveranul ungar ieşea în fruntea oştirilor sale. În caz că acesta trimitea trupe cu comandanţi de rang inferior, „atunci şi noi [Mircea cel Bătrîn] să fim ţinuţi datori, de asemenea, a trimite numai oştirea şi pe oamenii noştri... dimpreună cu oştirea domnului rege".

Conform uzanţelor diplomatice medievale, tratatul încheiat la Braşov constituia un act de vasalitate, prin care o putere (Regatul ungar) lua sub „protecţia" sa un stat suveran (Ţara Românească). În fapt, după cum au remarcat istoricii, tratatul făcea dovada abilităţii diplomatice a domnului român: „în condiţiile date, Mircea cel Bătrîn şi apropiaţii săi au acceptat o formă de vasalitate... fără ca ceremonia prestării omagiului vasalic faţă de suzeran să fi avut loc ca atare" (cf. N. Constantinescu, Mircea cel Bătrîn, Bucureşti, 1981, p. 111).

O analiză complexă a raporturilor dintre Ţara Românească şi Regatul ungar în cadrul acestor relaţii de suzeranitate a întreprins istoricul P.P. Panaitescu[4] (1900-1967) în comuni-

---

1-3 *Magazin istoric*, nr. 5/1970, 1,10/1971, 12/1974, 11/1979, 6/1982; 3/1967, 1/1973; 3/1975.

4 Revista noastră a publicat o serie de contribuţii datorate lui P.P. Panaitescu; în nr. 3,6/1967, 6/1968, 1/1977.

carea Mircea cel Bătrîn și suzeranitatea ungurească, prezentată în ședința Secțiunii istorice a Academiei române la 4 februarie 1938. Istoricul — autor în 1944 al unei remarcabile monografii Mircea cel Bătrîn — descifrează în acțiunea politică a voievodului român o coordonată fundamentală — aceea de a menține sub stăpînirea sa ținuturi românești de dincolo de Carpați, pas important pe calea păstrării și consolidării comunității etnice, unul din elementele esențiale în lupta pentru realizarea unității naționale. Cu două secole înainte de Mihai Viteazul, Mircea cel Bătrîn a gîndit și acționat — în cadrul realităților vremii sale — pentru neatîrnarea și unitatea românilor.

Reproducem această comunicare — tipărită în Memoriile secțiunii istorice, seria III, tom. XX — într-o formă întrucîtva condensată, date fiind dimensiunile ei. Pentru cursivitatea textului, am renunțat la numeroasele note ale autorului, precum și la unele paragrafe, fără a mai preciza întreruperile. Titlul, subtitlurile, intervențiile în paranteze drepte, sublinierile din pp. 20-21, precum și notele de subsol aparțin revistei noastre.

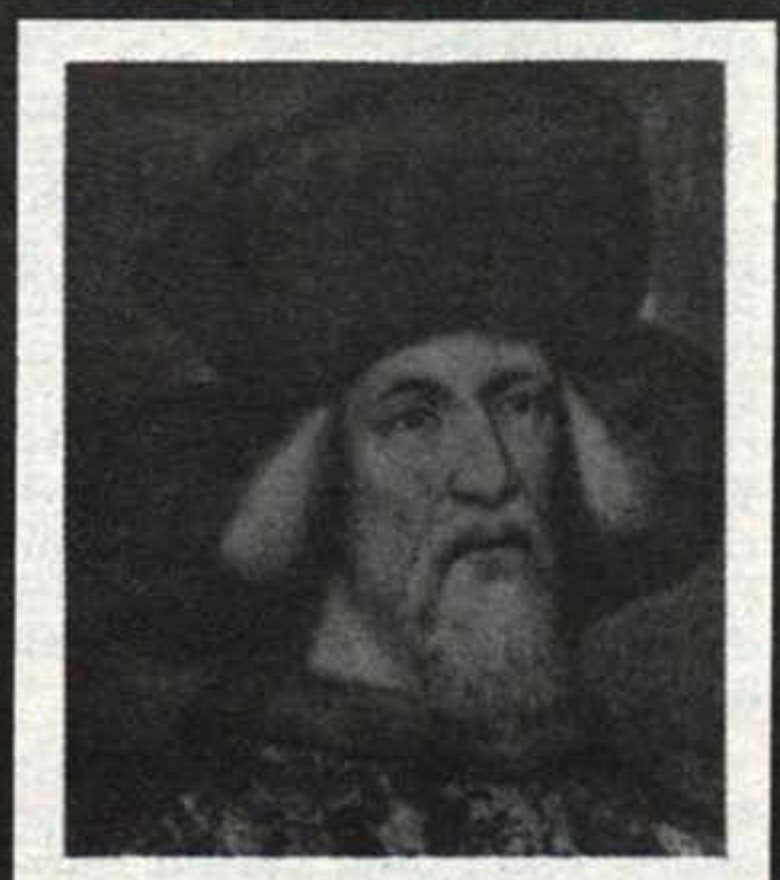

Mircea cel Bătrîn (în p. 16) *și doi dintre contemporanii săi: Baiazid I și Sigismund de Luxemburg*

Domnia lui Mircea cel Bătrîn (1386-1418), primul mare luptător român împotriva turcilor, ridică încă o serie de probleme. Figura aceasta medievală care trăiește într-o lume deosebită de cea în care se desfășoară istoria românilor de mai tîrziu, într-o epocă în care împărăția bizantină nu se stinsese încă, în care dăinuiau în Peninsula Balcanică mai multe state libere împărțite sub dinaști feudali, este într-o oarecare măsură enigmatică. Nu vom putea probabil niciodată, din lipsa mărturiilor, să ne apropiem de sufletul său, ascuns sub pompa vechilor titluri și a formalismului hrisoavelor, cum putem face azi de al lui Mihai Viteazul, de pildă.

Putem încerca însă să înțelegem sensul politicii, cadrul de concepții feudale și bizantine în care se desfășoară domnia lui, interesele și curentele de viață economică, ce ne ajută să lămurim temelia pe care stătea viața de stat de atunci. Sîntem pentru istoria noastră la începutul unei evoluții a vieții de stat; pentru Peninsula Balcanică însă, pentru răsăritul Europei, la sfîrșitul unei evoluții, sfîrșitul Bizanțului și al țărilor slave balcanice. Condițiile în care se ridică tînărul stat românesc în mijlocul acestei lumi balcanice care se prăbușește sînt de cel mai mare interes.

Vom desprinde deocamdată din această cercetare un singur aspect, suzeranitatea ungurească asupra Țării Românești, originea și sensul ei.

Privilegiile domnitorilor români

Suzeranitatea ungurească asupra Țării Românești în vremea lui Mircea cel Bătrîn este un fapt care explică în parte orientarea politică a acestei țări. S-a căutat originea ei într-o pretinsă descălecare a lui Negru Vodă din Ardeal, pomenită de croniçarii tîrzii, prelungindu-se vechea supunere și în noua țară, întemeiată dincolo de munți de cei fugari. Această legendă [a originii suzeranității ungare] nu mai are nici un temei serios în ochii istoricilor și trebuie, ca și în Moldova pentru suzeranitatea polonă, să căutăm o altă explicație. Cauzele economice vin și aici, ca și acolo, să lămurească lucrurile; bogatele orașe săsești din Ardeal, în primul rînd Sibiul și Brașovul, erau în fruntea comerțului oriental al Ungariei, al unei părți însemnate a Ungariei, și drumul comercial bătut de negustori trecea prin Țara Românească. O ramură însemnată a acestui drum se îndrepta spre sud-vest, spre Marea Adriatică, prin Vidin, căci țarii bulgari aveau vechi legături cu frumosul emporiu [agenție comercială] de la această mare — Raguza [Dubrovnik, Iugoslavia] și Ioan Asan II dăduse la 1230 un vestit privilegiu pentru negustorii raguzani ce veneau în Bulgaria, pomenind în primul rînd ca tîrg al mărfurilor lor Vidinul, apoi Tîrnovo și Cavarna (Carbunska). Negustorii sași treceau Dunărea spre Vidin pe la vama zisă de la Vadul-Cumanilor, concedată de domnii munteni mănăstirii Tismana. Acest nume, Vadul-Cumanilor, care păstrează desigur o amintire istorică, a dispărut în a doua jumătate a veacului XV și a fost înlocuit cu numele Calafat, identitate ce se poate dovedi cu documentele succesive ale Tismanei. Pe lîngă acest drum din Ardeal spre Adriatica depărtată, un al doilea drum comercial mai trecea din Ardeal prin Țara Românească, pe la pasul Bran spre răsărit, la Brăila și Chilia, spre Dunăre și spre Marea Neagră, pentru peștele bălților și măr-

furile ce veneau pe corăbii de pe mare. Țara Românească forma zona de interese comerciale ungurești, precum Moldova ale celor poloneze. Această explicație economică a suzeranității ungurești este cea mai firească și nu o putem înlocui cu motive de ambiții personale sau dinastice sau cu vechi legende perimate.

În ce constă această suzeranitate, care erau drepturile și datoriile reciproce ale suzeranului și ale vasalului? Această întrebare are o deosebită însemnătate pentru lămurirea politicii lui Mircea.

Despre vreun tribut nu se pomenește în nici un izvor, de asemeni nici de vreun ajutor al ostașilor munteni dat regilor unguri în luptele lor în țări depărtate, cum găsim însă în legăturile dintre Moldova și Polonia (ajutorul dat de Alexandru cel Bun în Prusia împotriva Cavalerilor teutoni)[1].

Avem însă alte semne ale acestei suzeranități regale. Într-un privilegiu din 1358, iunie 28, dat de regele Ludovic cel Mare brașovenilor, le dă voie el, „ca voi cu mărfurile voastre și cu orice lucru să puteți trece liberi între Buzău și Prahova, de la locul unde se varsă Ialomița în Dunăre, pînă unde se varsă Siretul și nimeni să nu poată să vă împiedice în acest drum al vostru". E vorba de drumul pe Ialomița pînă la cele două cetăți dunărene, Cetatea de Floci și Brăila. Nu s-a observat, pe de altă parte, că acest act al lui Ludovic cel Mare pentru brașoveni nu indica împrejurări momentane și trecătoare, căci a fost confirmat *întocmai*, *în aceiași termeni* de Sigismund, la 1395, martie 7, în vremea lui Mircea cel Bătrîn. În aceeași zi Mircea se afla refugiat la Brașov și încheia vestitul tratat de alianță cu Sigismund împotriva turcilor, deci a avut cunoștință de confirmarea acordată brașovenilor pentru țara lui ce urma să fie liberată de sub turci.

De observat că aceste drepturi ale suzeranului se exercitau tocmai în domeniul comercial, care era, cum am spus, cel mai însemnat motiv al suzeranității însăși. Desigur că existența unor astfel de privilegii nu privește situația specială numai a unei părți a teritoriului Țării Românești, ci situația juridică a întregului teritoriu. Pentru negustori ele reprezentau pînă la anume punct o garanție și dreptul regelui de a da asemenea privilegii era recunoscut teoretic de domnul muntean. Zicem teoretic, căci peste acest drept al suzeranului se suprapunea dreptul mai real al domnului muntean; altfel nu ne-am explica de ce privilegiul regal nu era suficient pentru sașii și ei cerură și obținură alături de dînsul și privilegiile domnilor români pentru a veni și a face negoț în țara lor și anume chiar de la Vladislav [Vlaicu Vodă] și Mircea și pentru aceleași drumuri.

Dar și în alt domeniu drepturile feudale ale suzeranului sînt exercitate. Se știe că regele Sigismund a fost un catolic fervent; el a fost cel mai îndîrjit adversar al husiților eretici din Boemia și unul din inițiatorii conciliului de la Konstanz [Constanța, 1414-1418][2]. Dar pentru asigurarea liniștii Țării Românești a uitat de datoria de a răspîndi catolicismul cu orice preț și a dat un edict de toleranță a religiei ortodoxe.

De fapt e vorba de mai multe acte, confirmîndu-se unele pe altele, toate date curînd după moartea lui Mircea cel Bătrîn. Primul este dat la Hagenau în Alsacia, la 14 iulie 1418 (două exemplare), al doilea la Oradea Mare, la 28 septembrie 1419, al treilea la Vodița, la 28 octombrie același an, al patrulea la Bratislava, la 28 octombrie 1428, toate în limba slavonă.

Sub formă de privilegiu comercial acordat mănăstirii Tismana pentru călugării ce vin cu vite în Ungaria, regele împărat, începînd cu cel de-al doilea act, adaugă un privilegiu general de toleranță a religiei ortodoxe pentru toată Țara Românească. Sensul acestui edict de toleranță se vede și din însemnarea slavonă de pe verso, datorită călugărilor de la Tismana: „Cartea regală pentru credință să-și ție toată Țara Românească credința și legea sa". Iar mai tîrziu, s-a însemnat românește în dosul pergamentului: „Hrisov lui Jigmon [Sigismund] craiu pentru legea și credința norodului Țării Românești, dat prin popa Agathon la leat 1420 septembrie 29". În al treilea privilegiu, *în care se adaugă întărirea tuturor satelor și proprietăților Tismanei în Țara Românească*, pasagiul privitor la toleranța religioasă sună astfel: „Și ei în credința lor să rămîie și să-și păstreze și legea lor în bisericile lor și să nu aibă voie nimeni să-i tulbure sau să-i prigonească pentru legea lor, pentru care le-am dat credința mea și a întregului stat unguresc — și a tuturor celor care cred în sfînta coroană și vreau de la mine bine". Și aci, ca și în domeniul comercial, este o parte de pretenție teoretică a regelui ungur, căruia i se recunoștea de formă drepturile, căci nu ne închipuim pe cucernicii creștini din țară să fi șovăit să-și păstreze credința și fără binecuvîntarea regelui ungur. Dar nu e mai puțin adevărat că ea reprezenta o protecție binevenită.

Adînc în pămîntul Ardealului

Dar mai este un punct însemnat în relațiile de vasalitate ale Țării Românești față de Ungaria, e vorba de cele două feude ardelene, Făgărașul și Amlașul, pe care le-au stăpînit o sută și mai bine de ani domnii munteni.

În ceea ce privește data obținerii feudelor observăm că, la 1372, Vladislav voievod se intitulează „dux nove plantacionis terre Fugaras". Este deci vorba de o stăpînire *nouă*, dobîndită de curînd. La 1368 ianuarie 20, cu patru ani înainte, Făgărașul apare pentru întîia oară în titlul unui domn muntean, același Vladislav. La 10 octombrie 1366, regele Ludovic cel Mare al Ungariei poruncește să se hotărnicească moșiile lui Ion Tompa, Acilău, și Tilișca, și cele ale lui Ioan fiul lui Petre din Cisnădia, Săcele și Orlat, „de teritoriul de sub stăpînirea domnului

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 1/1982; 2/1967.

Ladislau, voievodul nostru Transalpin".

Întinderea acestor feude nu e uşor de stabilit, din lipsa unor documente suficiente. O serie de cîteva hrisoave date de domnii români pentru proprietăţile din Ţara Făgăraşului ne îngăduie totuşi să cercetăm întinderea pe hartă a acestui feud ardelean. Avem astfel de la Vladislav I două acte, de la Mircea cel Bătrîn patru, de la Vlad Dracul cinci, şi de la Basarab cel Bătrîn unul (1467, mai 8, ultimul, păstrat în originalul slavon).

Întinderea Ţării Făgăraşului, după localităţile indicate în aceste acte, cuprindea în mare parte fostul comitat unguresc cu acelaşi nume, dar graniţele ducatului nu treceau nicăieri la nord de rîul Oltului, care era graniţa sa. La miazăzi, numeroşi munţi sînt pomeniţi în donaţiile domnilor munteni, aşa că este sigur că teritoriul ducatului se întindea în această parte pînă la culmile înalte, dincolo de care începea Ţara Românească propriu-zisă, cu care era deci o continuitate de teritoriu. Spre apus, satul cel mai depărtat de Făgăraş, pomenit în aceste acte, este Scoreiul, dar e posibil ca şi Porumbacul, despre care nu avem ştiri, să fi intrat în stăpînirea domnului muntean, dacă actuala graniţă a judeţului spre apus corespunde cu cea veche. Aceasta e cu atît mai probabil, cu cît această graniţă se află pe linia culmilor celor mai înalte ce înaintează spre Olt, închizînd spre apus aşa-zisa Ţară a Oltului.

Mai neaşteptate sînt constatările pe care le putem face spre răsărit; urmărind pe hartă întinderea stăpînirii muntene, găsim acolo trei sate pomenite în hrisoavele domnilor de la Argeş, şi anume Cuciulata, Dopca şi Calida Aqua, care corespunde cu actualul sat Fîntîna, între primele două; toate trele lîngă Olt, în judeţul Tîrnava-Mare. Presupunem că şi aci graniţa a urmat de la cotul Oltului, la nord de Dopca, culmea celor mai mari înălţimi care despart Ţara Oltului de Ţara Bîrsei (Şinca este şi ea între satele pomenite în hrisoavele domnilor munteni), şi astfel se explică stăpînirea acestui ieşind în judeţul vecin. Cred că am izbutit, aşadar, să dovedesc care erau graniţele ducatului muntean al Făgăraşului, ce se întindea adînc în pămîntul Ardealului.

Rămîne să vedem acum întinderea Amlaşului. Pentru aceasta trebuie să pornim de la hotărnicia din 1366.

Documentul arată ca învecinate cu posesia domnului muntean satele Aciliu (Echellev) şi Tilişca (Thylichke) ale lui Ioan Tompa şi satele Săcel (Feketevyz) şi Orlat (Wariafalu) ale lui Ioan fiul lui Petre din Cisnădia. Erau aceste sate româneşti în adevăr la nordul ducatului Amlaş? În loc să le socotim pe graniţa de nord a posesiunii domnului muntean, cred că e mai cu cale să presupunem că acest feud se afla la mijloc între ele, Aciliul şi Tilişca rămînînd la apus, Săcelul şi Orlatul la răsărit. În adevăr, avem actul de delimitare a acestor două din urmă despre ţinutul domnului muntean (1366 noiembrie 24). În acest act, care n-a fost cercetat de aproape de istorici, se vede foarte uşor că graniţa dintre cele două sate şi ducatul muntean nu mergea de la est la vest, ci de la nord la sud. Ea trece de la nord, peste rîul Negru (Săcel), apoi spre sud, graniţa desparte apoi Orlatul de Cacova, această rămînînd deci a domnului muntean, iar de aci „tendit usque Alpes", care încep imediat la sud cu vîrfuri de peste 1 000 metri. Această graniţă de la nord la sud nu se explică, decît dacă admitem că posesiunile domnului muntean se aflau între acelea ale lui Ioan Tompa şi ale lui Ioan al lui Petre din Cisnădie. Un alt document, din 1383 aprilie 17, confirmă aceste concluzii. La această dată Amlaşul nu era în stăpînirea domnilor munteni şi regina Maria, fiica lui Ludovic cel Mare, vorbeşte de „posesiunea noastră regală numită Amlaş, în ţara noastră a Transilvaniei, între scaunele noastre Sibiu şi Sebeş" (deci nu la sud de Sibiu) şi specifică lămurit că de această posesiune regală a Amlaşului ţineau satele româneşti (villae ollachales): Sălişte (Gorozdorf), Galeş (Galusdorf), Vale (Graphendorf), Sibiel (Budinbach) şi Cacova (Kripzbach) şi atît. Dacă acest domeniu e identic cu Ţara Amlaşului, rezultă că stăpînirea domnului muntean cuprindea şi Amlaşul, care putea foarte bine intra în graniţele feudului muntean, aşa cum le-am stabilit, precum şi cele cinci sate pomenite, între care şi frumosul sat românesc Sălişteа.

Unificarea cu ţara de peste munţi

Toţi istoricii care s-au ocupat cu stăpînirea feudelor ardelene, Amlaşul şi Făgăraşul, au admis că ele au fost pierdute definitiv de domnii Ţării Româneşti în vremea lui Vlad Ţepeş, şi anume la 1460. Este adevărat că la această dată feudele au fost reluate de rege şi mai tîrziu au fost date Universităţii săseşti[1]. Dar la 1476 mai 8, Basarab cel Bătrîn, „herţeg al Amlaşului şi Făgăraşului", era din nou în posesiunea feudelor de peste munţi. El dă în aceeaşi zi, din Bucureşti, un hrisov slavon, care se păstrează în original la Academia română, pînă azi inedit, întărind „boierului domniei mele din Ţara Făgăraşului, jupînului Şerban şi fratele său Aldea şi cu fiii lor" satele anume: „jumătate din Şinca cu muntele său, anume Nemaia şi alt munte, de asemenea Nemaia, pe care l-a cumpărat de la Budea şi jumătate din Ohaba, cu muntele... (rupt) din Ludişor şi cu muntele ce se numeşte Ludişor şi Tiganii anume...", scutindu-i de toate dăjdiile şi prestaţiile.

Aşadar, Basarab cel Bătrîn, fiul lui Dan, pus în domnie cu ajutorul lui Ştefan cel Mare, aliat al creştinilor, cel puţin la începutul stăpînirii sale, a căpătat ca răsplată a credinţei sale faţă de creştini ducatele Amlaşului şi Făgăraşului. Acest domn, ocrotitul marelui său vecin din Moldova, şi nu Vlad Ţepeş, a fost ultimul dintre domnii Ţării Româneşti, care a stăpînit cele două ducate de peste munţi.

După căderea lui Basarab cel Bătrîn, cunoaştem destul

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1983.

de bine soarta ţinutului Făgăraşului; el nu trece imediat din nou Universităţii săseşti, nici nu rămîne noului domn muntean, ci îl găsim, din voia lui Matei Corvin, în stăpînirea boierului Udrişte, sfetnic credincios şi tovarăş nedespărţit al lui Basarab cel Bătrîn. Udrişte a ţinut Făgăraşul de pe la 1478, pînă la 1483, data morţii sale, cînd ducatul este redat de rege Universităţii săseşti.

Stăpînirea acestor feude ardelene de către domnii munteni era legată de alte condiţii juridice decît stăpînirea Ţării Româneşti, căci erau *beneficii revocabile*, ceea ce se vede şi din istoria lor, întrucît au şi fost retrase unora dintre domni.

Mircea dă hrisoave în Ţara Făgăraşului întărite de sfatul său de boieri munteni, care aveau deci autoritate şi în această ţară. El recunoaşte însă că feudul era revocabil: „Venind alt domn, după moartea mea, din ţară în ţara Făgăraşului, din neamul meu sau din alt neam, sau unul din neam din ţara ungurească, dacă va păzi şi va ţine dania mea..."

Urmărind seria documentelor făgărăşene, constatăm că *stăpînirea munteană se întăreşte cîneavă treptat şi unificarea cu ţara de peste munţi se face tot mai completă*. Dăjdiile şi prestaţiile erau aceleaşi la Făgăraş ca şi în Ţara Românească, ceea ce arată unificarea sistemului impozitelor. Ele erau înşirate în aceeaşi ordine, ca şi în hrisoavele muntene: „dijma din porci, din stupi, din vin, din moară", zice un hrisov al lui Mircea, iar un alt hrisov al aceluiaşi menţionează dijmele: „de oi, de porci, stupi, vii, dijma, păscut şi cărături". În alte hrisoave apare şi dijma din grîne (găleata) şi fîneţe, precum şi din pomete. Funcţionarii care îngrijeau de dăjdii şi prestaţii erau tot „boierii şi slugile domneşti", „slujbaşi şi dregători, strîngători de dare", „bircei, judecători, globnici şi nimeni din cei ce sînt trimişi în slujba domniei mele", deci funcţionarii erau trimişi de la centru, din ţară. Domnul specifică: „dăjdiile şi slujbele, cîte vor fi în ţara stăpînită de noi", *adică o singură ţară, cu o singură stăpînire şi administraţie*.

O singură dare locală interesantă apare în Ţara Făgăraşului, la 1437, „dijma oilor peste Olt", o vamă care se plătea domnului pentru trecerea oilor din sau în ţara Ardealului stăpînită de unguri.

Şi aci, în Făgăraş, se constată anume fapte sociale asemănătoare cu cele din ţara de dincolo; satele scutite se numeau ohabnice, ohabă, şi robia ţiganilor, care nu exista în Ardeal, se constată totuşi în Ţara Făgăraşului, întocmai ca în ţările române. Astfel, Costea boier în Ţara Făgăraşului sub Mircea cel Bătrîn avea la Viştea şi la Arpaş 17 ţigani de cort, iar boierul Şerban din vremea lui Basarab cel Bătrîn avea la Şinca pe ţiganii: Radul, Lalu, Curchea, Mujea şi Costea.

Din cele cîteva documente făgărăşene amintite constatăm existenţa unei boierimi locale în Ţara Făgăraşului, cu acelaşi caracter ca boierimea munteană şi stăpînind ţigani şi moşii întinse. Boierii Ion, Borcea şi Că in aveau sub Mircea trei sate şi munţii ce ţineau de ele şi boierul Costea avea tot atunci singur două sate şi jumătate, iar boierii fraţi Şerban şi Aldea aveau trei sate cu trei munţi şi mulţi ţigani. Erau şi sate de moşneni, cum sînt Mărginenii, proprietate în devălmăşie a unor săteni, ce se numeau Stan sin Tatul, Ursul, Radul sin Bîşa şi Codea. Dar aceste

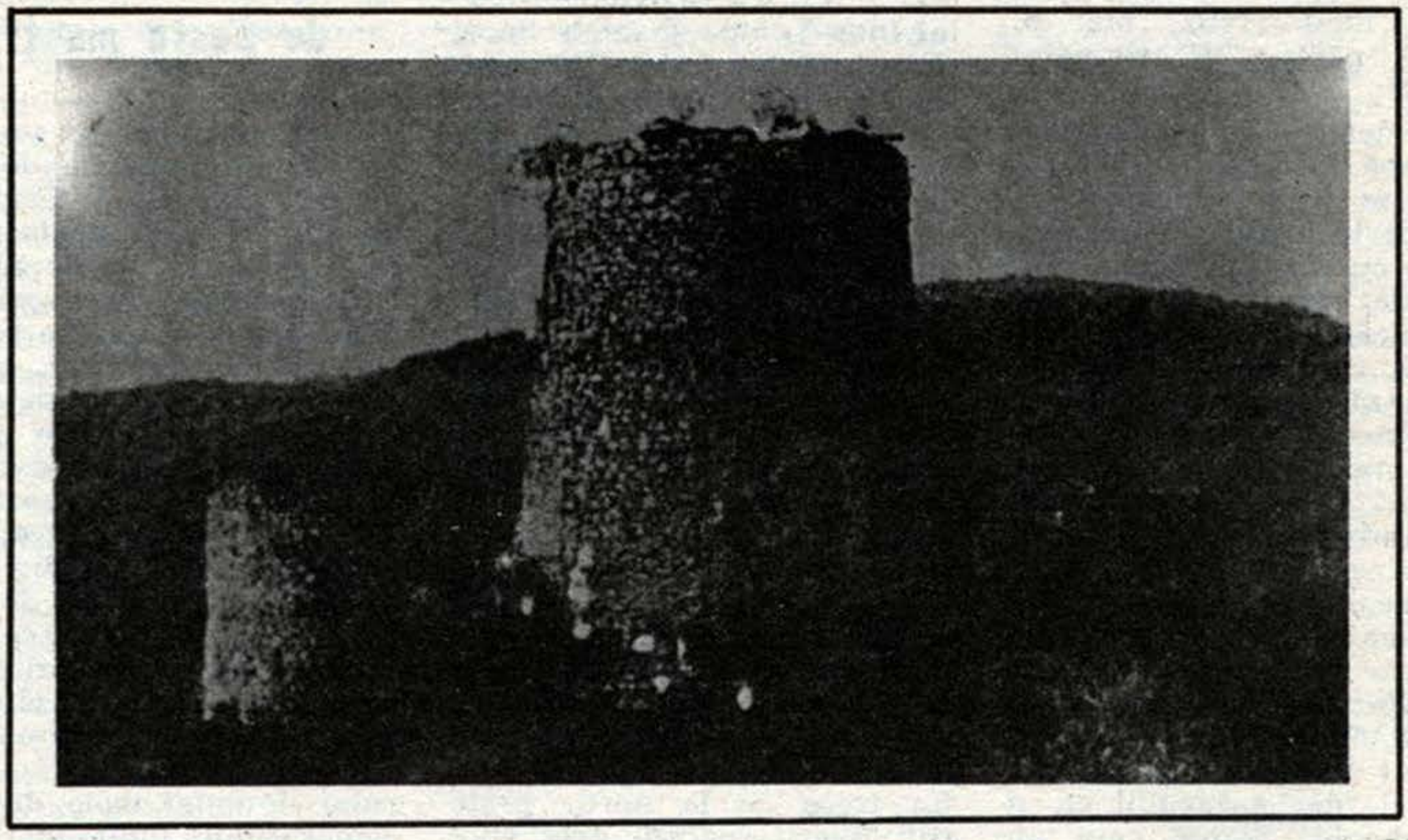

Cetatea Bologa, judeţul Cluj, care s-a aflat în posesiunea lui Mircea cel Bătrîn

moşii bogate şi mai ferite de năvălirea turcilor vor fi atras dorinţele boierilor munteni legaţi din strămoşi de cultura pămîntului aducător de roade şi ei se grăbiră să cumpere moşii acolo, să descalece peste munţi, ţara era doar aceeaşi. Cred că boierii Şerban şi Aldea din vremea lui Basarab cel Bătrîn, care cumpără Şinca şi cu munţii de la un Budea, erau din Ţara Românească, cum arată numele lor neobişnuite în Ardeal pe atunci şi calitatea de „jupîn". Sigur este că boierul Stanciul Moenescu care cu cinci feciori stăpîneşte Voila în Ţara Făgăraşului, cu drept să abată apa Oltului pentru moară, era de dincolo de munţi. Hrisovul domnesc, după înşirarea posesiunilor din Ţara Făgăraşului, adaugă: „Iæ-am dat lor jumătate din Cioruş din Ţara Românească (se face deci deosebirea), a treia parte din Mislea, a treia parte din Plopeni, jumătate din Cocorăşti şi moşia lor de la Moineşti". Aceşti latifundiari din veacul XV erau originari din judeţul Prahova, unde se află satele amintite. Ei izbutiseră să descalece şi peste munţi, stăpînind moşii pe amîndouă clinele Carpaţilor; boierimea munteană căuta astfel să prindă rădăcini în ţinuturile mai ferite din Ardeal. Era un început de unificare social .

Perfecta independenţă a domnitorilor noştri

Şi biserica din Făgăraş era în legătură cu cea din ţară. Vestita mănăstire catolică de la Cîrţa, ce ţinea de stăpînirile domnului muntean, avea un egumen numit de voievodul român, şi Vlad Dracul aşezase acolo un prelat ce-şi dusese viaţa pe lîngă scaunul domniei, pe Mihail, preotul catolic din Tîrgovişte. Biserica ortodoxă era supusă mitropoliei Ungrovlahiei, căci mitropolitul muntean îşi întregea titlul cu acel de „exarh al plaiurilor", ceea ce privea stăpînirile de peste munţi. Vreo mănăstire ortodoxă românească trebuie să fi fost şi în munţii Făgăraşului şi în fruntea turmei cuvîntătoare a lui Hristos era în vremea lui Mircea cel Bătrîn Stanciul egumenul, proprietarul moşiei Scorei.

Suzeranitatea ungurească a însemnat pentru Ţara Românească o protecţie a unui drum de comerţ, din care au cîştigat şi saşii şi românii din Muntenia. Într-un anume sens ea a însemnat mai mult decît se credea, dar, în schimb, *a îngăduit românilor de dincoace de munţi să stăpînească o mare parte a Ardealului, în care au introdus viaţa liberă românească în aceleaşi forme politice şi sociale ca la ei în ţară.*

Mircea cel Bătrîn, ca şi ceilalţi domni munteni, care recunoscu eră suzeranitatea coroanei Sf. Ştefan, nu se imţeau micşoraţi în uveranitatea lor; recunoşteau un protector puternic, dar prin aceasta nu concepeau că ar fi cedat ceva din puterea lor politică, poate dimpotrivă. Altfel, nu ne-am închipui cum Mircea s-ar fi putut intitula autocrator în actele interne. Titlul acesta îi era recunoscut şi în afară. Constantin Costenetki zis Filozoful, contemporan al lui Mircea, în biografia despotului Ştefan Lazarevici al Serbiei, îl numeşte pe domnul muntean „marele şi autocratul voievod Ioan Mircea".

Cea mai bună dovadă a perfectei independenţe a domnilor noştri în această epocă este politica lor externă. În special Mircea, dar chiar şi alţi domni mai mărunţi, au căutat protectori şi aliaţi şi în afara Ungariei. Sînt cunoscute tratatele încheiate de Mircea cu polonii, în număr de şase, între 1389 şi 1411, în care domnul Ţării Româneşti ia garanţii tocmai împotriva suzeranului său ungur.

Legăturile lui Mircea cu Moldova, unde a schimbat un domn [Iuga, 1399-1400], ridicînd în scaun pe Alexandru cel Bun sînt, de asemenea, cunoscute. Cele cu statele din sudul Dunării sînt mai puţin cunoscute, eventuale tratate nu s-au păstrat în arhive. Dar se ştie că Mircea intervine în Bulgaria, unde cucereşte de două ori Silistra, odată la 1389 şi a doua oară după lupta de la Angora (1402), ajută pe sultanul Musa să-şi capete domnia părintească împotriva fratelui său mai mare [Soliman], iar după căderea lui Musa ajută pe un alt pretendent la tronul sultanilor, pe Mustafa zis Celebiul.

Între prietenii lui Mircea era pe la 1410 şi Ştefan Lazarevici, pe care-l primeşte ca prieten în ţară, după lupta de la Kosmedion[1]. Despotul sîrb intra acum în socotelile politice ale lui Mircea, care se întindeau în Peninsula Balcanică şi erau acolo un factor important.

Şi ne întrebăm chiar dacă Mircea a fost, în adevăr, „un bătrîn atît de simplu după vorbă, după port", el care purta cel mai pompos titlu, din cîte a purtat vreodată un stăpînitor din neamul nostru, titlu în care se îmbină atîtea stăpîniri, ale despotului şi autocratului bizantin, cu ale hertogului nemţesc şi cu ale gospodinului, adică ale domnului român? Îşi apăra el numai „sărăcia şi nevoile şi neamul"?, sau cumva ochii lui de vultur au trecut peste Dunăre, peste Carpaţi şi peste Milcov, căci, singur dintre domnii români, a avut o înaltă concepţie monarhică?

Acea figură tradiţională de domn român închipuită de marele nostru poet răspunde imaginii tipice a stăpînitorilor noştri din trecut, dîrzi, dar măsuraţi în ambiţiile lor, mărginiţi la graniţele micilor noastre ţări; însă tocmai Mircea formează o excepţie de la acest chip, el singur a fost mai mult decît atîta şi a încercat mîndre nădejdi, la care urmaşii lui nu vor mai cuteza să se gîndească.

Dar, dacă unui domn român îi era îngăduit aceasta, ne întrebăm ce mai însemna suzeranitatea ungurească, pe care el totuşi o recunoştea? Era un sprijin, desigur, un cadru de teorie politică medievală, în care el se mişca destul de liber, spre a putea fi autocratorul român şi un factor important în politica Europei de Sud-Est.

---

[1] La 15 iunie 1410, la Kosmedion, pe Cornul de Aur (Constantinopole), s-au înfruntat oştirile comandate de Soliman şi cele ale lui Musa, care primise în ajutor, între altele, şi trupele lui Ştefan Lazarevici. Musa a fost învins, iar despotul sîrb s-a refugiat în Ţara Românească, unde Mircea — după cum scrie cronicarul Costenetki — l-a primit „cu mare dragoste şi cinste..., îi dădu de toate cîte avu nevoie..., l-a călăuzit prin ţara sa, făcîndu-l să treacă prin ea, ca şi cum ar fi fost în ţara lui".

CONCURSUL MAGAZIN ISTORIC 20 DIN 200

CÎŞTIGĂTORII CONCURSULUI

Din cronicul unirii

„Dragostea mea pentru istorie a început încă din primii ani de şcoală şi ea a fost cultivată de tatăl meu, vechi abonat al revistei. Avînd la dispoziţie întreaga colecţie Magazin istoric nu mi-a fost greu ca, recitind-o, să găsesc răspunsurile la întrebările acestui concurs. Mi-am reîmprospătat cu acest prilej cunoştinţele despre istoria poporului şi statului nostru. Este un act de cultură pentru care vă mulţumesc. CRISTINA MIHAELA LAINICEANU, laborantă ICECHIM, Bucureşti".

Am reprodus acest fragment din scrisoarea corespondentei noastre bucureştene pentru că exprimă, de fapt, gîndurile şi sentimentele pe care numeroşi alţi participanţi la concursul Magazin istoric, Din cronicul unirii au ţinut să le adreseze redacţiei şi cu acest prilej, ca şi la ediţiile precedente. Tuturor celor care ne-au scris pe marginea acestui concurs le mulţumim şi-i asigurăm că vom ţine seama de sugestiile şi propunerile făcute cu această ocazie.

Deci, iată-ne acum şi în faţa listei cu cei 200 cîştigători ai concursului. Ei au fost desemnaţi, ca şi la ediţiile anterioare, prin tragere la sorţi din rîndul celor care au dat răspunsuri exacte la toate cele 20 întrebări, respectiv 3 943 concurenţi din totalul de 11 325 participanţi la acest concurs. Participanţii — oameni ai muncii de diferite profesiuni şi naţionalităţi, din ţară şi de peste hotare. Premiaţii, la rîndul lor, sînt oţelari, frezori, lăcătuşi-mecanici, strungari, mineri, ingineri, maiştri constructori, ţărani, elevi, studenţi, chimişti, medici, ofiţeri, economişti, casnice, proiectanţi, conducători auto etc. etc. Sînt atestate astfel, încă o dată, şi cu acest prilej, marea dragoste pentru istorie a cititorilor noştri, interesul şi pasiunea cu care este urmărită revista Magazin istoric.

Înainte de a prezenta lista celor 200 cîştigători, cîteva precizări:

— Premiile în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacţiei, Bucureşti, intrarea Ministerului, nr. 2, parter, începînd cu data de 15 aprilie 1984, între orele 14.30-16.30 (luni-vineri) şi 10-13 (sîmbăta). Termenul limită de ridicare a premiilor în obiecte este de 6 luni din ziua începerii distribuirii; ele pot fi deci ridicate pînă la 15 octombrie 1984, inclusiv.

— Cîştigătorii din provincie care nu se pot deplasa la Bucureşti sînt rugaţi să ne solicite formularul tip pentru a delega o altă persoană să ridice premiul. În acest scop, vor ataşa la scrisorile lor un plic timbrat, pe care îşi vor scrie adresa completă. Redacţia nu asigură expedierea premiilor prin colet poştal.

— Abonamentele la Magazin istoric pe un an şi, respectiv, 6 luni vor fi făcute începînd cu luna iulie 1984.

Şi acum, iată-i pe cei 200 cîştigători ai concursului Magazin istoric, Din cronicul unirii. Le adresăm lor, precum şi tuturor participanţilor, călduroase felicitări şi urările noastre de noi succese în activitatea ce o desfăşoară.

PREMIUL 1 — un casetofon Dana

1. CERCUL DE ISTORIE „PE URMELE STRĂMOŞILOR", ŞCOALA GENERALĂ NR. 6, Petroşani

PREMIUL 2 — un aparat foto Orizont

1. ŞERBAN MOTRE, Bucureşti

PREMIUL 3 — un aparat radio Interson

1. ELEVELE CLASEI a X-a J, LICEUL INDUSTRIAL DE CHIMIE, Deva

PREMIILE 4-5 — două aparate radio Solo 300

1. OSVALD FISCHMANN, Braşov
2. DUMITRU RĂDULESCU, Tîrgovişte

PREMIILE 6-10 — cinci aparate radio Gama

1. ILIE DOBRICAN, Bistriţa
2. CRISTIAN DAN SELEGEAN, Arad
3. CERCUL MUZEISTIC DE LA CASA DE COPII ŞCOLARI nr. 3, Bucureşti
4. OCTAVIAN PETRIŞOR, com. Adunaţi-Copăceni, jud. Giurgiu
5. TEODOR PALADA, Bucureşti

PREMIILE 11-20 — 10 stilouri Hero

1. MIHAI NEDELCU, Bucureşti
2. NICOLAE CREŢESCU, Oţelu Roşu
3. MIRCEA ENĂCHESCU, Ploieşti
4. ION F. LĂZĂROIU, Bucureşti
5. GHEORGHE TEODORESCU, Bucureşti
6. ANTOANETA PASOWICZ, Bucureşti
7. DELIA MONICA BABILAN, Oradea
8. VIORICA GAVRILETEA, Vaşcău, jud. Bihor
9. TRAIAN GLIGOR, com. Roşia Montană, jud. Alba
10. ŞTEFANIA BOSOANCĂ, Moldova Veche

PREMIILE 21-40—20 servicte

1. ELENA LUPŞA, Topliţa
2. OVIDIU DOMŞA, Zlatna
3. GHEORGHE ZEVELEANU Bucureşti
4. ROMICĂ PASCAL, com. Holboca, jud. Iaşi
5. ILEANA LASCARACHE, Ploieşti
6. CLAUDIU BÎRLUŢ, Sibiu
7. COSTEL NEDIEANU, Craiova
8. ELENA ŞUGĂ, Bucureşti
9. ION M. MOTOI, com. Stroeşti, jud. Vîlcea
10. ELENA MIRĂUŢĂ, Bucureşti
11. CONSTANTIN KREICI, Medgidia
12. ISAC POLLAK, Oţelu Roşu
13. SĂNDEL CONSTANTINESCU Piteşti
14. LAURA TIU, Alexandria
15. CĂTĂLIN ILIE, Craiova
16. CONSTANTIN PĂVĂLEANU, Piatra Neamţ
17. FLOAREA SURDU, Bucureşti
18. VIRGIL GALOŞ, Zalău
19. DOINA IORDĂCHE, Bucureşti
20. TRAIAN ADAM, Iaşi

PREMIILE 41-70—30 seturi diapozitive istorice

1. EUGEN TURCU, Braşov
2. MARIA VERDEŞ, Baia Mare
3. TÖRÖK FERENCZ, Tîrgu Mureş
4. EMILIA CUCU, Arad
5. PETRE TEODORESCU, Bîrlad
6. IONICĂ FLOREA, sat Braniştea, com. Optaşi-Măgura, jud. Olt
7. CĂLIN POTRA, Cluj-Napoca
8. MIHAELA SCHWESTCA, Oţelu Roşu
9. VASILE RUSU, sat Haleş, com. Mănăstirea Caşin, jud. Bacău
10. MIHAI GOLOGAN, Galaţi
11. AURORA RĂDOI, com. Vişina, jud. Dîmboviţa
12. EUSTAFIE BOSTAN, com. Ciucea, jud. Cluj
13. NICOLAE POPA, Pucioasa
14. IANCU POPA, Iaşi
15. HRISTEA PĂSLĂ, Corabia
16. JEAN-JUSTINIAN DÎRMON, com. Goleşti, jud. Dolj
17. VALENTINA C. NICOLAE, com. Petreşti-Corbii Mari
18. ELENA VLAD, Brăila
19. SIMION VASIU, Cluj-Napoca
20. VASILE GH. TRUŢA, com. Bihor, jud. Harghita
21. EMILIA ALEXANDRA BĂDESCU, Craiova
22. ŞTEFAN-VALTER MILEA, com. Andrăşeşti, jud. Ialomiţa
23. ALEXANDRU GHEORGHE MARC, satul Dochia, com. Girov, jud. Neamţ
24. AFINICA PĂVĂLAŞC, Bîrlad
25. ELENA KUJI, com. Teaca, jud. Bistriţa-Năsăud
26. CARMEN PĂIŞESCU, com. Ogrezeni, jud. Giurgiu
27. GEORGEL ARITON, sat Nărteşti, com. Gohor, jud. Galaţi
28. VIORICA IROD, Iaşi
29. MIHAIL BORDA, com. Petelea, jud. Mureş
30. NICOLETA PATRAŞCU, Paşcani

PREMIILE 71-120 — 50 abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC

1. COSTICĂ BURUIANĂ, Măcin
2. GHEORGHE SEFER, Deva
3. CORNEL CORODEANU, sat. Nărteşti, com. Gohor, jud. Galaţi
4. AUREL NICORAŞ, Zalău

(Continuare în p. 58)

ÎNSEMNĂRI DE LA SFÎRŞIT DE VEAC

GHEORGHE D. PALADE

Evocînd — într-o conferinţă ţinută la 12 mai 1932, la Universitatea liberă din Bucureşti — personalitatea lui Ion C. Brătianu (1821-1891), I.G. Duca[1] amintea şi următorul episod din viaţa fostului şef al Partidului Naţional-Liberal: „Gheorghe Palade, tînăr şi impetuos, trecuse şi el în lagărul opoziţiei unite şi se distinsese prin înverşunarea şi deosebita lui agresivitate. În cele din urmă, Brătianu a fost doborît de această puternică coaliţie. Care nu a fost însă cîteva luni mai tîrziu mirarea lui Palade cînd a văzut intrînd într-o dimineaţă în modesta sa odaie mobilată pe bătrînul Brătianu.

«M-aţi răsturnat... dar am venit să-ţi întind mîna şi să-ţi spun că uit totul, că un singur gînd mă stăpîneşte de azi înainte: să ne unim frăţeşte...» Acest gest al ilustrului prim-ministru faţă de începătorul deputat a făcut din Palade, pentru tot restul zilelor lui, robul pocăit şi fanatic al lui Ion C. Brătianu".

Cine era acest Gheorghe Palade a cărui traiectorie politică o sugera lapidar I.G. Duca?

S-a născut la Bîrlad în 1858. Licenţiat al Facultăţii de drept din Bucureşti, a fost judecător de instrucţie în Capitală. A intrat în politică în 1884, ca deputat al Colegiului II de Tutova. Liberal, partizan al lui C.A. Rosetti (la al cărui ziar Românul a şi colaborat), Gh.D. Palade a făcut parte din gruparea care în anii 1885-1886 s-a desprins de linia urmată de I.C. Brătianu alcătuind, împreună cu unii conservatori şi radicali (Gh. Panu), aşa-numita „Opoziţie unită". Erau printre aceştia D. Brătianu[2] (fratele primului ministru), M. Kogălniceanu, N. Fleva, Take Ionescu, V. Lascăr, G. Vernescu.

„Opoziţia unită" — fără a avea un program explicit politic de acţiune — viza, în principal, schimbarea guvernului I.C. Brătianu (venit la putere în 1876) şi înlocuirea lui cu reprezentanţi ai celorlalte grupări politice ce alcătuiau această opoziţie. Printre aceştia erau şi tinerii liberali, nemulţumiţi de ţinerea lor în umbră de autoritarul şef al partidului. Între ei, Gh.D. Palade desfăşura o susţinută campanie de criticare a guvernului, atît în Cameră, cît şi în întruniri publice.

La 12 martie 1888, după 12 ani de guvernare, cabinetul I.C. Brătianu a fost înlocuit prin cel conservator-junimist de sub preşedinţia lui Th. Rosetti. Pentru liberali a început o perioadă de opoziţie, în care disensiunile dintre cele două fracţiuni — cea care rămăsese fidelă lui I.C. Brătianu şi cea a disidenţilor, grupaţi în jurul lui D. Brătianu (al cărui prieten şi colaborator era Gh.D. Palade) — făceau tot mai dificilă acţiunea lor politică. În 1891, la capătul unor lungi şi contradictorii tratative dintre fruntaşii liberali, unitatea partidului a fost refăcută. Gh.D. Palade a fost ales printre cei 10 membri ai Comitetului executiv al Partidului Naţional Liberal. Cariera sa politică a cunoscut acum apogeul.

În următoarele guvernări liberale, Gh.D. Palade a fost de mai multe ori ministru: de domenii (1895-1896), justiţie (1898), finanţe (1898, 1901-1902), interne (1902). A fost, în acelaşi timp, profesor de economie politică şi drept la Şcoala liberă de ştiinţe politice din Bucureşti. A fost director fondator al ziarului Gazeta poporului (1895), în paginile căruia a publicat articole politice şi I.L. Caragiale (colaborarea marelui dramaturg la acest ziar, mai puţin cunoscută, a fost recent relevată de Florin Manolescu, în studiul Caragiale şi Caragiale, Bucureşti, Cartea românească, 1983).

Gh.D. Palade s-a stins din viaţă în 1903, în timpul unui toast ce-i ţinea în oraşul său natal Bîrlad. A fost un om — după cum ni-l arată şi fotografiile — înalt, robust (pe la 40 ani atinsese suta de kilograme). Era instruit, cunoscător al literaturilor română şi franceză, apreciat de contemporanii săi pentru sinceritatea şi onestitatea sa, după cum notează în evocarea ce i-a dedicat-o Gh. Panu în revista Săptămîna din 1903.

A lăsat cîteva caiete cu însemnări din perioada anilor 1888-1901, aflate în păstrare la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii

---

1-2 *Magazin istoric*, nr. 3/1967, 1,7-9/1976; 4/1974, 1/1978.

Academiei R.S.R. Sînt notaţii în care Gh.D. Palade relatează, cu intermitenţe, activitatea sa politică şi consemnează unele momente din viaţa publică românească din ultimele două decenii ale secolului trecut. Datorate unuia din conducătorii liberali, însemnările lui Gh. Palade surprind frămîntările şi disensiunile care existau în rîndul acestui partid burghez, constituind o importantă sursă documentară pentru cercetarea şi cunoaşterea evoluţiei sale la sfîrşitul sec. XIX. Este perioada cînd pe scena politică românească se afirma viguros forţa politică revoluţionară a clasei muncitoare care, în 1893, a dus la înfiinţarea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România[1].

Mulţumind colectivului de cercetători din cadrul Cabinetului de manuscrise al Academiei R.S.R. pentru sprijinul acordat în obţinerea însemnărilor inedite ale lui Gh. D. Palade, reproducem din ele cîteva fragmente consacrate unor personaje şi întîmplări din lumea politică românească de la finele secolului trecut. Pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile din text. Titlul, explicaţiile din parantezele drepte, precum şi notele de subsol aparţin redacţiei. Am folosit, de asemenea, ortografia actuală.

Deci, să deschidem însemnările lui Gh.D. Palade la capitolul scris în octombrie 1889. La guvern se află cabinetul alcătuit din conservatori şi liberali disidenţi, condus de Lascăr Catargiu, şeful „Opoziţiei unite" şi care fusese adus la putere la 30 martie 1889.

1889

13-31 octombrie. Situaţia politică devine din ce în ce mai încurcată. În sînul cabinetului e o luptă surdă între Lahovari[2], Manu[3], deoparte, şi Catargiu[4], Vernescu[5], de alta. E vorba de dizolvare [a guvernului]. Cei dintîi o combat, cei din urmă o susţin. E vorba de completarea ministerului. Cei dintîi cer completarea în sensul omogenităţii conservatoare. Cei de-al doilea ar dori să introducă pe liberali. Consiliile de miniştri, care sînt mai dese ca totdeauna, nu sînt decît ocaziuni de certuri şi incriminaţiuni reciproce.

1-15 noiembrie. După săptămîna de lupte subterane, compania Manu-Lahovari-Carp[6] a reuşit să facă ca regele să primească demisia lui Catargiu şi un minister junimisto-conservator prezidat de Manu să-i ia locul.

Lupta dintre junimişti, cu Carp în frunte, şi vechii conservatori, cu Catargiu, e mai acută ca totdeauna. Lahovari şi Manu, simţind că regele doreşte ca din acest pugilat Catargiu să rămînă învins, s-au raliat de partea junimiştilor.

15-30 noiembrie. Citirea mesajului de la rege se face în mijlocul unei tăceri mormîntale.

Cu elevii Şcolii de ştiinţe politice continui conferinţele duminicale, pe lîngă cursul de luni.

1890

1-31 martie. Simbătă 24 martie sînt convocaţi la Hotel de France [pentru întrunirea de unificare a diferitelor fracţiuni ale partidului liberal] membrii ambelor cluburi şi delegaţii [din provincie]. Dumitru Brătianu, fiind bolnav, mi-a dat o scrisoare pe care am citit-o în întrunire. Entuziasmul era mare. Au vorbit I. Brătianu, N. Ionescu[7], N. Fleva[8], Bădulescu (Piteşti), Densuşianu[9] (Iaşi), Măldărescu (Craiova), Grădişteanu[10] şi eu. Comitetul a fost aclamat. A doua zi s-a hotărît să avem întrunire publică la vechiul Ateneu. Timpul e splendid. Dis-de-dimineaţă, Calea Victoriei e plină de delegaţiuni. O mişcare neobişnuită e pe strade. La 6 ore mă duc la Ateneu. Dumitru Brătianu mi-a dat o nouă scrisoare, deoarece el nu poate ieşi din casă. În Piaţa tribunalului, lume multă şi bună. Sala gemea. Intru de citesc scrisoarea lui Dumitru. E primită cu frenetice aplauze. Vorbesc apoi Ion Brătianu, Fleva, Sturdza[11], eu. Se hotărăşte apoi să plecăm la Dumitru Brătianu. Peste 3 000 oameni în cea mai mare linişte defilează prin Piaţa teatrului, se îndreptează la Dumitru Brătianu acasă. O delegaţiune de vreo 20 se suie sus. Bătrînul îi îmbrăţişează, apoi apare la fereastră şi mulţumeşte poporului. De aici lumea se îndreaptă pe Calea Victoriei la

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 1-3, 7/1981, 3-5/1983.

[2] Al. Lahovari (1841-1897), miniştru în mai multe guvernări conservatoare: justiţie (1870, 1873-1876), domenii (1888), externe (1889, 1891).

[3] Gheorghe Manu (1833-1911), general, ministru de război (1869, 1870, 1888, 1889), interne, domenii (1889), finanţe (1899, 1904); preşedinte de Consiliu (1890-1891).

[4] Lascăr Catargiu (1823-1900), preşedinte de Consiliu (1889, 1891-1895), ministru de mai multe ori.

[5] George Vernescu (1833-1899), jurist, în 1877, s-a despărţit de liberali formînd gruparea Sincerilor liberali; în 1884 a fuzionat cu conservatorii, formînd Partidul Liberal-Conservator; ministru de mai multe ori.

[6] Petre P. Carp (1837-1918), junimist-conservator, ministru şi prim-ministru de mai multe ori.

[7] Nicolae Ionescu (1820-1905), profesor de istorie universală, ministru de externe (1876-1877), membru al Academiei române.

[8] Nicolae Fleva (1840-1914), deputat în mai multe rînduri, ministru de interne (1895).

[9] Aron Densuşianu (1837-1900), profesor universitar la Iaşi, critic şi istoric literar.

[10] Petre Grădişteanu (1841-1921), avocat, deputat şi senator de mai multe ori.

[11] Dimitrie A. Sturdza (1833-1914), membru al Academiei române, şef al Partidului Naţional-Liberal (1892-1908); ministru şi prim-ministru de mai multe ori.

Lascăr Catargiu...

Ion Brătianu. I se fac ovaţiuni şi de aici lumea se împrăştie. Eu cu cîţiva delegaţi mă duc la [Mihail] Kogălniceanu, care e bolnav (congestie pulmonară). Îl găsesc mai bine.

A doua zi, chiar luni, comitetul se adună şi hotărăşte facerea unui apel către ţară, întruniri în provincie şi confundarea [contopirea] cluburilor.

Apelul e făcut de Kogălniceanu şi Sturdza. Unirea liberalilor[1] a exasperat presa opoziţiunei. Mai ales Panu[2] turbează.

La 22 [aprilie] avu loc procesiunea lucrătorilor [din Capitală]. În Europa, serbarea lucrătorilor de 1 mai pentru 8 ore de lucru a dat oarecare

...şi D.A. Sturdza, caricaturi de epocă aflate în colecţiile Bibliotecii Centrale Universitare — Bucureşti

îngrijiri guvernelor. Totuşi lucrul a ieşit mai cu pace decît se aştepta.

[1] Comitetul executiv al partidului liberal unificat era alcătuit din: Dumitru şi Ion Brătianu, M. Kogălniceanu, Al. Vîrnav-Liteanu, Nicolae Ionescu, Gogu Cantacuzino, Gh. Palade, P.S. Aurelian, C. Nacu, N. Fleva.

[2] Gheorghe Panu (1848-1910), ziarist, întemeietorul ziarului *Lupta* şi al revistei *Săptămîna*; conducătorul unei formaţiuni politice intitulate „radicală".

1-30 iulie. Toată lumea te întreabă: „N-ai mai plecat?" A ajuns un fel de modă primblarea obligatorie. Noroc că politica îmi dă o scuză: s-a zis că sînt delegat de comitetul de 10 [comitetul executiv al P.N.L.] de a rămîne toată vacanţa în Bucureşti. Altfel, ar ghici că n-am parale.

Alegerile comunale bat la uşă şi cu toate astea toată lumea se gîndeşte la plăcerile vilegiaturei.

1-15 august. În Transilvania, ungurii condamnă pe Popa[3] la 1 an închisoare, iar pe Mureşanu[4] la 6 luni pentru delicte de presă comise prin *Gazeta Transilvaniei*. Ar trebui ca românii din regat să fie mai solidari cu cei din ţările subjugate. Numai astfel lupta va fi mai eficace contra tendinţelor de deznaţionalizare, numai astfel vom pregăti momentul unei Românii a tuturor românilor.

15-31 august. 22 august. O zi de doliu pentru românime. Marele poet Vasile Alecsandri moare la Mircești.

1891

Aprilie. Ştiri rele ne vin de la Florica. Ion Brătianu e bolnav. Lumea începe a se îngriji. O depeşe face ca Dumitru Brătianu să plece la 28 la Florica. L-am găsit plîngînd cînd mi-a arătat telegrama. Buletine vin pe toată ziua. Medicii însă încep a pierde orice speranţe. O mare îngrijorare dăinuieşte în Capitală. Toţi doresc însănătoşirea acestui luptător, speranţa partidului liberal.

1-10 mai. La Cameră, verificările se încep cu oarecare lîncezeală. De la Florica ştiri alarmante. Mă hotărăsc să plec şi eu la Florica. Sîmbătă plecăm la gară. În tren era Costinescu[5], Dan Brătianu[6], Aurelian[7]. Conversaţia noastră nu putea fi alta decît despre Ion Brătianu. Întrebăm la cîteva staţii de ce ştiri are de la Florica, nu aflăm nimic. La Goleşti însă ni se spune că a murit în dimineaţa zilei de 4 mai, la 3 ore 5 m[inute]. O adîncă jale ne cuprinde. Despărţirea de Ion Brătianu lasă un mare gol. Trecem prin Piteşti. Eu cu Dan luăm o trăsură şi mergem la Florica. Urcăm sus şi găsim pe Dumitru Brătianu în lacrimi. El mă conduce în camera unde murise. Frumoasa figură a lui Ion Brătianu părea liniştită şi senină. Intrăm apoi într-o odaie căci trebuia să strămute corpul în camera de jos. Vorbesc cu D. Brătianu asupra înmormîntării. El îmi spune cu mîhnire că familia nu consimte la înmormîntarea în Bucureşti. Nenorocită idee.

La 5 [17] plecăm. În Bucureşti ajungem seara. Întîlnire cu Pherekyde[8] şi Sturdza. Ei îmi spun că membrii clubului au numit o delegaţie să meargă la d-na Brătianu să ceară ca înmormîntarea să aibă loc la Bucureşti. Ştiam că tentativa va fi deşartă.

La 5 mai, regele, cu un tren special, s-a dus să vadă rămăşiţele acelui căruia îi datoreşte totul.. Această vizită a mai şters răul efect ce făcuse dezinteresarea regelui în tot timpul boalei[9]. În loc să imiteze pe Victor Emmanuel, care sta la căpătîiul lui Cavour, în loc să facă ca Franz Iosif, care a stat lîngă patul de durere al lui Deak[10], el întreba prin aghiotanţi de starea sănătăţii creatorului său.

Bucureştiul a îmbrăcat haina de doliu.

La 8 mai plec cu primul tren, împreună cu toţi membrii clubului care trebuia să faceni poliţia [de pază]. Ajungem la 12 h la Florica. Ne îndreptăm la umbrarul unde era expus corpul îmbălsămat. Aici facem oarecare ordine, ca să poată lumea să defileze înaintea corpului.

[3] Traian H. Pop, publicist transilvănean, redactor responsabil al *Gazetei Transilvaniei*.

[4] Aurel Mureşianu (1847-1909), director al *Gazetei Transilvaniei* (1878-1900); *Magazin istoric*, nr. 4/1968.

[5] Emil Costinescu (1844-1921), ziarist, deputat, ministru de mai multe ori.

[6] Fiul cel mai mare al lui Dimitrie (Dumitru) Brătianu.

[7] P.S. Aurelian (1833-1909), economist, ministru şi preşedinte de Consiliu, membru al Academiei române.

[8] Mihail Pherckyde (1842-1926), deputat şi senator, ministru în mai multe guvernări liberale.

[9] *Magazin istoric*, nr. 11-12/1983.

[10] Francisc Deak (1803-1876), om politic maghiar, ministru de justiţie în 1848, autorul pactului de uniune a Ungariei cu Austria (1867).

Prințul moștenitor, cu fratele său, asistă. S-au pronunțat discursuri de D. Sturdza, Aurelian, Urechiă[1], Lascăr[2] și Esarcu[3], în numele guvernului, apoi corpul a fost dus de amici sus în deal, lîngă Flo-

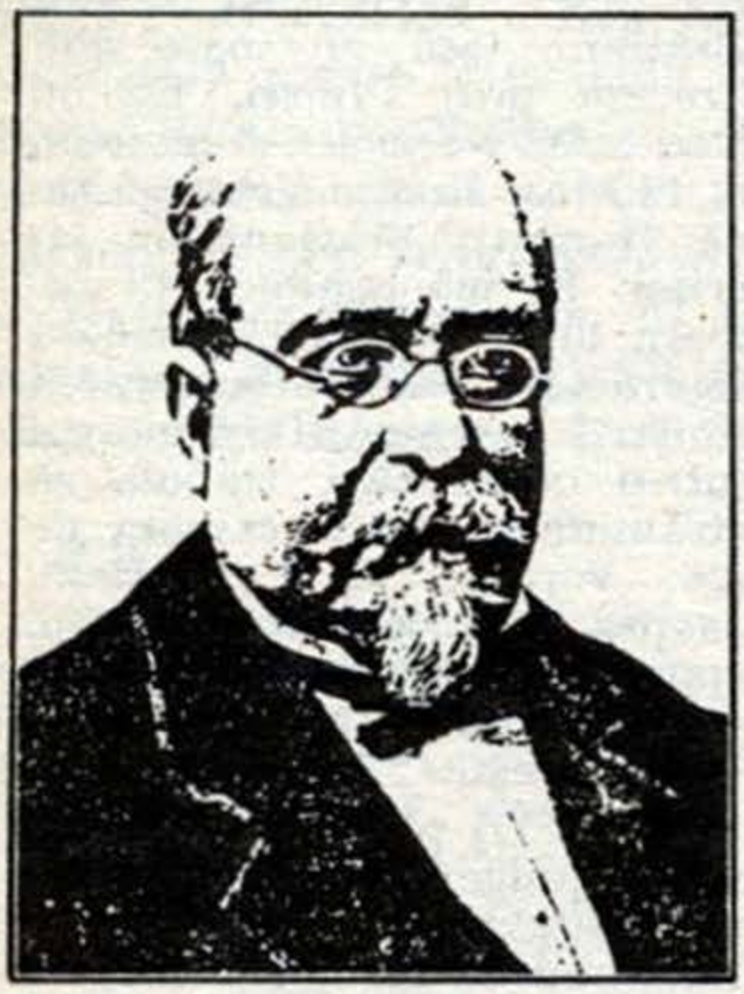

Mihail Kogălniceanu

rica și apoi peste el s-a aruncat pămînt.

La Cameră și Senat în ziua înmormîntării s-a ridicat ședința în semn de doliu.

28 mai - 1 iulie. Kogălniceanu a murit la 20 iunie. Îl cloroformase, îl operase și spre sfîrșitul operației expiră. Un gol imens se face în românime. Inteligența luceafăr s-a stins.

Mă întorceam de la Cameră. La Ispășescu văd că oprește trăsura. Vedem că e ceva grav, cînd mi-a spus știrea nu m-am putut să mă opresc a-l plînge. L-am iubit. Am lucrat cu el. Intrat în Cameră în 1884, de atunci necontenit am fost împreună. Îl admiram căci era genial.

Înmormîntarea putea fi de zece ori mai măreață. Am fost și eu la Iași.

---

[1] V.A. Urechiă (1834-1901), istoric, profesor universitar, membru al Academiei române; *Magazin istoric*, nr. 8/1980.

[2] Vasile Lascăr (1854-1907), avocat, deputat și ministru.

[3] Constantin Esarcu (1836-1898), medic și diplomat; ministru de externe (1891), inițiatorul înființării Ateneului Român.

Prof. MAGNUS MÖRNER (Suedia)

Minunatul exemplu al României

— În ultimii ani, am ajuns să cunosc una după alta țările socialiste și trebuie să spun că pentru mine ca om, ca istoric, este o experiență foarte importantă. Aparțin generației ce a crescut în timpul „războiului rece" și ca urmare am fost foarte mult izolați unii de alții. Acum, în ciuda tuturor problemelor politice ce persistă încă în lume, cred că acest contact ce-l realizăm este absolut esențial și răspunde intereselor fiecăruia dintre noi. Și abia acum, în ultimii ani, am ajuns să înțeleg mai bine sensul real al unor fenomene europene, ca Renașterea, Iluminismul, Liberalismul și Socialismul.

După această mărturisire, făcută cu prilejul prezenței sale la București, în august 1980, interlocutorul nostru prof. Magnus Mörner de la Universitatea din Stockholm, director al Institutului de studii latino-americane din capitala Suediei, vicepreședinte al Asociației istoricilor latino-americaniști din Europa, ne vorbește despre importanța și semnificațiile Congresului internațional de științe istorice de la București:

— Faptul că președintele României, domnul Nicolae Ceaușescu, manifestă un interes atît de viu față de istorie, ceea ce s-a reflectat și în atenția acordată congresului nostru, este deosebit de semnificativ. Congresul a fost foarte, foarte bine organizat. Cel ce participă la o astfel de manifestare într-o țară atrăgătoare, pe care n-a cunoscut-o înainte, se împarte cu greu între activitățile din sesiuni și multe alte lucruri interesante de văzut. Consider că acest congres a avut un succes deosebit și au fost aduse în discuție multe teme noi, importante, ca problema păcii în istorie, precum și rolul femeii. Aceste subiecte sînt deosebit de oportune. A fost o idee excelentă aceea de a se ține congresul la București și eu cred că și noi, delegații suedezi sosiți aici, putem demonstra prin însăși venirea noastră cît de mult apreciem acest lucru.

Referindu-se, în continuare, la atenția tot mai mare pe care popoarele o acordă istoriei, învățămintelor ei, interlocutorul nostru constată:

— Există în zilele noastre o atracție crescîndă pentru istorie în diferite țări din întreaga lume, cu diferențe și caracteristici specifice, desigur, fiecărei comunități umane. Cred că acest interes se explică prin nesiguranța vremurilor prezente și prin schimbările, unele dramatice, pe care lumea le resimte. Și atunci oamenii încearcă să confere mai multă continuitate și siguranță existenței lor, apelînd la istorie.

Relevînd dragostea românilor pentru istorie, prof. Mörner continuă:

— Se poate realiza foarte mult în popularizarea istoriei prin promovarea publicațiilor de specialitate, ca revista *Magazin istoric*, ce se bucură de aprecierea publicului. Cred că în acest domeniu România oferă un minunat exemplu și aș dori să văd o asemenea revistă și în țara mea.

În încheierea discuției noastre, prof. M. Mörner mi-a arătat o carte pe care și-o adusese spre lectură în zilele în care s-a aflat în București; ediția din 1963, tipărită de Christian Callmer, bibliotecarul șef al Bibliotecii Universitare din Lund, a însemnărilor de călătorie în Turcia ale baronului Claes Rålamb[1], care, în 1657, trecuse și prin țările române, lăsîndu-ne semnificative mărturii despre istoria acestora, despre continuitatea românilor în spațiul carpato-danubiano-pontic.

L.S.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1982.

1879: INCOGNITO ÎN TRANSILVANIA (II)

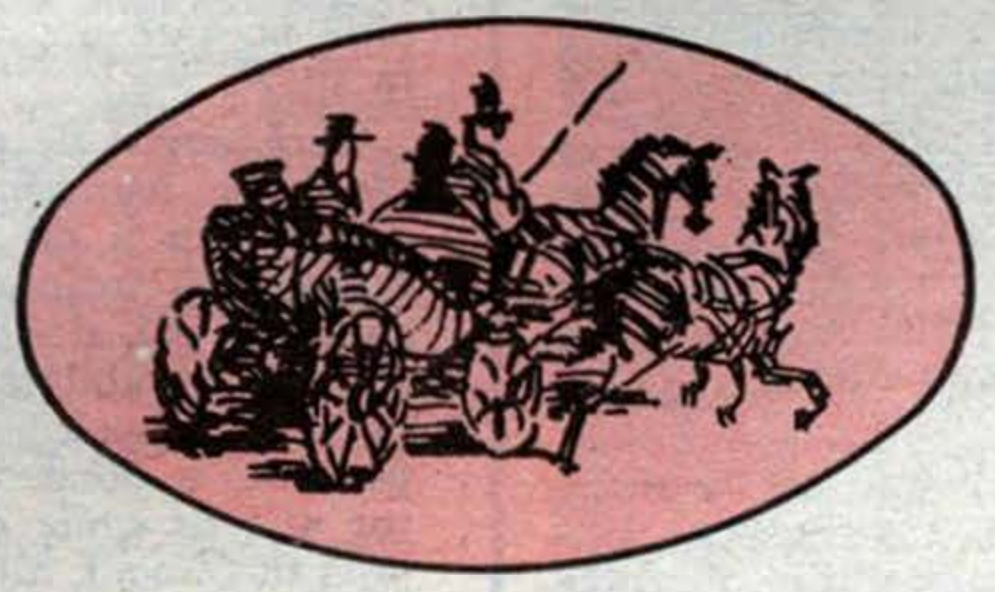

Pe atunci, drumul de la Sălătruc pînă la trecătoarea Cîineni, în afara frumuseţii peisajului, chema irezistibil spre alte spaţii româneşti, aflate însă, prin vitregia istoriei, sub stăpîniri străine şi ostile românilor. Dar graniţele arbitrare trasate de aceste stăpîniri n-au reuşit să zdruncine niciodată unitatea de fiinţă şi simţire a românilor, care s-au manifestat întotdeauna ca un corp întreg într-o ţară al cărei chip nu şi-l puteau imagina decît în limitele sale firești, ca pe o ţară care să-i reunească pe toţi fiii săi. Era o necesitate legică, un act de justiţie istorică, pentru împlinirea căruia poporul român a plătit cu jertfe grele.

Publicăm în continuare[1] relatarea lui I.I.C. Brătianu despre prima sa călătorie în Transilvania. Reamintim că în redarea textului am respectat întru totul originalul, cu excepţia unor intervenţii impuse de normele ortografice în vigoare. Acolo unde s-a simţit nevoia, am inclus unele completări între paranteze drepte ori am redactat scurte note de subsol. Titlul ne aparţine, iar întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte.

Anastasie IORDACHE, Marian ŞTEFAN

...LA SIBIU

De cîte ori mergeam la Văleni şi era să ne abatem la Puntea Oii către Mănăstire ne ispitea să urmăm înainte drumul Sălătrucului spre Cîineni. Ştiam că în acest sat de graniţă voi regăsi, păstrată cu dragoste, amintirea bunicului meu, mi se spunea că în cale se aflau sate şi privelişti frumoase, iar Slăvescu socotea că dacă n-ar fi fost decît vederea nevestelor şi fetelor din Titeşti şi tot făcea să nu pregetăm.

Astfel, îndemnîndu-ne unul pe altul, într-o dimineaţă de sărbătoare pornirăm cîteşi trei pe bidiviii noştri, cu calabalîcul şi merindele în desagi.

Într-acea vreme, drumul de la Şuici la Cîineni nu era ca azi o şosea pe care să alergi în fuga automobilului. Pentru a ajunge din Topolog la Olt, treceai peste dealuri şi văi, prin aceleaşi sate ca şi acum, dar mergeai pe o pîrtie bolovănoasă şi repede, pe care abea cu carul cu boi sau călare te puteai încumeta, urcînd coastele de-a dreptul şi urmînd paturile gîrlelor cum puteai.

Dar, avînd la stînga Munţii Coziei, în dreapta ai Făgăraşului şi în faţă masivul Lotrului, pînă în Parîng, din fiecare culme se desfăşurau vederi măreţe şi pline de farmec şi în tot lungul căii străbăteai păduri neatinse de secure, livezi şi pajişti pline de flori.

În vremea lui Kiseleff, Dincă Brătianu, împreună cu căpitanul de geniu rus Blaremberg, fusese însărcinat să cerceteze pe unde era mai nimerit să treacă drumul de la Piteşti prin Cîineni „înăuntru", care pînă la pacea de la Adrianopol nu se putea construi şi nici măcar îmbunătăţi, fără anume voe de la Constantinopol, pentru ca nu cumva intrarea din „Ţara nemţească" în Ţară să se facă prea lesnicioasă.

Ei raportară stăpînirii că din cele două căi între care era de ales, cea dintîi, pe malul vîlcean al Oltului prin Rîmnic, era mai ferită de urcuşuri, dar mai anevoie de clădit în strîmtorile stîncoase ale Oltului şi lipsită de sate şi adăposturi pentru călători, pe cînd cea de a doua, prin Piteşti şi Şuici, deşi suind peste culmi înalte, se putea îndrepta cu mai puţină cheltuială şi trecea prin sate înştirite la îndemîna călătorilor.

În urmă ispravnic al judeţului sub Alexandru vodă Ghica, Dincă drese şi îmbunătăţi drumul ales de dînsul, care însă mai tîrziu — cînd, cu vaporul şi cu trenul, alte drumuri mai repezi se deschiseră către străinătate — îşi perduse

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1984.

deodată cu caracterul internațional și interesul autorităților centrale și astfel se stricase rău.

După 1878, tata grăbi, fără a o putea sfîrși, clădirea șoselei actuale, la îmbunătățirea căreia îmi fu dat să ajut și eu, ca ministru în diferite guverne, scurtînd-o prin Valea Danului și îndulcind mai multe urcușuri, în 1915. Astfel mărturisește și acest drum dragostea noastră, în curs de trei generații, pentru aceste străvechi, curate și mult încercate ținuturi românești.

Pornind pe acest drum, eu mă gîndeam că la zaveră [în 1821] tot pe el, întovărășite de bărbați călări, goneau către Sibii, cît îngăduia greutatea pîrtiei, căruțe cu coviltire de piele sub care se îngrămădeau familia și avutul lui Dincă Brătianu, avînd în mijlocul lor o doică cu un prunc la sîn.

Și de asemenea, pe acest drum, cu dichisuri aproape tot atît de ușoare ca ale noastre, călărea, douăzeci și unu de ani mai tîrziu, un tînăr ofițer cu chip serios și vioi, în haine civile și întovărășit de un țăran mai în vîrstă. Așa plecase prapurgicul de cavalerie Ion C. Brătianu, pruncul de la zaveră, după ce cu greu dobîndise voia să-și sfîrșească studiile în străinătate.

Și astfel se trezeau pe acest drum amintirile mai depărtate sau mai apropiate, mai casnice sau mai de seamă. Pe dînsul, ca o sărbătoare, trecuse mîndrul alai al nunții, cînd Albul vistierul pețise în numele lui Radu vodă, la Sibii; pe dînsul călărise el în fruntea falnicului escadron, trimis în solie la Buda și tot pe dînsul alergase fugărit de urgia feciorului lui Țepeș. Nu se încheiase anul și pe aceleași urme pribegea, la rîndul său, feciorul lui Mihnea, pribeag și dînsul, cînd scăpase de la Cotmeana, „noaptea pe fereastră, desculț și descins și fără işlic". După blestemata faptă a lui Basta, la Turda, boerimea risipită a lui Mihai se regăsi pe acest drum și întrunindu-se la Cîrstiești, lîngă Sălătruc, alese domn pe Radu Șerban.

Și cîte alte nenumărate icoane ale trecutului nu trezește calea dintre Topolog și Cîineni, părtașă pururea a măririlor și a durerilor neamului, pe care s-a scurs în veacuri atîta tropot și atît vuet de epopee și de dramă. Potrivit cu acest trecut a sîngerat ea grozav și în zilele noastre la făurirea României Mari și dealurile care o înconjoară și văile care o străbat au fost martore la eroice și cumplite lupte.

Călărind pe dînsa, cu gîndul rătăcitor spre vremurile apuse, noi, după ce eșirăm din lungul, așezatul și drăguțul sat al Sălătrucului, străbăturăm pădurile Rîului Alb și ale Poenii, în care odinioară Dincă Brătianu încercase să facă o fabrică de sticlărie: „căci, scria el în 1832 către stăpînire, agricultura și industria sunt avuțiile țărilor".

Întreprinderea și motivarea ei par azi firești și încercarea, întrucît n-a reușit, fără interes, iar cuvintele ce o susțineau au fost de atunci atît de des și fără rost întrebuințate, încît ți-e silă să le mai auzi; dar pe acele vremuri, asemenea concepții erau mai puțin banale și nu e de mirare să afli, vreo zece ani mai tîrziu, pe cel care le enunța între mădularii Obștești Adunări, care se împotriveau la înstreinarea minelor prin faimoasa concesie Trandafilov[1] și de asemenea e de însemnat că fiul său, credincios lozincei „Prin noi înșine", a îndrumat creațiunea industriei naționale, o jumătate de veac mai tîrziu.

Mai departe, tot suind și coborînd, sosirăm la Titești, tocmai în toiul bîlciului anual, care se ține în culmea de deal cu minunată vedere pînă pe care ungurii năzuiau să aducă granița în 1917[2].

Fără nevoe de multă cumpănă, văzînd fetele din horă, dădurăm dreptate vărului Slăvescu, dar pentru a nu înnopta pe drum, nu-l prea lăsarăm să întîrzie la joc și ne reîncălecarăm caii. Nu pot zice că bieții de ei sforăiau și se sbăteau nerăbdători de plecare, dar totuși ne purtau fără poticneală din zori pînă-n amurg și porneau a doua zi fără oboseală pe drumuri tot atît de grele ca cele din ajun. Din Titești pînă în Cîineni, alte dealuri și alte gîrle, drumul era anevoios și pe lunga vale a Boișoarei și pe urcușul de la Greblești, dar de aci, din deal, se înfățișa ca o bucurie valea Oltului, cu Cîinenii, pe malurile sale amîndouă.

Cu casele lui de zid albe, strînse în jurul bisericilor cu clopotnițe sclipitoare, satul apărea ca un mic și gingaș orășel de munte. Trăsesem în gazdă la Ștefan Daneș, al cărui neam, cu acela al „mocanilor", stătea în fruntea moștenilor. Ele avuseseră vechi și trainice legături de prietenie și de afaceri cu străbunul și bunicul nostru, cu care în tovărășie exportau vitele, pe care le creșteau, în Ardeal și mai departe în Ungaria.

Dincă Brătianu, în nerețe vătaf de plai al Loviștei, scăpase obștea Cîinenilor de răpitoarele încercări ale grecului Vrana și ale văduvei lui [Alexandru] vodă Suțu [1818-1821]. Aceștia, după pilda Filipescului, care își apropriase Negoiul și ceilalți 17 munți ai Arîfenilor, rămași înstrăinați pînă azi, puseseră gînd să se facă stăpîni pe munții moștenești. De atunci, din vremea lui Grigore vodă Ghica [1822-1828], au păstrat Cîinenii recunoștință bunului nostru, pe care au transmis-o fiului său și pînă acum ne-o arată mie și fraților mei.

Daneș și soția lui ne primiră cu acea voioasă și nestîngace ospeție a munteanului român. Cu păstrăvi proaspeți și afumați, cu mămăliguță cu urdă, cu pui fripți și cu smeură, cinarăm cu poftă deschisă de aerul munților, de plăcerile drumului și de trudele lui.

Seara, de vorbă cu gazdele noastre și cu alți săteni, nu rezistarăm dorinței de a împinge călătoria noastră mai departe, peste graniță, la Sibii; și a doua zi, dis-de-dimineață, în loc de a pune șeile pe cai și a ne reîntoarce pe Topolog, îi prefăcurăm în telegari, înhămîndu-i la brișca lui Daneș. Cu el ca vizitiu porniram cîteși patru pe singuratecul crîmpei de

---

[1] În 1844, Obștească Adunare a Țării Românești a anulat concesia acordată de domnitorul Gh. Bibescu acționarului Aleksandr Trandafilov, considerînd-o dezavantajoasă pentru stat; domnitorul a prorogat adunarea și în perioada 1844-1848 a guvernat prin decrete-legi.

[2] Aluzie la prevederile tratatului de pace impus, în 1917, de Puterile Centrale României, prin care granița României pe lanțul Carpaților suferea importante rectificări în defavoarea țării noastre.

șosea frumoasă, care, pe marginea dreaptă a Oltului, mergea de la Clineni la Vama din Rîul Vadului. Trecurăm întîi peste podul umblător, bine întocmit și cu funii de oțel, de curînd înființat între Clinenii de Argeș și cei de Vîlcea, pentru care amîndouă satele erau îndatorate tatălui meu, fiindcă el, cunoscînd deaproape localitatea și nevoile ei, insistase pentru asigurarea unei legături între cele două maluri.

Mi-a fost dat mie să ajut la desăvîrșirea acestei legături, în primii ani ai veacului prezent: ca ministru al Lucrărilor publice asistam, pe înaltul mal Vîlcean, la serbarea inaugurării liniei ferate de la Rîmnic la Sibiu. Cu prilejul ei, se strînsese ca la o mare petrecere, numeroasă și voioasă, populația întregului ținut și, de pe deal, ne bucuram de însuflețita și frumoasa priveliște ce se desfășura pe o parte și alta a rîului.

Duba slăbănoagă, cu streang de cînepă, care înlocuise podul învechit de altă dată, nu reușea să îndestuleze marea mișcare între cele două maluri și vreo șapte inși, bărbați și femei, ca să treacă rîul se grămădiseră într-o luntre. Mare ne fu groaza cînd, de sus, în neputință de a le veni în ajutor, văzurăm luntrea răsturnîndu-se în mijlocul apei și valurile rostogolind-o val-vîrtej cu nenorociții ce se aflaseră în ea. Clipe care mi s-au părut ceasuri, ei se sbătură în unde, pînă cînd din fericire, ajutați de pe țărmul opus, reușiră să iasă la mal.

Primejdia se sfîrșise cu bine, dar emoțiunea fusese atît de mare, încît pe loc, cu directorul căilor ferate, hotărîrăm să se desăvîrșească lucrările gării Clineni, prin clădirea fără întîrziere a unui pod de piatră și de fier, care să o lege cu plaiul Loviștei și pe care treci de atunci.

Pe șoseaua între Clineni și Rîul Vadului, Daneș opri brișca în dreptul unei fîntîni de piatră cu apă rece și îmbelșugată, într-a cărei inscripție citii că fusese clădită vreo zece ani mai înainte în cinstea lui Ion C. Brătianu, de către un român recunoscător. Ajungînd fără pașapoarte la vamă, Daneș și Slăvescu, care cunoșteau pe vameș, i-au cerut, precum eram înțeleși între noi, bilete de trecere la Sibii pentru cîte patru, arătîndu-mă pe mine ca pe un tînăr Slăvescu, văr al lui Petre. Nu voisem să-mi dau numele, fiindcă nu aveam încuviințarea părinților pentru a trece în Ardeal și îmi era teamă de vreo năzbîtie a ziarelor de dincoace sau dincolo de graniță, atunci ca și acum totdeauna gata la așa ceva.

Îmi aminteam cu o oarecare fală copilărească, că tot astfel, cu nume străin, trecuse și tata la Rîul Vadului, în toamna anului 1865. El plecase la Paris ca să vestească lui Napoleon al III-lea intențiunea de a-l răsturna pe Cuza și ca să dobîndească sprijinul împărătesc [pentru aducerea lui] Carol de Hohenzollern. Ca să nu deștepte poliția, el pornise de la Florica la moșia sa Simburești în Olt, și de aici la sora sa, stareța din Ostrov, unde schimbă trăsura și vizitiul, luînd poștalionul mănăstiresc. El socotea astfel să treacă nerecunoscut cu pașaport fals și reuși cu mulțumire să scoată fără greutate hîrtiile pentru a păși peste graniță. Avu însă o clipă, de vie turburare cînd la eșirea din vamă, șeful

Sălișle — străvechea așezare românească din vecinătatea Sibiului — așa cum ne-o înfățișează o carte poștală ilustrată de la sfîrșitul secolului trecut

ei se apropie de dînsul și îi ură drum bun, chemîndu-l pe numele adevărat. Dar se liniști repede, căci acesta adăugă că, deși nu știa de ce nu a vrut să spuie cine este, avea încredere într-însul și nu se îndoia că ce face era spre folosul țării, de aceea îl încredință că nimeni nu era să afle că trecuse granița.

Eu fusesem scutit de emoțiunile conspiratorului, dar totuși inima-mi svîcnea cînd păsirăm peste hotar spre Turnu-Roșu. Conștiente și neconștiente, gînduri și simțiri se ridicau și clocoteau în mintea și în sufletul meu; și peste roșul turn de cetate, în dosul văii și al dealurilor prin care treceam, îmi apărea întregul Ardeal, cu tot ce însemna el în dorul și în nădejdea noastră. Mă bucurau, ca ființe însuflețite și iubite, casele satelor românești ce ne stau în drum și priveam cu nesaț crucea, semnul legei noastre naționale.

Așa, cuprins de friguri și uitător de vreme, mă pomenii la Tălmaci, unde mă mirai că atît de grabă Daneș afla de nevoe să-și odihnească caii. Ne oprirăm în mijlocul satului, în fața morei ce și astăzi macină la răspîntia drumurilor, precum e de presupus că măcina și cînd Mihai Viteazul se întîlni în dreptul ei cu oștile Buzeștilor ca să purceadă spre Șelimberg, unde înfrînse în înverșunată luptă pe Andrei Bathory.

Un morar bătrîn, cu plete albe, ne privea din pragul ușei și răspunse prietenos la cuvintele noastre de bun găsit, poftindu-ne să-i intrăm în casă. De vorbă cu dînsul aflarăm că avea un fecior catană la Viena, iar pe pereții camerei văzurăm o gravură colorată, înfățișînd luarea Smîrdanului de către roșiori.

E ușor de înțeles mulțumirea ce da această gravură în acest loc. Mă grăbii să întreb pe moșneag de rostul ei și de cum se află aici. El îmi răspunse:

— Apoi bine, domnule, e doar intrarea roșiorilor la Smîrdan și e aici ca să ne bucurăm cum au biruit ai noștri pe păgîni.

Evocarea acestor împrejurări, făcută pe baza celor auzite de la tatăl său, a apărut şi în Viitorul din 13 octombrie 1922. După înfrîngerea revoluţiei de la 1848, Ion C. Brătianu s-a stabilit o vreme — din vara anului 1850 pînă în ianuarie 1851 — în Transilvania, unde a desfăşurat o intensă activitate revoluţionară. El a menţinut strînse legături cu românii de dincoace de Carpaţi şi a purtat corespondenţă cu exilaţii români aflaţi în diverse centre europene care luptau pentru unitatea şi independenţa tuturor românilor într-o Românie nedespărţită.

Amănunteie, implicaţiile şi motivaţiile misiunii revoluţionare îndeplinite de Ion C. Brătianu la Sibiu au fost analizate de Corneliu Bodea în Revista de istorie, tomul 32, nr. 9/1979 şi vor fi evocate pe larg de aceeaşi autoare într-un număr viitor al Magazinului istoric.

Iată, în paginile care urmează, relatarea lui I.I.C.Brătianu. Întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte.

„I.C. Brătianu alesese Sibiul ca reşedinţă [în 1850] fiindcă acest oraş era, sub regimul austriac, centrul politic al Ardealului şi fiindcă prin el trecea pe atunci drumul de uscat cel mai de seamă al Bucureştilor spre Occident. De aici se putea astfel mai lesne face legătură cu amicii politici din Ardeal şi din principat. Ca motiv al prezenţei lui în vecinătatea Clinenilor, I.C. Brătianu putea invoca relaţiile cu fraţii şi surorile sale din Ostrov, Piteşti, şi Tigveni. Totodată, la Sibiu şi în satele din împrejurimi, Brătianu afla vechi cunoscuţi şi oameni de încredere ai părintelui său, cu care acesta, ca crescător de herghelii, de cirezi şi de turme, fusese în legături de afaceri lungi şi amicale.

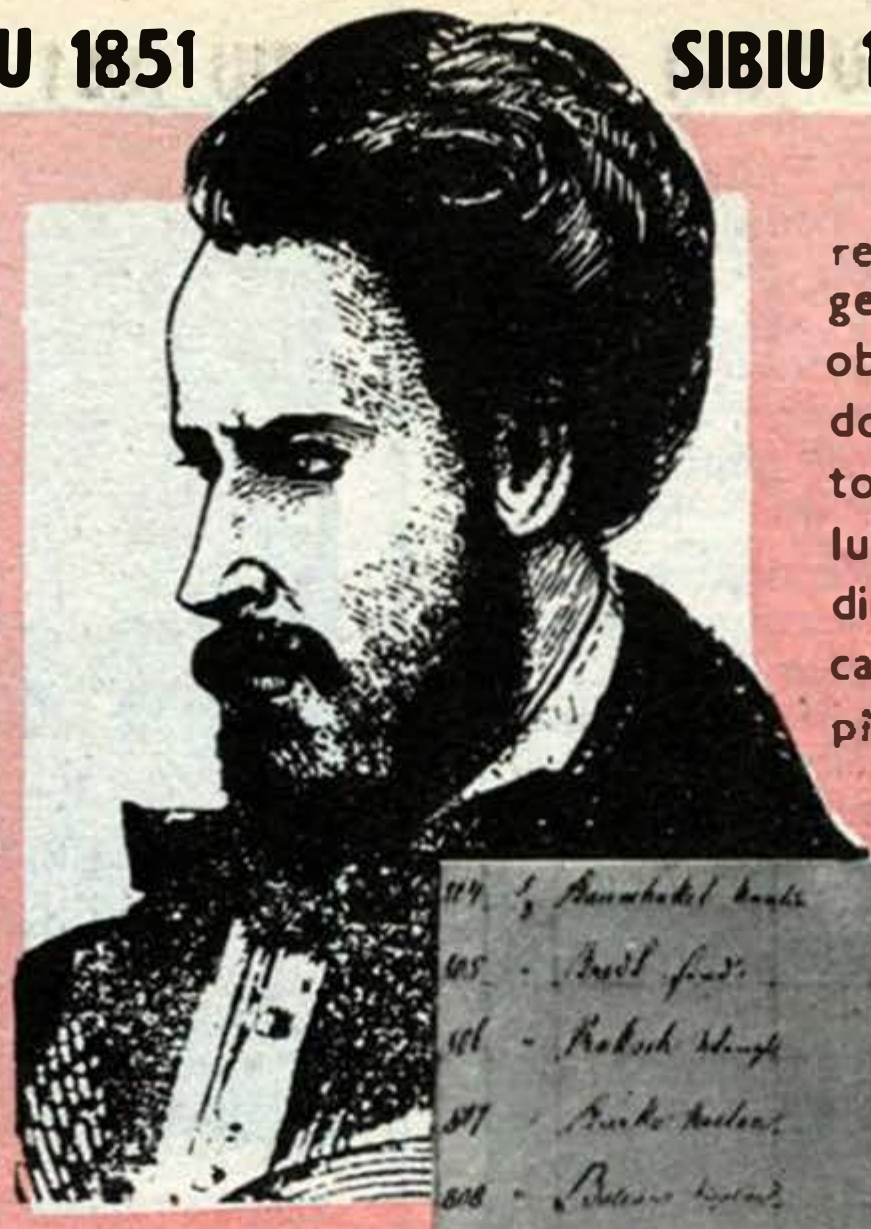

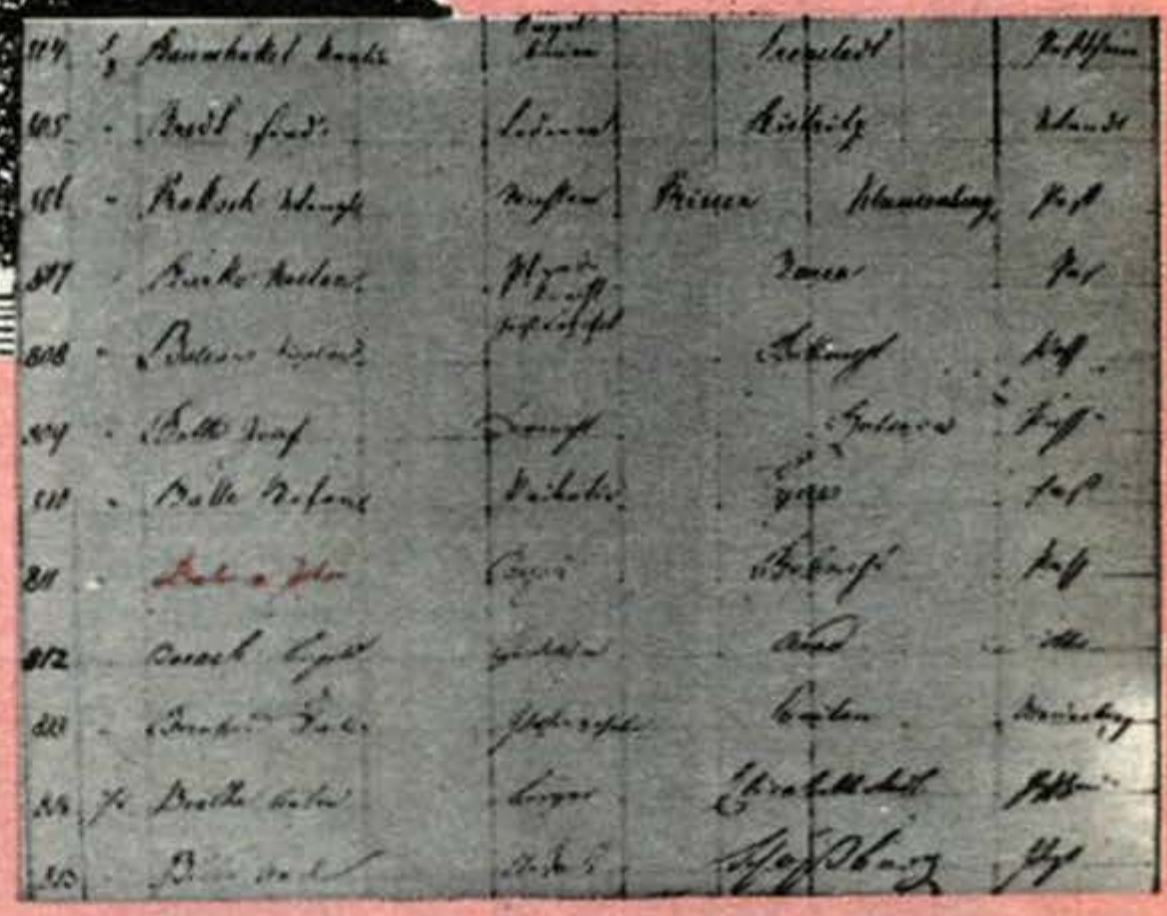

Fila registrului în care se vede consemnată sosirea lui Ion C. Brătianu la Sibiu în 1851. Document aflat în Arhivele oraşului Sibiu

Sibiul, capitală a Ardealului, era reşedinţa guvernatorului Wohlgemuth. Ion C. Brătianu, după obiceiul conspiratorilor, îşi avea două locuinţe: una în casele doctorului Fribel, cealaltă în casele lui Grigore Matei, unul din cei dintîi şi puţin numeroşii români care aveau case în oraş, unde pînă de curînd ei nu avuseseră drept a poseda imobile. În prima locuia şi un tînăr impiegat [jurist] de la cancelaria guvernatorului, în care I.C. Brătianu află o inimă caldă pentru ideea naţională şi un ajutor întru realizarea ei. Nicolae Barbu înlesnea, în special, circulaţia scrierilor de propagandă pe care I.C. Brătianu în secret reuşise a le imprima şi care trebuiau remise bărbaţilor de încredere însărcinaţi cu răspîndirea lor.

Imprimarea şi răspîndirea acestor scrieri nu era uşor de realizat, fiind dat că poliţia austriacă era una din cele mai strajnic organizate de pe vremea închizitorială a lui Metternich. Colaborarea lui Barbu era îndeosebi pre-

Înştiinţate de sosirea lui, surorile sale mai în vîrstă, Anica Furduescu şi maica Maximila, stareţa de la mănăstirea din Ostrov, veniră în grabă să îmbrăţişeze pe fratele lor cel mai iubit. cu tot dorul aprins în sufletele lor de dramaticele împrejurări ale revoluţiei şi ale exilului după care nu ştiau dacă erau să-l mai revadă. Ca să-l alinte ele îi aduceau ţesături şi dulceţuri...

Iar, la reîntoarcerea de la Sibiu, pe drumul neşoseluit şi prăpăstios care cobora de-a lungul Oltului, poştalionul mănăstiresc, cu două femei în lacrime, ducea ascunse sub pernele trăsurei braşoveneşti publicaţiunile şi proclamaţiunile revoluţionare.

— Dar cum zici d-ta „ai noştri" la aceste catane care de-ar veni aici, feciorul dumitale le-ar împuşca?, întîmpinai eu.

— O fi scriind astă la carte — zise bătrînul cu vorba apăsată şi rară —, dar om şti noi ce să facem, doar să vie ei.

Cu răsunetul acestor cuvinte mi-am urmat drumul către Şelimbergul lui Mihai, cu ele m-am întors în ţară şi de atunci nu le-am uitat. Străbătînd cîmpul cumplitei bătălii, prin care Mihai dobîndise stăpînirea Ardealului, sosirăm pe înserate la Sibii.

La hotelul ce ni se recomandase ca cel mai bun, furăm primiţi cu vădită neîncredere. Nici brişca noastră cu cele două pisicuţe, nici zeghele pe care le cumpărasem în drum spre Clineni, ca să ne ferim de răcoarea nopţilor de la munte, nu inspirau respect chelnerilor.

Dar scandalul cel mare a fost, spusu-mi-sa, seara la teatru, unde, pe cînd eu mă dusesem la culcare, obosit de drum, Slăvescu şi Păianu se aşezaseră în primele fotolii, între eleganţele

ţioasă prin faptul că el era însărcinat, la cancelaria guvernatorului, să primească şi să distribuie numeroasele legiuiri, ordonanţe şi circulări prin care regimul centralist din Viena căuta să dea o nouă organizare monarhiei. Mulţumită acestei însărcinări expediţia scrierilor revoluţionare se făcea în pachetele care conţineau corespondenţa oficială şi cu toate formele ei exterioare, astfel că, în drumul lor, actele de propagandă revoluţionară nu puteau întîmpina decît respectul funcţionarilor imperiali sub ale căror privirl ar fi ajuns.

Activitatea personală a lui I.C. Brătianu se desfăşura deci în bune împrejurări speciale, în ţară şi în Ardeal. Aici el intrase în raporturi cu bărbaţii reprezentativi ai neamului şi propaganda sa intensă şi discretă pătrundea fără a fi stînjenită. Din parte-le, ungurii procedau la organizarea lor, dar cu mai puţină discreţiune, mai ales în ţinuturile secuieşti şi deşteptau astfel atenţiunea poliţienească prevenită şi de ştirile primite de la Paris.

Din nenorocire pentru ambele propagande, veştile ce veneau din Occident erau din ce în ce mai neprielnice: reacţiunea bonapartistă se întemeia tot mai puternic în Franţa şi imposibilitatea revoluţiunei se vădea tot mai limpede pe întreg continentul.

Nici împrejurările locale nu îngăduiau în ţară reînceperea mişcării... În asemenea condiţiuni generale şi locale, începerea unei acţiuni devenise o primejdie fără folos care ar fi compromis elementele de luptă şi cu ele posibilităţile pentru viitor.

Cu durere, dar fără disperare, I.C. Brătianu se vedea astfel silit să pună capăt misiunii sale şi să se reîntoarcă la Paris, de unde atîrna, în primul rînd, îndrumarea situaţiunilor politice şi unde, prin urmare, se putea exercita acţiunea cea mai eficace.

La începutul lui ianuarie 1851, el se pregătea de plecare şi chiar îşi luase rămas bun de la surori, cînd într-o zi, la cancelarie, Barbu auzi că se semnalase ca suspectă prezenţa unui boier român în Ardeal; şi că poliţia fusese invitată să cerceteze şi să-l urmărească. Misterios şi tulburat, Barbu veni la Brătianu şi-l vesti de primejdie. Fără întîrziere şi fără şovăire, potrivit firei sale, Brătianu se duse la poliţie, pentru a-şi relua paşaportul, declarînd că sfîrşindu-şi afacerile familiare care îl aduseseră la Sibiu şi neobţinînd autorizarea de a intra în ţară, vroia să se reîntoarcă în Franţa. La poliţie i se refuză cererea.

Împrejurările se precipitau şi se agravau. Un român, numit Tăbăcaru, aflîndu-se din întîmplare în anticamera poliţiei, auzi în camera de alături pe comisarul sas Kirchner zicînd: «Acum mănînc ceva, apoi din nou la lucru, fiindcă am primit ordinul să-l arestez repede pe Brătianu».

Tăbăcaru, ieşind tiptil din poliţie, merse în grabă mare la Brătianu, pe care nu-l găsi acasă, dar unde află pe Barbu, căruia îi comunică cele auzite.

Barbu ştia că Brătianu îşi lua masa la hotelul «Curtea Mediaşului», în urmă Bonfert, unde de obicei se întîlneau intelectualii români şi de unde, în împrejurări aproape identice, fugise Bărnuţ la 1848. În goană alergă acolo şi de la uşă strigă lui Brătianu să fugă numaidecît, căci poliţia îl urmează. Brătianu se repede la locuinţa sa de-a doua îşi ia minimum de bagaj necesar şi se face nevăzut, plecînd în ascuns la Cluj. În fuga sa, Brătianu se feri de a mai trece pe la casa Fridel şi lăsă în seama lui Barbu hainele ce le avea acolo.

La Cluj, la comandamentul militar se afla un general de origine lorenă, în legături de familie cu bătrînul [De] Galhau, prietenul din Prusia Renană al tînărului revoluţionar român... Brătianu primi de la comandantul militar [graţie unei scrisori a lui De Galhau] autorizaţia de plecare pe care i-o refuzase poliţia.

Fără a da vreme la noi complicaţii şi investigaţii, Brătianu părăsi Ardealul... El nu putu să se reîntoarcă în ţară decît la 1857 pentru a formula la Divanul ad-hoc «cele patru puncte ale Unirei» şi a continua lupta pentru desăvîrşirea lor.

Trecuseră 30 de ani de la aceste evenimente. În 1881, I.C. Brătianu era preşedinte al Consiliului, după războiul independenţei şi proclamarea regatului, cînd o ladă cu efecte de îmbrăcăminte sosi de la Sibiu.

Îmi aduc aminte veselia cu care fui întîmpinat cînd întorcîndu-mă de la liceu intrai în sufragerie în cap cu o capelă, cu fundul lat şi borurile largi, cum se purta la 1850 sub numele de «joben» ... După prima ilaritate stîrnită de apariţia lui se cercetă rostul anacronicului «joben» şi se află că el venise cu o scrisoare şi cu o fotografie de la Sibiu: Barbu, după 30 de ani, trimisese pălăria şi fotografia hainelor părăsite atunci. Tata ne povesti împrejurările în care se despărţise de dînsele, iar ca răspuns preşedintele consiliului regatului asigură o pensie colaboratorului conspiratorului de odinioară. «Jobenul» a rămas în casa părintească din Bucureşti pînă la invaziunea germană [din 1916], cînd a pierit..."

sibiene, care nu-şi ascundeau neplăcuta surprindere de a se găsi în aşa mojicoasă vecinătate.

A doua zi, oricare ar fi fost rostul şi graba călătoriei noastre, nu ne răbdară inimile să trecem rin acest centru al intelectualităţii româneşti din Ardeal, fără a saluta pe acel care era aci cea mai de seamă căpetenie a românimei, pe cel care înfăţişa juvenilei noastre păreri pe urmaşul lui Şaguna şi merserăm tustrei la mitropolitul Miron Românul, eu tot sub numele de Slăvescu.

La această faţă bisericească fusese dat în gazdă tata, doi ani mai înainte [în 1876], cînd venise să salute pe împărat din partea guvernului român şi să afle de la Franz Iosif care era să fie atitudinea Austriei, în faţa unui iminent război ruso-turc. El se reîntorsese cu impresia că înţelegerea între cele două împărăţii era făcută şi că nu ne rămînea şi nouă, la rîndul nostru, decît a ne înţelege cu ruşii cum vom putea mai bine. De aceea chiar în toamna aceluiaşi an se duse la Livadia[1], unde, nu fără îm-

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1977.

potrivire, susținu în fața împăratului Alexandru al II-lea și a cancelarului său, prințul Gortchacoff, punctul de vedere român, pe care mai tirziu reuși să-l facă temei al Convențiunei româno-ruse, ce regula trecerea armatelor ruse prin România și stipula garantarea independenței și a integrității noastre teritoriale.

În gazdă la mitropolit, tata revedea din nou Sibiul, un sfert de veac de cînd îl părăsise ca fugar, în 1851, în împrejurări pe care le-am descris aiurea. Împăratul fusese excepțional de amabil cu acel care, șapte ani mai înainte, fusese silit să părăsească guvernul fiindcă cancelarul imperial Beust îl denunța Europei că transformase România într-un vast arsenal pentru a cuceri Ardealul[1]. Mitropolitul, ca și ceilalți români, se simțeau măguliți de atențiunile grațioase pe care împăratul le avea pentru primul ministru român.

Prestigiul statului liber românesc era doar, în orice împrejurări, sprijin și îmbărbătare neasemuită pentru românii de pretutindeni. E mai ales minunat avîntul ce l-a luat mișcarea națională — din toate ținuturile locuite de români — după războiul independenței și proclamarea regatului. Chiar înverșunarea ungurilor, care atît a crescut la sfîrșitul veacului trecut, măsoară îngrijorarea lor și înfățișează cea mai neîndoielnică dovadă, cît sporiseră forțele naționale prin victoria de la Plevna.

În urmă, pizma maghiară era încă întărîtată de piedicile ce ridica acțiunea regatului român împotriva politicei lor de desnaționalizare și mai ales de intervențiunile pe care el le determina, din partea guvernului de la Berlin, într-această chestiune.

Mitropolitul ne-a primit binevoitor, cu laudă pentru tînăra glorie de la Plevna, dar cu alte cuvinte și cu altă rezervă decît morarul din Tălmaci, astfel încît ne-am despărțit de înalt prea sfințitul mai impresionați de înflăcărarea stacojiului brîului și al găitanelor sale, cu care nu ne deprinseseră episcopii noștri, decît de para focului patriotismului său. A doua zi ne-am suit din nou în brișca lui Daneș și ne-am reluat drumul spre casă.

* * *

M-am reîntors la Florica cu pofta deschisă pe toată viața pentru asemenea călătorii și cu mare bucurie, peste puține zile, am urmat pe generalul Avila cînd m-a luat împreună cu copiii săi să ne arate semeața cetate a lui Țepeș, ale cărei falnice rămășițe se ridică, ca un cuib de vulturi părăsit, pe înalta culme a sălbaticilor pereți de piatră, între care curge Argeșul, în munții Arîfenilor. Apoi, după o săptămînă, tot dînsul mă duse pe valea Prahovei și a Doftanei, la Brebu și la Sinaia. Iar de atunci n-am scăpat niciodată un prilej de a sorbi puteri și de-a-mi răcori sufletul în înviorătorul aer al munților.

Nu mă pot întinde mai mult acum la povestirea acestor călătorii, dar mi-ar fi drag să le reamintesc cîndva mai pe amănunt, căci generalul era o personalitate care nu se poate uita. Vioi, harnic, demonstrativ, interesîndu-se la tot și la toate, uimitor și sclipitor la vorbă, cu figura sa fină și expresivă, cu mustățile rase și cu chipiul roșu pe ceafă era cunoscut și popular în toate ungherile României, năvalnic și meșteșugit ca o rapsodie de Liszt.

Totdeauna în mișcare, el semăna în calea sa sfaturi bune și cuvinte cu haz, ajutoare și dojeni, picăturile ce-i purtau numele și glumele înțepătoare și interpela pe neașteptate pe trecători, bărbați și femei, într-o românească cu accent franțuzesc sui generis și cu neprevăzute fantezii de gramatică. La mînie era vijelios și cu ai săi iute și autoritar, dar mie mi-a arătat neîncetat afecțiune și în orice împrejurare m-a răsfățat cu cele mai drăguțe atențiuni, chemîndu-mă: „Iohanelele mele"...

[1] Aluzie la evenimentele petrecute în anii 1867-1868, cînd guvernele României îngăduiseră activitatea unor cercuri revoluționare bulgare în vederea pregătirii luptei lor de emancipare națională. Marile puteri, îndeosebi Poarta și Austria, protestaseră cu vehemență împotriva atitudinii guvernului român, ceea ce a și dus la căderea cabinetului condus de N. Golescu, în care I.C. Brătianu fusese ministru de interne (vezi *Magazin istoric*, nr. 4/1982).

PLANSELE NOASTRE

① Eroismul cu care dacii și-au apărat libertatea a inspirat încă din antichitate creația a numeroși artiști. În afara monumentelor sculpturale de la Roma și Adamclisi, numeroase chipuri de daci aparținînd sculptorilor antichității pot fi văzute și în muzee dintre cele mai importante din întreaga lume, ca Luvru, Ermitaj, Muzeul Vaticanului. În imagini, busturi aflate în muzeul Ermitaj din Leningrad, înfățișînd nobili daci. Potrivit opiniei unor cercetători, reproducerea din stînga, sus (în dreapta un detaliu al ei) ar reprezenta pe însuși eroul-rege Decebal. Fotografii realizate la Ermitaj de Radu Ion Popescu (**Chipul lui Decebal pe monumentul de la Adamclisi...**, p. 12)

②③ Imagini din Mexicul începutului sec. XIX: indieni la lucru (sus) și o familie de proprietari de **hacienda** (jos); 28 septembrie 1821. Intrarea în Capitală a președintelui Augustin de Itúrbide, moment care a pecetluit cucerirea independenței (**Miguel Hidalgo — părinte al patriei**, p. 33)

④ Palatul de la Versailles, gazda unor evenimente istorice de seamă. Imagine a Salonului păcii, ale cărui decorațiuni înfățișează binefacerile conviețuirii pașnice între națiuni (**Versailles: dacă oglinzile ar putea vorbi...**, p. 59)

File din cronica independenței Mexicului

MIGUEL HIDALGO PĂRINTE AL PATRIEI

OVIDIU BOZGAN

La începutul secolului XVI, în urma invaziei în Mexic a spaniolilor, conduși de Hernán Cortés[1], splendidul imperiu aztec[2] dispare în numai doi ani, lăsînd loc unei perioade coloniale de trei veacuri. Primirea triumfală făcută lui Cortés în 1528 în Spania, la întoarcerea sa din Mexic — teritoriu locuit, se pare, în 1519, de 11 milioane de indieni, pe care izbutise să-i cucerească cu numai cîteva sute de soldați —, avea să fie ulterior pe deplin justificată de importanța acestei noi posesiuni spaniole de peste ocean. Istoricii regimului colonial spaniol sînt unanim de acord că Nueva España (Mexic) era cea mai productivă colonie a Spaniei, aducînd metropolei venituri enorme. Ceea ce nu a fost posibil decît în condițiile implantării acolo a unei structuri sistematic spoliatoare, care a dus „falma" imperiului colonial spaniol.

De la începuturile colonizării, europenii au apelat în Mexic — ca și în restul coloniilor hispanice — la o metodă eficace de subjugare a milioanelor de indieni și a pămînturilor acestora: encomienda, o suprafață de pămînt cu indienii care trăiau pe ea (de obicei 100 suflete), concesionată spaniolilor stabiliți în Mexic. Concesiunea se acorda pe perioada a două vieți, a spaniolului care primea encomienda și a primului său moștenitor. Dar proprietarii au încălcat aceste dispoziții, transformînd encomiendele în domenii ereditare și supunîndu-i pe indieni la o muncă epuizantă. Fenomenul a generat, printre altele, regresul demografic cunoscut de Mexic spre sfîrșitul sec. XVIII.

Treptat, sistemul encomienda a fost înlocuit de un altul, repartimiento, prin care magistrații coloniali, de acord cu caciqii (șefii comunităților indiene), repartizau pe moșiile spaniolilor un număr de indieni, necesari pentru muncile agricole. Era, de fapt, o formă de muncă forțată.

Cu timpul, deposedarea indienilor de pămînturile lor a dus la formarea unor imense

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 3/1982; 4/1978, 6/1979.

moşii, numite haciendas care, vreme de secole, au dominat agricultura mexicană. Urmările imediate ale acestui proces au fost alungarea multor indieni de la sat la oraş (care au îngroşat rîndurile celor din industrie, aflată în fază incipientă) şi transformarea altei părţi a lor în peoni (formă deghizată de sclavie), care munceau pe latifundiile moşierilor. Peonajul[1] a reprezentat unul dintre vicIile sociale ale Mexicului pînă la începutul sec. XX. Pentru a-i fixa pe peoni pe moşiile lor, latifundiarii le plăteau salarii. Dar nişte salarii mizere, absolut insuficiente pentru întreţinerea familiilor. În magazinele deschise de stăpîni, aşa-numitele „tiendas de raya", peonii puteau cumpăra, pe datorie, ce le era necesar traiului. Neputînd rambursa niciodată datoriile, care se moşteneau din tată în fiu, ei se „legau" de haciendas generaţii de-a rîndul.

Minele reprezentau, şi ele, pe lîngă haciendas, alte instrumente de oprimare a maselor de indieni. Minerităl a făcut din viceregatul mexican ţinutul unor fabuloase bogăţii. La sfîrşitul sec. XVIII, Mexicul producea mai mult argint decît tot restul lumii. Munca în minele de aur şi argint îmbrăca forma unei exterminări în masă. Bogăţia în metale preţioase ar fi trebuit să atragă după sine prosperitatea ţării, dar, paradoxal, această opulenţă avea efecte negative asupra coloniei mexicane. Metalul brut şi monedele luau drumul Spaniei. În ciuda progreselor notabile ale economiei coloniale, veniturile se distribuiau neuniform. În timpul şederii sale în Mexic, în 1803, ilustrul om de ştiinţă german Alexander von Humboldt constata că viceregatul este „bîntuit" de flagrante inechităţi.

Un milion de victime

Secolul luminilor nu a însemnat, cîtuşi de puţin, o perioadă luminoasă pentru speranţele milioanelor de indieni, supuşi administraţiei sufocante a Spaniei. Agricultura nu beneficia de progresele tehnice, care puteau ameliora recoltele. Foametea, fenomen endemic în zonă, era însoţită de înspăimîntătoare epidemii. În epidemia de ciumă din anii 1735-1737, de pildă, au murit un milion de oameni, iar marea foamete din 1786 a înregistrat tristul bilanţ de o sută de mii de morţi.

Gravele contradicţii dintre masele de indieni şi regimul colonial spaniol, dintre creoli (care se bucurau de o situaţie materială înfloritoare, dar erau excluşi de la exercitarea dreptului de a face comerţ şi a ocupa înalte posturi administrative) şi *ghachupines* (spaniolii metropolitani, deţinînd cele mai importante funcţii în aparatul colonial şi fiind cel mai sigur sprijin al regalităţii spaniole) au dus la încolţirea ideii de independenţă, care a apărut sub diferite forme: răscoale, ca cea din 1763-1765 — care a obligat pe trimisul regal, José de Gálvez, să aducă corective comerţului, în sensul liberalizării lui — şi, cel mai adesea, conspiraţii, conduse de inte-

lectuali creoli, formaţi în spiritul secolului luminilor. Veacul XVIII, apreciază istoricul mexican Luis Gonzales y Gonzales, în lucrarea *A Compact History of Mexico*, a produs aşa-numita „clasă de mijloc" a creolilor săraci, cărora li s-a deschis accesul la cultură. În 1793, Juan Antonio de Montenegro, vicerectorul Colegiului „San Juan" din Guadalajara, s-a aflat în fruntea unui complot antispaniol, descoperit de autorităţi; un an mai tîrziu, în Ciudad de Mexico, a fost dejucată conspiraţia contabilului Juan Guerrero, iar în 1799, a avut loc o altă conjuraţie, numită „conspiraţia machetei" (sabie specifică regiunilor tropicale, folosită în recoltarea trestiei de zahăr), ai căror participanţi îşi propuseseră proclamarea independenţei Mexicului. În 1801, Mariano din Tepic a organizat o revoltă a indienilor, revendicînd, în virtutea tradiţiilor încă vii ale Mexicului prehispanic, reinstaurarea monarhiei aztece. Trupele coloniale au intervenit însă cu brutalitate, reprimînd mişcarea.

Viceregii de la sfîrşitul sec. XVIII s-au preocupat de crearea unui sistem de învăţămînt specializat, de toate gradele. Contele Revillagigedo, de pildă, vicerege între anii 1789-1794, a întemeiat şcoli primare gratuite, iar în 1792 şcoala de minerit, elogiată ulterior de Humboldt. Către anii 1760, un rol determinant în formarea unui învăţămînt accesibil multor categorii sociale, inclusiv indienilor, şi în prefigurarea unei solide culturi naţionale, l-au avut remarcabili oameni de cultură din ordinul călugărilor iezuiţi, ca Pedro José de Marquez şi Francisco Xavier Clavijero; ei au propagat ideile solidarităţii cu indienii, în temeiul egalităţii în drepturi, dînd o replică dură prejudecăţilor rasiale, protejate de Inchiziţie[2] şi Biserică. Profesînd concepţii care atentau

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 10/1977; 7-8/1969, 3/1970, 3/1983.

la intangibilitatea dreptului divin al regalității, ei au fost expulzați din Mexic de Carol III, la 26 iunie 1767. Din lipsa personalului didactic, aproximativ 25 colegii s-au închis și, ca o reacție la măsura arbitrară a regalității, în diferite orașe au avut loc răscoale, reprimate brutal de suveran.

Treptat, sub impactul războiului de eliberare a coloniilor nord-americane[1], sub influența Revoluției franceze, dar avînd ca factor determinant realitățile sociale și politice din viceregatul Mexicului, ideea de independență și-a găsit tot mai mulți partizani.

În timpul invaziei napoleoneene în Spania și captivității regilor Bourboni, criza stăpînirii spaniole în Mexic s-a adîncit. În acest context, Azcárate și Primo de Verdad, principalii susținători ai ideii de autonomie din Consiliul municipal, l-au determinat pe viceregele José de Iturrigaray (1803-1808) să convoace o juntă, care să aleagă un guvern provizoriu, al cărui șef să devină însuși viceregele. Propunerea venea în întîmpinarea ambițiilor lui Iturrigaray, care se dorea stăpîn peste un teritoriu de 1,5 milioane mile pătrate. La 9 august 1808, viceregele a acceptat planul de a-și asuma conducerea provizorie a unui Mexic autonom. Poziția viceregelui a intrat însă în contradicție cu țelurile ghachupines, care l-au arestat, la 15-16 septembrie 1808, înlocuindu-l cu septuagenarul Pedro Garibay. A fost o simplă lovitură de stat, care a zdruncinat însă convingerea indienilor în caracterul sacru al persoanei viceregelui. Destituirea lui Iturrigaray a încurajat masele de indieni să adere la mișcarea de înlăturare a guvernării spaniole.

Apelul de la Dolores

Nueva España era colonia spaniolă cu cel mai sporit personal teologic, cu o organizare religioasă tentaculară, care pătrundea pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale vastului teritoriu. Biserica spaniolă avea misiunea de a converti milioanele de indieni la confesiunea catolică. La sate, se exercita influența miilor de preoți. Printre ei, de un mare prestigiu se bucura, în rîndul indienilor, Miguel Hidalgo y Costilla, care avea să ia conducerea luptei de eliberare a mexicanilor.

Hidalgo s-a născut probabil pe hacienda Corralejo, în provincia Guanajuato, la 8 mai 1753, într-o familie de agricultori, cu o situație materială medie. În această ambianță, viitorul erou mexican a avut ocazia să cunoască suferințele, aspirațiile și modul de viață ale indienilor. Conform dorinței părinților, Miguel și frații săi au fost destinați carierei preoțești. În anul 1765, ei au fost trimiși la Valladolid, pentru a studia în colegiile iezuite de acolo. Expulzarea iezuiților, în iunie 1767, a dezorganizat temporar învățămîntul mexican; Hidalgo și-a întrerupt studiile pînă în octombrie 1767, reluîndu-le la colegiul „San Nicolas" din același oraș. În martie 1770, el a obținut licența în arte, iar trei ani mai tîrziu în teologie. În continuare, activitatea sa s-a desfășurat, pînă în 1792, în incinta colegiului „San Nicolas", unde a îndeplinit diverse funcții administrative, inclusiv pe aceea de rector, și a predat o serie de discipline. Perioada profesoratului în colegiul „San Nicolas" a reprezentat o etapă însemnată în formația sa de intelectual și om de acțiune.

Hidalgo s-a dovedit un fervent reformator al învățămîntului, îndeosebi al celui teologic, în acest sens elaborînd o lucrare, inspirată de ideile renascentiste ale lui Erasmus din Rotterdam. Lecturile sale filozofice erau posibile datorită contrabandei intense de cărți, practicate în special de comercianții englezi, care introduceau în Mexic cărți prohibite de Inchiziție. Profesorul își găsea deseori refugiul intelectual în operele gînditorilor și scriitorilor francezi. Din cauza poziției sale neconformiste, Inchiziția l-a hărțuit în permanență și, începînd din 1791, i-a adus numeroase învinuiri.

După moartea fratelui său, în septembrie 1802, Hidalgo a preluat parohia acestuia de la Dolores, unde a rămas pînă în memorabila zi a izbucnirii răscoalei antispaniole. Împreună cu enoriașii săi, el a cultivat acolo viță de vie și măslini (culturi interzise în colonii, pentru a nu le concura pe cele din metropolă), a întemeiat ateliere de fabricare a porțelanului, a vaselor de lut și a predat indienilor artele lucrative. Faima lui s-a extins în tot viceregatul, nemulțumind autoritățile metropolitane. În 1807, Inchiziția l-a acuzat de comportare eretică. Trei ani mai tîrziu, la propunerea patriotului Felipe González și a căpitanului Ignacio Allende, Miguel Hidalgo a fost ales șeful viitoarei insurecții, care trebuia să izbucnească la 1 decembrie 1810. Evenimente din toamna aceluiași an au determinat însă precipitarea declanșării luptei. Mai multe denunțuri au adus la cunoștință noului vicerege al Mexicului, Francisco Javier Venegas, că se pregătește o conspirație. Conjurații ar fi fost arestați, dacă soția corregidorului din Queretaro n-ar fi cunoscut intenția autorităților și nu l-ar fi anunțat pe Hidalgo.

În pp. 34-35: *țărănci mexicane din epocă*

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1971.

La mijlocul lunii septembrie, parohul din Dolores i-a convocat pe principalii reprezentanți ai mișcării de independență, pentru a analiza situația. Cu toții au hotărît să se acționeze imediat. În zorii zilei de 16 septembrie, în fața mulțimii, Hidalgo a ținut o cuvîntare încheiată cu cuvintele „Moarte ghachupinesilor!", în care i-a îndemnat pe mexicani la revoltă. Această chemare la luptă a poporului mexican a intrat în istorie sub denumirea de „Apelul de la Dolores", marcînd începutul războiului de independență al Mexicului de sub stăpînirea spaniolă, război care a durat pînă în 1821. Ziua „Apelului de la Dolores", 16 septembrie, ziua independenței țării, este sărbătoarea națională a Mexicului.

În satul Dolores, răsculații au înlăturat autoritățile coloniale. Era primul teritoriu liber al Mexicului. Tot aici s-a format nucleul armatei revoluționare, care, la început, număra 600 persoane, dar cărora li s-au alăturat ulterior mii de indieni, militari, mici fermieri, meșteșugari, intelectuali și cler inferior. Pentru a răspîndi suflul luptei revoluționare în toate provinciile, Hidalgo a hotărît să se îndrepte spre capitala viceregatului. La 21 septembrie, a ocupat fără rezistență orașul Celaya, unde și-a luat titlul de căpitan general, secondat de Allende, numit locotenent general. Autoritatea sa asupra patrioților era absolută, ceea ce a constituit un factor de unitate.

Prima încleștare de proporții cu regaliștii a avut loc în centrul minier Guanajuato, la 28 septembrie 1810. Spaniolii, conduși de intendentul Riano, s-au apărat cu disperare în citadela orașului, dar au fost înfrînți. Aici Hidalgo a înființat o monetărie și o mică fabrică producătoare de tunuri necesare armatei sale. Pentru a face față situației, autoritățile coloniale au cerut sprijinul bisericii, care a sancționat revoluția, excomunicîndu-l pe conducătorul ei. Hidalgo a răspuns edictului de excomunicare, din 13 octombrie 1810, printr-o proclamație, care sublinia că a fi un bun catolic este absolut compatibil cu infidelitatea față de regele spaniol. După victoria patrioților la Guanajuato, regaliștii s-au retras în degringoladă spre Ciudad de Mexico, abandonînd principalele orașe ale țării. La 17 octombrie 1810, Hidalgo a ocupat orașul Valladolid și, către sfîrșitul aceleiași luni, a fost primit triumfal la Toluca, oraș în provincia Ciudad de Mexico. Între timp, i s-au alăturat o serie de lideri revoluționari locali, care se formaseră sub influența personalității și ideilor sale.

Armata răsculaților se găsea în fața orașului Ciudad de Mexico, citadela colonialismului spaniol și sediul viceregelui. La insistențele șefilor săi militari, Hidalgo a dat ordin să se înainteze asupra Capitalei. După unele estimări, armata sa număra 83 000 persoane, iar adversarii ei, conduși de generalul Trujillo, aveau numai 3 000 oameni. Lupta s-a dat la Monte de Las Cruces, la 30 octombrie 1810, și s-a încheiat cu victoria răsculaților. Pe neașteptate însă, Hidalgo a hotărît să se retragă la Queretaro, pierzînd ocazia de a ocupa capitala viceregelui.

În epocă, și el și contemporanii săi au dat diverse explicații acestei decizii contrariante: marile pierderi umane și materiale suferite de patrioți, teama de armata generalului Calleja, care se apropia în sprijinul regaliștilor, rezistența înverșunată pe care aceștia din urmă aveau s-o opună revoluționarilor, lipsa de muniții și arme etc. Mai plauzibilă pare explicația furnizată de unii istorici mexicani, printre care Gustavo G. Velasquez, în lucrarea sa *Hidalgo, nueva vida del heroe*, după care Hidalgo ar fi realizat la timp dezavantajele prezentate de instaurarea unui regim acaparat de politicieni, în condițiile în care poporul era doar o masă de manevră.

La Puente de Calderón

Ofițerii, în special Allende, l-au acuzat pe Hidalgo de incapacitate militară. Ei s-au separat definitiv de el. La 7 noiembrie 1810, armata revoluționarilor a fost înfrîntă de generalul Calleja. Hidalgo s-a îndreptat atunci spre Valladolid, iar Allende spre Guanajuato, pentru a reorganiza temeinic o viitoare expediție asupra Capitalei. La sfîrșitul lunii, Hidalgo și-a stabilit puterea revoluționară în orașul Guadalajara. Aici și-a pus în practică ideile sale, promulgînd diferite decrete, pe care intenționa să le includă în viitoarea constituție: înapoierea, fără răscumpărare, a pămînturilor arabile luate de la indieni, abolirea sclaviei — proprietarii de sclavi erau siliți, sub pedeapsa cu moartea, să elibereze sclavii în termen de zece zile —, desființarea impozitului pe cap de locuitor, eradicarea discriminării rasiale, prin desființarea castelor. Pentru difuzarea idealurilor revoluției, Hidalgo a înființat un cotidian, intitulat *El Despertador Mexicano*.

În ciuda rezistenței lui Allende, generalul Calleja a ocupat orașul Guanajuato, iar o lună mai tîrziu Valladolidul. Calleja plănuia să facă joncțiune cu trupele generalului Cruz și să distrugă grosul trupelor revoluționare. Sesizînd intențiile regaliste, Hidalgo a hotărît să-i atace pe rînd pe cei doi șefi militari. Avea la dispoziție o armată impunătoare numeric, dar indisciplinată, slab înarmată dar, mai ales, subminată de rivalitatea dintre conducătorii ei, respectiv dintre Hidalgo, pe de o parte, și Allende și Aldama, pe de alta. În înfruntarea de la 14 ianuarie 1811, patriotul Ruperto Mier a reușit să întîrzie sosirea trupelor generalului spaniol Cruz la locul joncțiunii cu cele ale lui Calleja. Hidalgo a ales locul bătăliei decisive pe malul fluviului Lerma, la Puente de Calderón, punct strategic care împiedica accesul spaniolilor spre Guadalajara. Trupele insurgente au ocupat un dispozitiv fortificat pe înălțimile care dominau ieșirea de pe pod, pe malul nordic al fluviului. Conducerea operațiilor militare ale revoluționarilor fusese încredințată lui Allende, Hidalgo limitîndu-se să comande rezervele.

Primul a atacat Calleja. Încleștarea a fost deosebit de sîngeroasă, ambele armate demonstrînd eroism și vitejie.

Patrioții au reușit să respingă asaltul pe aripi al regaliștilor, dar intervenția energică a lui Calleja a restabilit situația în favoarea armatei sale. Epilogul a fost o retragere în debandadă a revoluționarilor, spre Guadalajara. Bilanțul luptei a înregistrat 10 000-12 000 morți și răniți în tabăra patrioților și 500 în cea regalistă. La 21 ianuarie 1811, Calleja a ocupat Guadalajara. Hidalgo s-a retras spre nord, urmărind să se refugieze în S.U.A., de unde presupunea că va primi ajutoare. Bătălia de la Calderón, din 17 ianuarie, nu a marcat sfîrșitul revoluției mexicane, căci mulți conducători locali au continuat să hărțuie trupele spaniole, întreținînd un climat de instabilitate și măcinînd regimul colonial.

Ultimele luni de viață ale lui Hidalgo i-au adus mari decepții. A fost deposedat de puterea militară, rămînînd numai cu prerogativele conducerii politice, pentru că ofițerii vedeau în el pe autorul eșecurilor care compromiseseră mișcarea declanșată la 16 septembrie. Ignacio Elizondo, un fost ofițer din armata colonială, a solicitat conducerii insurecției gradul de colonel, drept recompensă pentru serviciile aduse mișcării revoluționare. Refuzat, vindicativul Elizondo a organizat o ambuscadă, în ziua de 21 martie 1811, capturîndu-i, printre alții, pe Hidalgo și pe Allende. În luna mai a aceluiași an, a început procesul patrioților. În timpul lui, Hidalgo, consecvent convingerilor sale revoluționare, și-a reafirmat credința în justețea luptei antispaniole a mexicanilor. Cu toate eforturile bisericii de a smulge de la fostul preot din Dolores retractarea ideilor sale, acuzatul și-a susținut curajos convingerile. Spre deosebire de Allende, care a încercat să pozeze în victima falselor promisiuni ale lui Hidalgo, acesta din urmă și-a luat asupra sa toate acuzațiile aduse armatei revoluționare. La 30 iulie 1811, el a fost executat, după Allende și alte cîteva căpetenii militare, împușcate cu cîteva zile înainte.

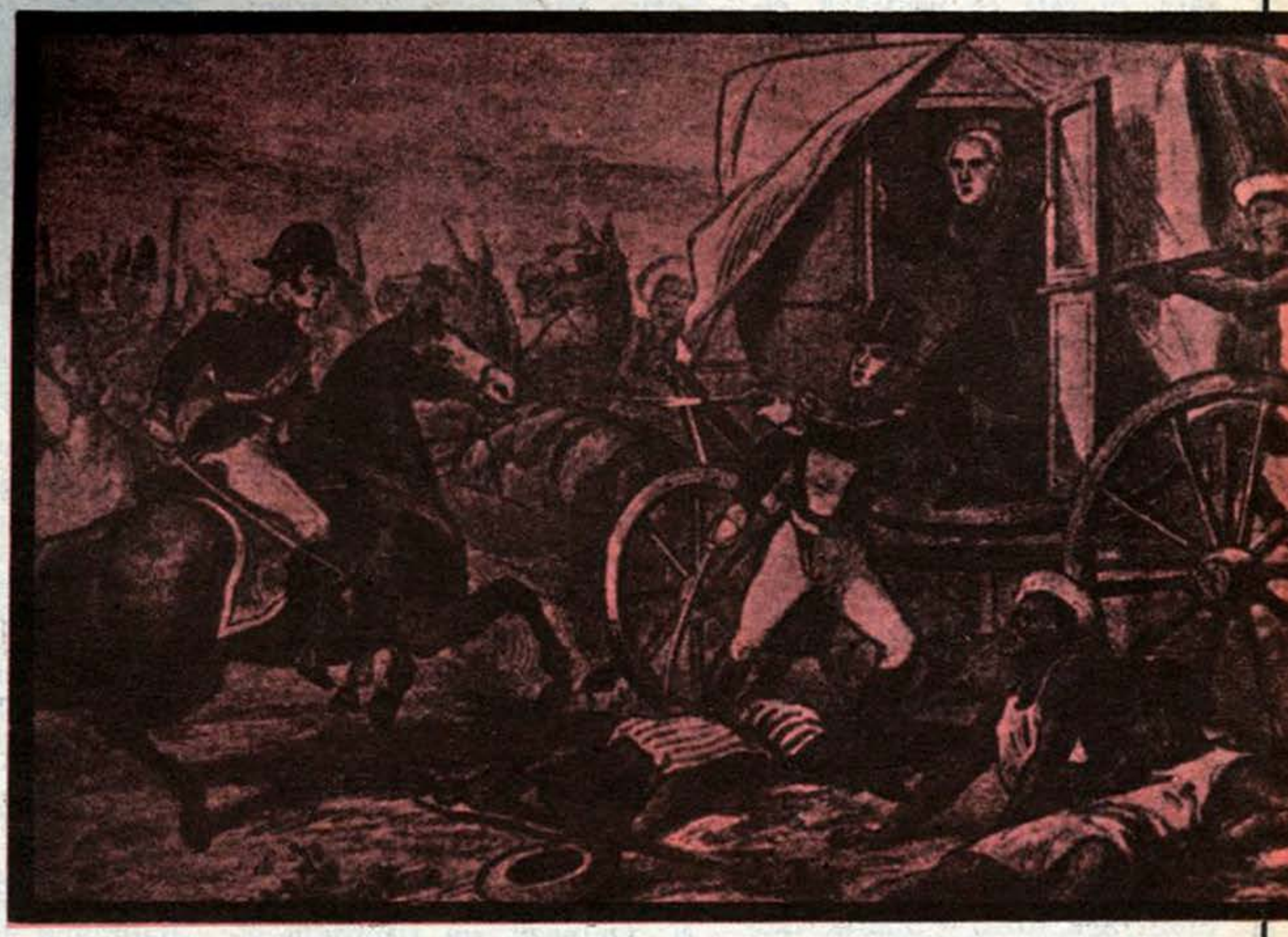

21 martie 1811. Miguel Hidalgo este prins de adversarii săi

Miguel Hidalgo a dat glas revoluției mexicane de independență, militînd pentru o orînduire socială justițiară. Forțele progresiste de pe pămîntul său natal i-au glorificat personalitatea, numindu-l „padre de la patria" (părinte al patriei). „Hidalgo este promotorul independenței sub aspectul ei afectiv și vital... El nu a avut timp să-și precizeze planurile și i-au lipsit șansa și geniul militar necesare pentru a repurta victoria prin arme. Cu toate acestea, el a fost veritabilul inițiator, deoarece a încercat conștient o mare tentativă spre libertate, știind prea bine că aceasta îl va costa viața", scrie istoricul mexican Alfonso Teja Zabre, în lucrarea *Guide de l'histoire du Mexique. Une moderne interpretation*. Dominația spaniolă în Mexic avea să ia sfîrșit abia în septembrie 1821, după 11 ani de lupte, care au provocat, conform unor estimări, 600 000 victime.

CITITORII SCRIU ISTORIE

Articolele publicate în revista noastră în anii 1981-1983, consacrate împlinirii a 90 ani de la făurirea partidului clasei muncitoare din România, s-au bucurat de un deosebit interes din partea cititorilor. Din bogata corespondenţă sosită pe adresa redacţiei pe marginea acestor articole, publicăm, în cele ce urmează, cîteva fragmente din scrisorile unor cititori din Bucureşti şi Suceava.

Din 1919

Urmăresc cu mare interes articolele din *Magazin istoric*. Mă opresc îndeosebi asupra celor care vorbesc despre începuturile mişcării muncitoreşti şi socialiste din patria noastră.

În nr. 12/1982 s-a publicat un articol consacrat Conferinţei naţionale a mişcării muncitoreşti din Romînia întregită, care a avut loc între 23 şi 26 mai 1919. Printre delegaţii din Bucureşti se află menţionată şi Paula Măgură. Este cea care vă scrie, astăzi în vîrstă de 88 ani, singura în viaţă dintre delegaţii şi participanţii menţionaţi în articolul citat.

Sînt născută la Brăila, în anul 1895, dintr-o familie modestă. Tatăl meu, H. Grünberg, era lucrător în port, iar mama casnică. Am fost trei surori şi un frate.

Amintirile mele încep cu 1907. În acel an, cînd toată ţara era în plină fierbere din cauza răscoalelor ţărăneşti, N.D. Cocea — atunci locuia la Brăila — i-a sugerat fratelui nostru Lupu H. Grünberg, care era secretarul Sindicatului muncitorilor din portul Brăila, să scrie o scrisoare docherilor britanici cu rugămintea de a nu descărca cheresteaua venită din România, muncitorii din portul Brăila aflîndu-se în grevă. Scrisoarea a fost interceptată de poliţia din localitate şi fratele meu — care avea 19 ani — a primit ordin de expulzare.

Noi am venit la Bucureşti căutîndu-ne o ocupaţie din care să ne putem asigura existenţa. Foarte tineri fiind, am intrat în mişcarea tineretului muncitor, frecventînd cu regularitate şedinţele din sala Sotir. Participam la întrunirile de la sala Dacia (hanul lui Manuc) şi la cele organizate cu prilejul zilei de 1 Mai, care aveau loc la grădina Bordei. Am făcut parte în acea perioadă, 1914-1918, din comitetul tineretului muncitor. Am participat, de asemenea, la manifestaţia muncitorilor tipografi din ziua de 13 decembrie 1918.

M-am căsătorit ulterior cu A. Margulies (A. Măgură), care a activat în comitetul sindicatului funcţionarilor de barou.

Paula MĂGURĂ-MARGULIES,
Bucureşti

Din nou despre dr. N. Quinezu

În completarea celor publicate în nr. 7/1983 despre dr. N. Quinezu, vă trimitem cîteva informaţii suplimentare privind viaţa acestui militant umanist de la începutul secolului nostru.

În perioada studiilor de medicină de la Bruxelles (1894-1895), pentru a face corectă pronunţia şi citirea numelui său într-o ţară de limbă franceză, începe să folosească grafia „Quinez". În Belgia el continuă să activeze în rîndurile socialiştilor. De acolo trimite în ţară, la *Doctrina Socialistă*, o serie de articole semnate „N. Q. Bruxelles".

Uneori Dr. Quinezu arăta familiei o fotografie care îl reprezenta împreună cu V.I. Lenin şi cu Nadejda Krupskaia. După cum povestea el, fotografia fusese făcută cu ocazia unei vizite pe care Lenin

Dr. N. Quinezu, fotografie din 1924

însoţit de soţia sa i-o făcuseră la locuinţa sa din satul St. Nicolas (Elveţia). Aceasta confirmă faptul că Dr. Quinezu a menţinut contactul cu cercurile socialiste şi în timpul şederii în Elveţia.

La 12 martie 1925, Dr. N. Quinezu se căsătoreşte cu Eugenia Ştefănescu, fiica lui Ion Ştefănescu Românul, învăţător din Roman şi luptător unionist. El este cel care, împreună cu Mihail Kogălniceanu şi Vasile Alecsandri, a sădit „stejarul unirii" în curtea casei sale din Roman, de pe strada Smirodava, nr. 1.

În relaţiile cu copiii soţiei sale din prima căsătorie, Dr. Nicolae Quinezu a avut o comportare exemplară. Toţi cei cinci copii au ţinut la el ca la un tată adevărat.

Pe George fiul cel mai mare şi tatăl celor care scriu aceste rînduri, proaspăt absolvent al Facultăţii de medicină, l-a îndrumat în întocmirea tezei de doctorat, punîndu-i la dispoziţie bogata bibliotecă de specialitate.

Între anii 1925 şi 1928, fiica cea mai mică a soţiei sale a locuit în casa doctorului Quinezu din Roman. Ea este

în viață și ne-a transmis multe detalii asupra activității, obiceiurilor și firii sale. Dr. Nicolae Quinezu era slăbuț, firav, cu un fizic delicat. Făcea multă mișcare, mergea mult pe jos. Îi plăcea să lucreze tîmplărie, casa era plină cu măsuțe și scaune lucrate de mîna lui.

Avea un cult pentru arta populară românească. Casa îi era plină de țesături, ștergare, marame de borangic, ceramică, cioplituri în lemn care împodobeau cu gust ușile, ferestrele, pereții. În bibliotecă avea cîteva valoroase stampe japoneze.

Neculai DIMITRIU,
Sorin-Ștefan DIMITRIU,
București

Monumente la Călugăreni

La mijlocul distanței dintre București și Giurgiu se află comuna Călugăreni, al cărei nume evocă impresionantele fapte de vitejie ale oștenilor români conduși de Mihai Viteazul care, în august 1595, au învins puternica oaste otomană de sub comanda lui Sinan-pașa. Cîteva monumente de pe raza comunei amintesc de aceste glorioase pagini de istorie.

Cel mai vechi dintre acestea este monumentul ridicat de Șerban Cantacuzino, în 1682, cu ocazia construirii unui pod peste Neajlov, dar cu intenția vădită de a comemora victoria lui Mihai Viteazul. Monumentul (o cruce de piatră) are 5 metri înălțime și poartă incrustate numele tuturor marilor boieri din acea vreme ai Țării Românești, printre care și viitorul domn Constantin Brîncoveanu. O construcție ulterioară adăpostește monumentul, aceasta da nd — după cum presupunea Nicolae Iorga — din vremea domniei lui Gh. Bibescu (1843-1848).

Basorelief de pe parapetul podului peste Neajlov (1935)

În anul 1901, cînd s-au împlinit 300 ani de la moartea lui Mihai Viteazul, Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor a organizat o suită de manifestări comemorative. Locuitorii din Călugăreni și satele vecine au ridicat cu acel prilej un obelisc. Sub o coroană de lauri se poate citi inscripția: *„În amintirea vitejilor români de la 13 august 1595. Strănepoții recunoscători"*. Sînt consemnate, de asemenea, numele satelor care au contribuit la construirea monumentului: *„Ridicat la 13 mai 1901, de învățătorii și elevii școalelor din satele Bila, Bulbucata, Călugăreni, Camineasca, Comana, Crîngurile, Epurești, Gorneni, Mihăilești, Novaci, Stănești, Chirculești, Singureni, Strîmba, Tangîru, Uzunu"*.

La 3 mai 1912, a fost pusă piatra fundamentală a unui alt monument, situat pe o înălțime care, conform tradiției, este numită „Dealul lui Mihai". Inițiativa ridicării acestui monument au avut-o un grup de intelectuali din Vlașca care, în 1906, au organizat un concurs pentru o operă monumentală care să cinstească victoria lui Mihai Viteazul. În juriu, printre alții, s-au aflat Grigore Tocilescu, sculptorul V. Hegel și arhitectul I. Mincu. Concursul a fost cîștigat de sculptorul Oscar Späthe (1875-1944). Construcția a început șase ani mai tîrziu și a durat pînă în 1913. Monumentul n-a fost însă terminat. La cutremurul din 1977 s-a prăbușit.

Un alt monument a fost înălțat la 22 mai 1928. *„Ridicatu-s-a această movilă pe cîmpul istoric al Călugărenilor din pămîntul adus de către tineretul școlar românesc din toate ținuturile țării, cu prilejul jubileului de 50 de ani al Societății «Tinerimea română»"*. Serbările care au avut loc cu acea ocazie în București și la care au participat, printre alții, Nicolae Iorga, Gheorghe Țițeica, Emil Pangrati, Ion Agîrbiceanu, s-au încheiat printr-un pelerinaj la Călugăreni, unde s-au depus în mod solemn bulgări de pămînt aduși din provinciile istorice și de pe cîmpiile de glorie de la Mărășești și Mărăști.

Tot la Călugăreni a fost construit, între 1934 și 1935, un pod de beton, inaugurat cu prilejul *„aniversării a 340 ani de la marea biruință de pe apa Neajlovului"*, după cum sună inscripția sa. La cele patru extremități ale parapetului se află incastrate basoreliefuri de bronz. Sculptate de Constantin Baraschi (1902-1966), acestea reprezintă efigia lui Mihai Viteazul și sigiliul său din 1600. Comparația făcută cîndva de Nicolae Bălcescu între Călugăreni și Termopile a inspirat și textul inscripției ce încadrează medalioanele: *„Tu, care treci azi nesupărat de nici o asuprire peste Neajlovul curgînd pașnic spre Dunăre, amintește-ți cu evlavie de Mihai Vodă Viteazul, întîiul întregitor al ținuturilor românești"*.

Mircea ALEXA,
Muzeul luptei pentru independența poporului român, Giurgiu

DE LA ȘI CĂTRE CITITORI

Da, aveți dreptate, stimate tovarășe Vasile Isbășoiu, din Rîmnicu Vîlcea. Părerea dv. coincide cu a multor altor cititori. Scriindu-ne despre dragostea și atașamentul cu care urmăresc revista noastră, comunicîndu-ne aprecierile lor privind articolele de istorie națională și universală pe care le-au citit în numerele apărute, mulți dintre ei s-au referit și la serialul despre Pearl Harbor, alcătuit pe baza lucrării În zori dormeam, a reputatului istoric american, profesorul Gordon W. Prange, și apărut în numerele 2-12/1983 ale revistei noastre. Serialul a fost, într-adevăr, cum apreciați și dv., o radiografie captivantă a unuia dintre cele mai dramatice episoade ale celui de-al doilea război mondial. În scrisoarea dv. vă întrebați și ne întrebați: „Oare președintele Roosevelt ar fi scontat atacul nipon sau chiar l-ar fi permis sau provocat, cum au susținut unii istorici americani în perioada postbelică? Cum de n-au aflat nimic convingător înaltele autorități americane despre pregătirea unei operații de asemenea anvergură, care a antrenat mii și mii de persoane? Sau totul a fost rezultatul unei coreiări și determinări a ceea ce profesorul Prange numește «forțele tăcute, invizibile, care fac să curgă maiestuosul fluviu al istoriei»"?

Răspunsurile la aceste întrebări și la multe altele le găsiți în episoadele publicate în numerele respective. Din păcate, nu vă putem satisface rugămintea de a vă pune la dispoziție numerele care vă lipsesc din colecție, 2, 11 și 12/1983, și în care se găsesc tocmai începutul și încheierea serialului amintit. Ne pare rău că în perioada respectivă ați neglijat să le procurați, fiind plecat din localitatea dv., dar nu avem nici un fel de posibilitate de a vi le trimite, fiindcă redacția nu dispune de astfel de rezerve.

Și fiindcă și dv. și alți cititori ne întrebați despre modalitatea de a avea asigurată primirea tuturor numerelor revistei, vă spunem că cea mai sigură cale pentru aceasta este abonamentul. Vă reamintim că abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate. Prețul unui număr este — cum se știe — de 6 lei, abonamentul pe 3 luni însumînd deci 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, iar pe un an — 72 lei, la care se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu, taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

Date fiind avantajele pe care le prezintă abonamentul la locul de muncă, tot mai mulți cititori își asigură primirea revistei pe această cale. În întreprinderi și instituții există difuzori voluntari care muncesc cu pasiune, inclusiv pentru abonamente la revista noastră, exprimîndu-și și în acest fel dragostea lor pentru istorie și contribuind, totodată, la cultivarea înaltului sentiment de prețuire pe care compatrioții noștri îl au față de trecutul eroic al poporului nostru. Am cunoscut în aceste zile cîțiva dintre acești inimoși difuzori din întreprinderi și instituții bucureștene. Printre ei, Alexandru Ioniță de la „Vulcan", Petruța Cristescu de la „Autobuzul", Gheorghe Tănase de la „Semănătoarea", Alexandrina Coman de la Întreprinderea de mașini electrice București, Gheorghe Stan de la Monetăria de stat, Cristina Englezeanu de la Institutul de inginerie tehnologică și proiectare pentru industria chimică, Gheorghe Mitran de la Ministerul industriei de mașini unelte, electronice și electrotehnice, care asigură abonamentele și pentru colectivul de la Ministerul industriei construcțiilor de mașini, Mihai Neamțu de la Institutul de proiectări metalurgice, Mălina Ungureanu și Marian Naziru de la Institutul de cercetări și proiectări pentru gospodărirea apelor, Doru Stan-Ciucu și Dana Ciobanu de la Institutul de studii și proiectări energetice.

Dată fiind munca nobilă și frumoasă pe care o fac acești tovarăși, ne-am propus ca în numerele viitoare ale revistei să mai scriem despre activitatea lor, inclusiv pe baza scrisorilor primite de la ei, ca și de la alți cititori care se referă la aceste probleme. La fel cum ne-am propus ca, pe baza scrisorilor și sesizărilor primite la redacție, să urmărim mai îndeaproape modul în care se difuzează revista, astfel ca toți cititorii să-și poată procura la timp fiecare număr.

rebus pe teme de istorie

Din istoria unirii. Este tema cu care vom reîncepe din numărul următor al revistei — 4/1984 — pagina de rebus cu subiecte din istorie, răspunzînd astfel cererilor insistente ale unui mare număr de cititori — elevi, studenți, oameni ai muncii de diverse profesiuni din întreprinderi și instituții. „Ați avut în urmă cu cîțiva ani o interesantă rubrică de rebus pe teme de istorie. De ce nu o reluați? Pentru cei ce iubim istoria, este și aceasta un mod plăcut de a rememora unele cunoștințe în acest domeniu", ne scrie, de exemplu, eleva Mihaela Dumitrescu, din Bacău. „Îmi place să dezleg careuri de cuvinte încrucișate. Și cum am îndrăgit istoria, m-ar bucura să găsesc în Magazin istoric o pagină sau un colț pe teme de acest fel. Reînnoiesc deci propunerea pe care v-am mai făcut-o de a reînființa această rubrică". Sînt cuvintele pe care ni le adresează tehnicianul Aurelian Vasilescu, din Arad, alăturîndu-se astfel multor alte cititori care ne-au scris în acest sens.

Le satisfacem rugămintea începînd, cum arătam, cu numărul următor al revistei. Din aprilie 1984 deci, număr de număr, cititorii vor avea la dispoziție și o rubrică de rebus pe teme de istorie. Pentru început, tema careurilor va fi Din istoria unirii. Bibliografia — articole apărute în nr. 11 și 12/1983, 1, 2, 3/1984 ale revistei. Deci, revedeți-vă colecțiile, pentru ca numerele respective să nu vă lipsească.

1940-1941: BERLINUL VĂZUT DE LA AMBASADA ITALIEI

LEONARDO SIMONI

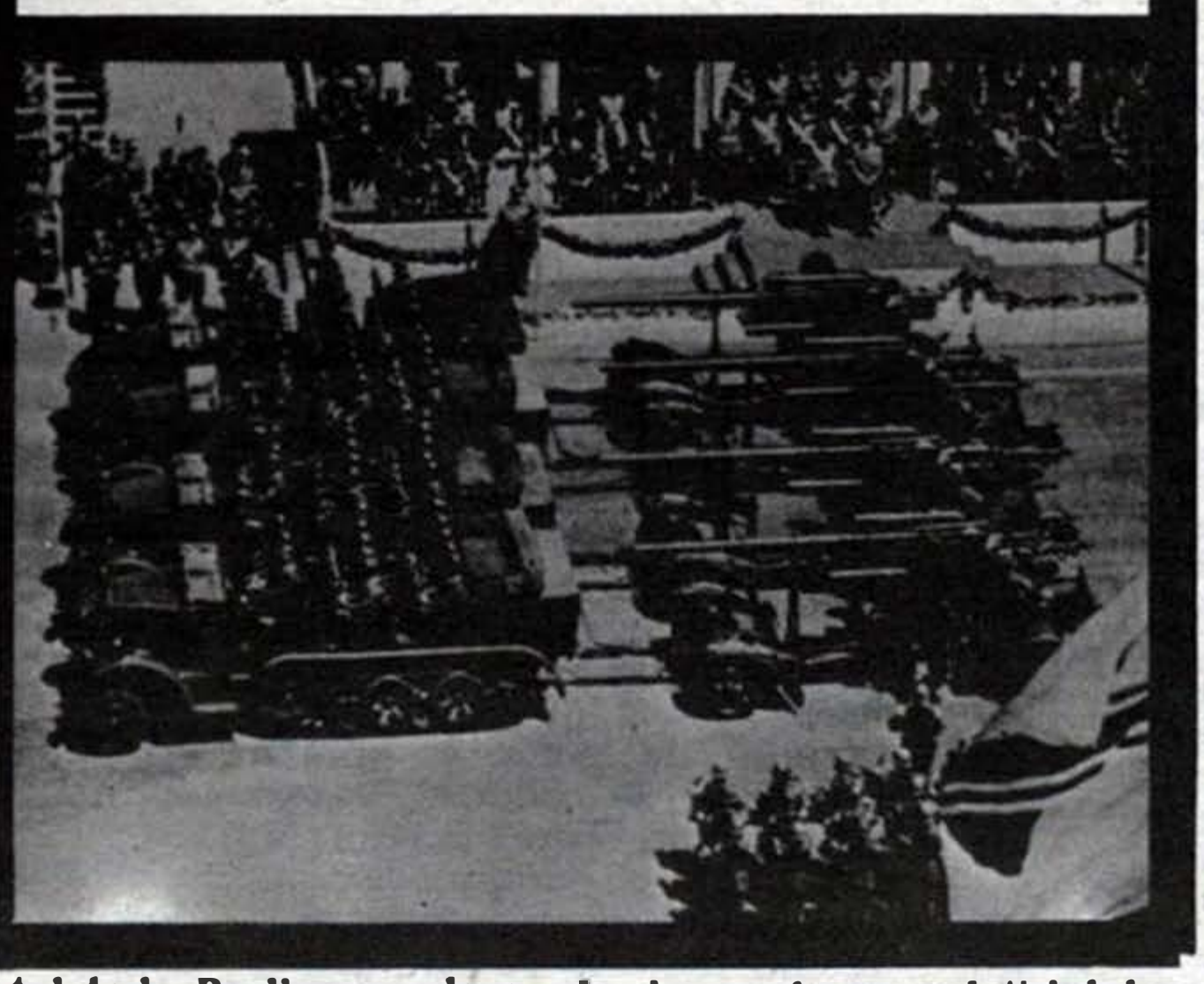

„Mi-ar trebui numai cîteva mii de morţi ca să mă pot aşeza ca beligerant la masa păcii", îi spunea Mussolini, la 26 mai 1940, mareşalului Pietro Badoglio, şeful Statului major general italian. La izbucnirea războiului, constrîns de starea de nepregătire a armatei ţării sale, Mussolini declarase Italia în stare de „nonbeligeranţă", voind să arate, prin termenul utilizat, că nu putea fi vorba de o „neutralitate". După declanşarea campaniei în vest (10 mai 1940) şi succesele fulgerătoare ale Wehrmachtului, dictatorul italian a fost cuprins de teama că aliatul de la Berlin va culege singur roadele biruinţei. De aici, hotărîrea sa de a intra în război, în ciuda lipsei de aderiune a poporului italian la planurile de expansiune ale regimului fascist şi a gravelor carenţe din domeniul militar. Încă de la 11 aprilie 1940, ei îşi exprimase decizia de a trece peste ostilitatea opiniei publice din ţara sa faţă de participarea Italiei la război: „Ca să faci mare un popor trebuie să-i trimiţi la luptă, chiar cu picioarele în fund".

La 10 iunie — într-un moment cînd armata franceză se prăbuşea sub loviturile blindatelor şi aviaţiei germane, Italia declară război Franţei. „Este o lovitură de pumnal dată unui om deja prăbuşit", îi spune ambasadorul francez, A. François-Poncet, contelui G. Ciano, ministrul de externe al Italiei. În ciuda dezagregării politice şi militare a Franţei, armata italiană se împotmoleşte în acţiunile de pe frontul din Alpii occidentali. La 18 iunie, Hitler se întîlneşte cu Mussolini la München pentru a discuta condiţiile de armistiţiu, cerute cu o zi înainte de mareşalul Pétain. Sub presiunea lui Hitler, hotărît să valorifice cît mai repede, pe plan politic, victoriile militare din Franţa prin încheierea armistiţiului franco-german (22 iunie), Mussolini este silit să renunţe la pretenţiile sale vizînd teritoriul francez dintre Alpi şi Rhon, Corsica, Algeria, Tunisia, Djibuti. În timpul convorbirilor cu delegaţia franceză expediată de autorităţile naziste de la Paris la Roma, în trei avioane aparţinînd Luftwaffei, pentru încheierea şi a armistiţiului cu Italia (24 iunie), Mussolini îi scrie lui Hitler: „M-am limitat la minimum... Pentru tot restul am adoptat clauzele armistiţiului german". În ciuda intrării sale în război, Italia fascistă nu reuşeşte să-şi impună punctul de vedere. Satisfacerea pretenţiilor sale teritoriale este amînată de graba lui Hitler de a pune punct capitolului francez.

Vara anului 1940 conferă Axei hegemonia pe continent. Cei doi dictatori se angajează într-o acţiune de „chirurgie politică", modificînd frontiere şi pregătind noi agresiuni. Acestei politici i se încadrează şi odiosul Diktat de la Viena, prin care o parte importantă din nord-vestul României a fost încorporată Ungariei hortiyiste.

Jurnalul diplomatului italian Michele Lanza, publicat sub pseudonimul Leonardo Simoni[1], din care reproducem, în continuare, fragmente prescurtate, cu titlul redacţiei noastre, conţine numeroase informaţii care de-

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1984.

mască politica de expansiune, agresiune şi de nesocotire a dreptului popoarelor de a-şi decide singure soarta, dusă de puterile fasciste. În cuvinte deosebit de aspre, Michele Lanza prezintă invadarea Franţei de către unităţile Wehrmachtului şi relevă adevăratele sentimente ale poporului italian faţă de politica războinică a regimului fascist. Aceeaşi dezaprobare se întîlneşte în paginile acestui jurnal în privinţa Diktatului de la Viena, expresie a politicii de forţă atît de nefastă atunci, ca şi astăzi.

Intrarea trupelor germane în România, în toamna anului 1940, după instaurarea regimului de dictatură militaro-fascistă în ţara noastră, irită orgoliul lui Mussolini: „Hitler mă pune în faţa unui fapt împlinit. De data asta îl voi plăti cu aceeaşi monedă. Va afla din ziare că am ocupat Grecia[1]. În felul acesta echilibrul va fi restabilit". Dar, spre furia lui, Mussolini este silit să-i solicite şi în campania din Grecia concursul lui Hitler, care se comporta tot mai evident nu ca un aliat, ci ca un stăpîn. „Nu-mi plac întrevederile acestea precedate de o sonerie — spune Mussolini despre întîlnirile sale cu Hitler — aşa sînt chemaţi servitorii". Aşteaptă momentul cînd va putea să-i plătească aliatului de la Berlin umilinţele la care este supus: „Voi continua să fortific trecătorile Alpilor, într-o zi va fi util". În aşteptarea zilei cînd visul va deveni realitate, Mussolini duce Italia spre catastrofă.

„O linie pe hartă"

IUNIE 1940

Joi 6. Ţelurile şi amploarea noii ofensive germane nu mai lasă nici un dubiu. Rezistenţa francezilor e practic zdrobită. Parisul nu mai e decît un obiectiv secundar. Germania urmăreşte pulverizarea forţelor ce i se opun şi ocuparea întregii Franţe. Urmărim, tremurînd, fiecare act al acestei tragedii. E oare posibil ca Franţa, această Franţă a noastră, de care ne simţim legaţi printr-o admiraţie atît de mare şi atît de veche, în care am văzut întotdeauna simbolul eroismului latin, întruchiparea idealului de luptă pentru patrie şi pentru libertate; e oare posibil ca Franţa, ale cărei idei şi cultură au stat la baza educaţiei noastre, să se lase bătută într-un mod atît de puţin glorios? Buletinele de ştiri, care se succed din oră în oră, mereu asemănătoare, mereu îngrozitoare, sînt, pentru fiecare dintre noi, cîte o lovitură de pumnal în inimă.

Miercuri 19. Azi-dimineaţă, Parisul[2] părea o splendidă femeie abandonată de iubit şi căzută, după ce s-a luptat mult timp singură, în ghearele unui monstru oribil. Pe străzi, nu mai sînt francezi. Şi totuşi, întreaga Franţă strălucea pe aceste străzi, în proaspăta şi m nunata dimineaţă de vară. Rămas singur, Parisul părea că se răsfrînge ca într-o nestemată scînteietoare în nemuritorul lui trecut, pe care nici retragerile, nici cuceririle nu i-l vor putea vreodată răpi. O uşoară brumă azurie, risipită, încet-încet, de razele soarelui, lăsa să apară la orizont monumente şi arcuri ce păreau că se înalţă peste noi. Înaintam în mijlocul mulţimii de soldaţi nemţi, murdari, înarmaţi pînă-n dinţi, cu ochii sclipind de pofte şi mîinile pregătite să înhaţe. Aceşti soldaţi cuceriseră Parisul şi, conştienţi de dreptul lor de învingători, se năpusteau asupra acestui oraş pe care n-ar fi putut să-l domine cu alte arme. Un batalion s-a oprit pe Rue Royale. Obosiţi, soldaţii s-au întins direct pe asfalt. Dar odihna lor nu era somnul greu şi copleşitor al ostaşului epuizat. Nu, aceşti oameni îmbîcsiţi de praf se trînteau pe jos mormăind de fericire, cu ochii doar pe jumătate închişi, cu creierul bîntuit de scene de jaf şi sînge. Se tăvăleau peste Paris, ca într-un aşternut în care înainte n-avuseseră voie să se culce şi jubilau că acum era al lor. Fiecare dintre ei trăia sentimentul că se lăfăie pe întreg Parisul.

IULIE 1940

Duminică 7. La ambasada noastră din Berlin, conversaţia cu Ciano[3] a durat cam două ore. Apoi am luat masa de prînz. Abundenţă de flori şi de vin. Cele mai vestite pivniţe de băuturi franţuzeşti fuseseră probabil devastate, spre marea bucurie a grosolanilor ofiţeri din trupele S.S., care îmi provoacă întotdeauna o anumită frică. Am impresia că instinctele lor de brute ţîşnesc chiar şi în clipele de destindere. Dacă Germania cîştigă războiul, îi va trebui două sute de ani pentru a civiliza astfel de indivizi, aşa cum pare să o dorească Hitler. Căci acest fanatic al „germanismului" nu este un adevărat teuton. Dimpotrivă, el suferă de un acut complex de inferioritate în faţa altor popoare. Mai ales în faţa a două dintre ele: cel francez — pe care îl urăşte, şi cel englez — pe care îl adoră. Vehementa lui anglofobie este, înainte de toate, urmarea furiei care-l cuprinde la gîndul că n-a fost înţeles de englezi. Poveste veche, dar cît de adevărată!

După-amiază are loc, în vila de pe Wannsee a ambasadorului nostru, o reuniune cu caracter pur monden. Alfieri a invitat vreo douăzeci dintre cele mai frumoase femei

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1978.

[2] Trimis în misiune diplomatică la Bruxelles, Michele Lanza îşi prelungeşte călătoria pînă în capitala Franţei pentru a vedea cum arată Parisul sub ocupaţia germană.

[3] *Magazin istoric*, nr. 5-9/1973.

din Berlin și, ca un negustor de sclave, le-a aliniat în fața lui Ciano, ceea ce, firește, a dat loc la comentarii neplăcute în cercurile germane. Ciano a trecut în revistă escadronul de frumuseți și și-a fixat preferința asupra lui G. von F. care este, într-adevăr, superbă. În chip de „aperitiv", a invitat-o la o plimbare pe lac cu barca cu motor. Nu o cunoștea decît de cinci minute și s-a și apucat să-i povestească că mareșalul Balbo fusese doborît de artileria noastră. „Și — a adăugat el, făcînd cu ochiul — probabil că nu din greșeală...".

Duduia în chestiune, deși nu era o călugăriță, a fost revoltată de vorbele nesăbuite ca și de „manierele" strălucitului nostru ministru.

Miercuri 10. Pînă acum nu-l cunoscusem personal pe ministrul Ciano. L-am studiat îndelung în ultimele zile. Pare inteligent, dar e ușuratic, schimbător, lipsit de caracter, stricat de anturajul josnic care-l înconjură, îl măgulește și se înclină, cu o dezgustătoare supunere, în fața tuturor capriciilor lui, evitînd însă cu grijă să-i deschidă ochii sau să-i dea cel mai mic sfat, de teamă de a nu cădea în dizgrație.

AUGUST 1940

Joi 8. În timp ce Alsacia, Lorena și Luxemburgul trec sub administrația civilă a Reichului (ceea ce, de fapt, înseamnă pur și simplu anexarea lor), în rîndul *gauleiterilor* au loc importante schimbări. Aceasta permite, printre altele, ca unele scandaluri din casta nazistă să fie mușamalizate; de pildă, cazul lui Wagner, gauleiterul de München, implicat într-o afacere de ademenire de minori, sau cazul lui Baldur von Schirach, care, după o condamnare pentru pederastie, a fost scos din conducerea organizației tineretului, *Hitlerjugend*, și trimis la Viena.

Nu cred să existe, sau să fi existat vreodată pe lume, din cele mai vechi timpuri și pînă azi, o clasă conducătoare mai putredă și mai respingătoare ca aceea care guvernează Reichul și care se pregătește să comande întregului mapamond. Toți sînt meschini, inculți, vulgari, hrăpăreți și fără scrupule; în schimbul atitudinii lor de animale bine dresate primesc dreptul de a guverna provincii vaste ca niște țări. Trăiesc într-un lux nemăsurat, dispun de atotputernicia unor satrapi, jefuiesc, se îmbată ca niște brute, au de-a face numai cu femei de moravuri ușoare și cu tot felul de efebi, se poartă ca niște despoți. Și lucrul cel mai ciudat este că, deși poporul îi disprețuiește, se lasă condus de ei.

Miercuri 28. La Viena, personaje mărunte, pe care întîmplarea le-a cocoțat în fruntea unor popoare, sînt pe cale să ia — cu tot atîta incompetență pe cîtă gravitate — hotărîri în problema ungaro-română. E o problemă complexă, redutabilă, plină de dificultăți etnice, istorice și geografice, înveninată de uri și seculare purtări de sîmbete. „Arbitrii" vor lua un creion și vor trage o linie pe hartă, gîndindu-se la cine știe ce. Un cît de imperceptibil tremurat al mîinii lor va lăsa, poate, sate întregi pradă masacrelor și ruinei[1].

SEPTEMBRIE 1940

Luni 16. Scurtă călătorie la Milano. Dau o fugă pînă la Roma și acolo, ca și în nordul Italiei, constat la oamenii din popor aceeași indiferență de necrezut, aceeași totală apatie față de război, de greutățile lui și chiar față de viitorul nefericitei noastre țări. La Berlin, unii cred că războiul e deja pierdut și asta îi îngrijorează; în Italia, cei mai mulți cred că războiul e ca și cîștigat, că nemții sînt de neînvins, că debarcarea în Anglia e ca și înfăptuită și așa mai departe. În afară de asta, fiecare nu se gîndește decît să mănînce bine, să se distreze, să cîștige bani și să se țină de bancuri. Cel care o pățește din cauza asta e considerat imbecil. Și peste această tragicomedie plutește umbra „fascismului", un cadavru care, după cum doresc unii, ar trebui să fie luat drept un balaur. Dar balaurul și-a cam pierdut colții și oricine poate să-i tragă un picior în fund, fără teamă de pedeapsă.

Sîmbătă 28. Astăzi, Ciano, venit la Berlin pentru a discuta cu Führerul, a vrut să facă un tur prin oraș și ambasadorul m-a rugat să îl însoțesc. După cîteva minute, discuția noastră s-a concentrat asupra situației politice. Ciano mi-a spus că aceasta e îngrijorătoare și că viitorul pare destul de sumbru. Führerul a tăcut ca un pește cînd a venit vorba despre posibilitatea unui sfîrșit apropiat al războiului. „Germanii — a spus ministrul — s-au aruncat în această aventură fără să-i cunoască sau să-i înțeleagă pe englezi. Azi-dimineață, Ribbentrop mi-a arătat niște fotografii înfățișîndu-i pe locuitorii Londrei dansînd pe ruinele caselor lor[2]. Ribbentrop i-a calificat drept sălbatici. Nu poate înțelege firea acestor oameni cu nervi de oțel și voință de fier".

NOIEMBRIE 1940

Sîmbătă 23. Așadar armata noastră este înfrîntă și în Grecia. Mai mult ca sigur, operațiunile au fost și de data asta pregătite în „stil" fascist, adică, așa cum spunea un om politic italian: „repede și prost". Dar ne aflăm în război și asemenea prostii ne pot costa extrem de scump. Se vorbește de o intervenție a forțelor germane în Grecia. *Auswertiges Amt* (Ministerul de externe) nu numai că dezminte, dar îl și copleșește cu atenții pe ministrul Greciei la Berlin. Aș putea paria însă că, mai devreme sau mai tîrziu, nemții vor intra în Salonic.

DECEMBRIE 1940

Sîmbătă 7. Situația se agravează în Albania. Valona [portul Vlore, în albaneză] pare amenințată. La prînz, sosește de la Roma ambasadorul nostru. E preocupat, confuz, incapabil să închege două fraze coerente. La ora 17, se duce la Ribbentrop. Înainte de orice, îi cere în numele Ducelui ca, dată fiind situația gravă a forțelor italiene din Albania, Germania să or-

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 8/1975, 8/1978, 5.8/1979, 9/1982; 9-10/1980.

Soldaţi hitlerişti — ajunşi la Paris după un marş de şase săptămîni — sînt surprinşi de obiectivul fotografic într-un moment în care au „uitat" să pozeze, cu obişnuitul lor aer de cuceritori infailibili

În p. 41: *Berlinul la ora paradelor militare hitleriste*

done trupelor ei staţionate în România să treacă imediat „la un atac oarecare", o „diversiune menită să atragă atenţia grecilor...", sau, cel puţin, să lanseze „zvonuri în legătură cu aşa ceva". Ribbentrop răspunde: „Toate astea sînt absurde şi ridicole. Situaţia politico-militară şi anotimpul împiedică apriori ca o asemenea ameninţare să pară reală. Nu se pot lua, în acest moment, măsuri care n-au nici un sens".

Alfieri cere atunci ca Germania să-i oblige pe bulgari să mobilizeze. Ribbentrop îi răspunde că e o soluţie tot atît de nefericită. Bulgaria nu ar reacţiona la o asemenea directivă nici măcar dacă i s-ar explica că i se cere s-o facă doar cu titlu demonstrativ, deoarece politica ei este prea nesigură şi prea timorată. Şi apoi, ce ar face turcii dacă Sofia ar răspunde afirmativ?

Alfieri cere informaţii despre negocierile în curs cu Iugoslavia[1]. Există oare speranţe din această parte? Ribbentrop îl informează că aşteaptă, în cursul nopţii, ca Belgradul să-l anunţe dacă va adera sau nu la pact. El adaugă că, în tot cursul negocierilor, Belgradul s-a arătat foarte ostil Italiei. În ultima parte a întrevederii, ambasadorul face aluzie la ajutorul tehnico-militar pe care Germania ar trebui să ni-l acorde. Ribbentrop răspunde: „Dar ce ajutor doriţi? Puteţi să-mi spuneţi imediat?".

Alfieri rămîne perplex. Nu i se pare exact ce anume dorim. Primise verbal vagi instrucţiuni de la Ciano, timp de cîteva minute. În general, era vorba doar să obţinem „un ajutor imediat". Ribbentrop declară că, după cum presupune el, nişte avioane de transport şi, eventual, cîteva baterii de artilerie uşoară ar fi utile. În orice caz, pretinde să i se formuleze cereri precise. La sfîrşit, Ribbentrop îl întreabă: „Dar, în definitiv, cum staţi, mai exact, în Albania? Care e evoluţia evenimentelor acolo?"

Alfieri nu are habar şi ministrul Reichului, impacientat, pune capăt întrevederii, spunîndu-i pe un ton glacial: „Ar trebui să cereţi guvernului dumneavoastră să vă informeze mai serios".

IANUARIE 1941

Miercuri 8. La dejun, stau alături de soţia ambasadorului von Mackensen, care îmi povesteşte amănunte amuzante despre socrul ei, bătrînul mareşal. La 91 ani, mai face zilnic două ore de călărie. Nu se desparte niciodată de uniforma lui de husar, deşi numai Dumnezeu ştie cît e de incomodă şi complicată. În garderoba lui nu există decît un singur costum civil şi acela comandat de nevoie, cu prilejul vizitei pe care i-a făcut-o Kaiserului la Doorn, în urmă cu cîţiva ani.

MARTIE 1941

Duminică 30. Zi tragică. În apele Cretei, trei superbe crucişătoare ale noastre, Zara,

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1970, 9-11/1972, 8-11/1974, 3/1975, 11/1979, 11/1980, 11/1983.

Fiume şi Pola, au fost scufundate, unul după altul, de către englezi. La ambasadă, într-o agitaţie generală, au loc scene penibile. Ambasadorul, care şi-a pierdut cu totul capul, nu vrea să răspundă la telefon, unde e căutat în continuu de Roma. N-are nimic de spus, nu ştie ce să spună. Mussolini transmite că îl va chema personal pe Alfieri. Acesta o ia din loc ca să nu poată fi găsit. Unul dintre funcţionarii ambasadei îl urmăreşte, îl descoperă şi îi strigă în faţă: „Dacă nu vreţi să vorbiţi cu Ducele, îi voi spune eu însumi că vă ascundeţi!"

Hopa... Mussolini. Caricatură apărută în presa vremii, ilustrînd locul Ducelui în strategia hitleristă în momentul armistiţiului cu Franţa mareşalului Pétain

Ca într-un decor de operetă, Ducele participă la o trecere în revistă a trupelor în capitala Italiei, a cărei pompă era menită să mascheze slaba înzestrare a armatei italiene

IUNIE 1941

Duminică 22. La orele patru dimineaţa, un coleg mă cheamă la telefon: Alfieri a fost convocat, acum o jumătate de oră, de Ribbentrop (mă fulgeră prin gînd speranţa că, de data asta, ne vor declara nouă război). Afară se luminează. Pe crengile sclipind de rouă ale copacilor din Tiergarten, ciripesc, vesele, sute de păsărele. S-ar părea că sînt cu adevărat zorile unei zile fericite. Pe o bancă, doi îndrăgostiţi întîrziaţi sau perseverenţi se sărută cu pasiune. Alfieri se întoarce pe la patru şi jumătate, foarte emoţionat; genul ăsta de puneri în scenă îi excită entuziasmul şi îi creează iluzia că ar îndeplini cine ştie ce act de eroism.

Ribbentrop, ne povesteşte el, îl primise cu cîteva minute înainte pe Dekanozov (ambasadorul sovietic la Berlin), care se aştepta cel mult la un protest energic şi în nici un caz la o declaraţie de război, dar care s-a comportat cu multă demnitate. Operaţiile militare începuseră deja în zori, la trei şi şapte minute.

La ora cinci şi treizeci, conferinţă de presă la *Auswertiges Amt*. Mare afluenţă de corespondenţi şi funcţionari. Mulţi dintre ei, prevăzînd că vor trebui să se scoale cu noaptea în cap, nu s-au mai dus să se culce, rămînînd la Clubul p esei. Cîteva femei erau încă în rochii de seară. Feţele erau livide dar surîzătoare. Atmosferă de surescita e şi de bizară veselie.

Ribbentrop, foarte palid şi vizibil extenuat, citeşte interminabila notă germană. în cînd în cînd, face cîte o greşeală de lectură. La un moment dat, în loc de „documentele găsite în cursul ocupării Iugoslaviei", citeşte „...în cursul ocupării Angliei" şi — în pofida ironicului murmur general — nu face ectificarea necesară.

La şapte dimineaţa, Alfieri îi telefonează lui Anfuso, şeful de cabinet al lui Ciano: „Zi istorică! Germania a declarat război Rusiei".

(Continuare în p. 48)

CONFLICT PENTRU O MOŞTENIRE

Dr. ŞERBAN VOINEA-SEMO

Anton Maria del Chiaro, secretarul italian al lui Constantin Brîncoveanu (1688-1714), scria că predecesorul acestui voievod, Şerban Cantacuzino (1678-1688)[1], strînsese pe cheltuiala sa vreo 40 000 războinicipe care —ne spune italianul— îi ţinea în afara ţării. Cifra este — pentru acele vremuri — extraordinar de mare (să ne amintim că oastea lui Sobieski care a despresurat Viena era de 30 000 oameni). Numai acest singur fapt şi este de ajuns să ne facă să înţelegem că Şerban Cantacuzino trebuie să fi posedat o avere deosebit de mare.

Căile prin care a reuşit să ajungă la o astfel de avere au fost numeroase. Printre altele, Şerban vodă şi-a rotunjit veniturile cumpărînd moşii, rumâni şi robi, — cum ne spune Stoica Ludescu, cronicar şi om de încredere al Cantacuzinilor, „încă mai denainte, pe vremea cînd a fost Măria Sa în cinste boiariu, cu al Măriei Sale drept cîştig". Anii de secetă şi foamete au facilitat aceste cumpărături. Acelaşi Stoica Ludescu, după ce arăta că, de pildă, satul Piersica fusese cumpărat în 1663, nota cu indiferenţă: „atunci meghieşii de acolo, *de mare lipsă şi nevoie, venit-au la Şerban Voevod, fiind într-acea vreme boieriu al doilea logofăt, de s-au vîndut ei singuri rumâni* [subl. ns.] fieşte care pe capul lui, pe feciorii lui şi pe partea lor de moşie, luînd de la dumnealui bani gata". Crescînd an de an, această avere a permis lui Şerban Cantacuzino să plătească la luarea domniei (în anul 1678) enorma sumă de 1 400 pungi (aproximativ 650 000 taleri)[2].

Dar bogăţia voievodului s-a datorat, în primul rînd, moştenirii rămase de la părinţii săi, postelnicul Constantin Cantacuzino şi Ilinca (Elena sau Elina), fiica lui Radu vodă Şerban.

Succesiunea de evenimente legate de testamentele Elinei Cantacuzino şi modul abuziv în care Şerban vodă a înţeles să treacă peste hotărîrea părintească acoperă una din paginile cele mai semnificative ale domniei aceluia care a contribuit atît de mult la înfrîngerea turcilor în faţa Vienei anului 1683. Voinţa mamei s-a înfruntat cu cea a fiului, afirmaţiile şi retractările acestor afirmaţii s-au succedat cu repeziciune, pentru ca, în final, Şerban Cantacuzino să-şi realizeze marea sa avere cu preţul dezbinării familiei şi a atragerii urii fatale a fraţilor lui. Căci, la moartea sa, cum s-a arătat într-un alt articol apărut în *Magazin istoric*, postelnicul lăsase şase băieţi: Drăghici, Şerban, Constantin, Mihai, Matei, Iordache şi mai multe fiice .

La 18 septembrie 1667, cînd şi-a alcătuit prima scrisoare-testament, postelniceasa Ilinca hotăra împărţirea averii în mod egal pentru cei şase băieţi; în fapt, era vorba numai de o împărţire a beneficiilor, averea Cantacuzinilor continuînd să rămînă unitară. E drept, unii dintre fii păreau mai favorizaţi (în special Constantin, viitorul stolnic, care primea multe sate în stăpînire personală), pe cînd alţii (Şerban, în primul rînd) beneficiau de cele mai mici avantaje.

Urcarea lui Şerban vodă pe tronul Ţării Româneşti (1678), moartea celui mai mare dintre fraţi (Drăghici), ca şi faptul că, la însurătoare, ambii primiseră o serie de moşii, au determinat-o pe postelniceasă să-şi schimbe testamentul. Faptul s-a petrecut în 1681, cînd s-a hotărît să plece în vizită la „Locurile sfinte" de la Ierusalim. I-a fost, poate, teamă că această călătorie îi va fi — prin oboseala ce o reclama — fatală („dacă mi-se va întîmpla de la Dumnezeu moarte, în calea ce mergu"): „Dreptu aceia, fiind eu gata asupra pîrcesului aciil, am chemat pre toţi cei de la inemă a mei iubiţi coconi, Constandin, i Mihaiu, i Mateiu, i Iordache, dîndu-le porunci şi învăţătură tuturor celor ce iubescu fici lor, poruncindu-le a păzi toate cele ce sunt scrise aci mai jos".

Deşi îşi îndemna fiii să trăiască în înţelegere, deoarece „unde este dragostea, acolo iaste şi pacea", modul în care a făcut împărţirea nu putea să nu stîrnească nemulţumiri. Elina decidea, cum am văzut, să-şi împartă moşiile numai la patru din fiii ei. Lui Şerban Cantacuzino, ea nu-i lăsa nici o moşie, motivînd că acesta, împreună cu Drăghici, fiind feciorii cei mari, primiseră anterior o parte din avere: „şi ajungînd noi vremi bune şi norocite, făcutu-le-a [mai dinainte] soţul meu cîştig bun; cu mare cîştig şi-au făcut lor osebi sate, moşii, ţigani şi case de piatră: unul la Mărgineni, altul la Drăgăneşti..."

Acest testament a fost scris de Stoica Ludescu: „Şi am scris eu, bătrînul, sluga dumnealor, Stoica Liudescu, logo-

---

1-2 *Magazin istoric*, nr. 7/1978; 9/1980.

făt, însă cu învăţătura bunii stăpînii mele, jupîneasa Elina, starea Postelnicească, în satul dumneaiei, Gor-Mărgineni", din judeţul Prahova, luna septembrie ziua 1 1681.

Cele hotărîte au nemulţumit, desigur, pe Şerban Cantacuzino. Mult timp după întoarcerea Elinei de la Ierusalim, direct şi indirect — prin înalţi demnitari ai bisericii — mama a încercat să-l convingă pe fiul ajuns domn să-i accepte hotărîrea, iar domnul să-şi determine mama să retracteze diata din 1681. Ultima încercare de a-şi impune hotărîrile luate a făcut-o cu puţină vreme înainte de moarte, la începutul anului 1686. Ea a dictat duhovnicului ei, ieromonahul Ştefan, un nou testament, care venea să-l întărească pe cel din 1681, dar în care menţiona că Şerban va primi pentru zestrea fetelor sale cîteva moşii, însă în nici un caz nu va moşteni părţi din toate moşiile lăsate. La cererea Elinei, acest ultim testament a fost întărit de către Teodosie, mitropolitul ţării.

La 2 martie 1686, Elina Cantacuzino a murit. Şerban a făcut mamei sale o adevărată pohribanie domnească, plină de fast. Dar abia terminată ceremonia şi domnitorul a dezlănţuit o adevărată furtună, ameninţînd cu temniţa şi cu moartea pe toţi care ar fi luat drept bune cele două testamente ale Elinei. Trecînd la fapte, a întemniţat pe mitropolitul ţării. Ameninţat cu moartea, fratele său, Constantin Cantacuzino, a fost nevoit să predea lui Şerban testamentul din 1681, nu înainte însă de a-şi fi făcut o copie după el.

Sub ameninţarea cu moartea, ieromonahul Ştefan şi mitropolitul au fost siliţi să afirme că diata din 1681 era un fals. O afirmaţie similară a obţinut domnitorul şi de la un vechi prieten al Elinei, patriarhul Dositei. Şerban l-a acuzat apoi de fals şi pe nepotul său Constantin Brîncoveanu, silind pe duhovnicul mamei sale, ieromonahul Ştefan, să depună o mărturie falsă: „Doamna cu gura ei m-a învăţat să scriu. Iar încă aproape n-am fost ca să înţeleg ales ce zice, fără numai Constantin spătarul Brîncoveanul vorbea cu Domnia Ei, şi pe

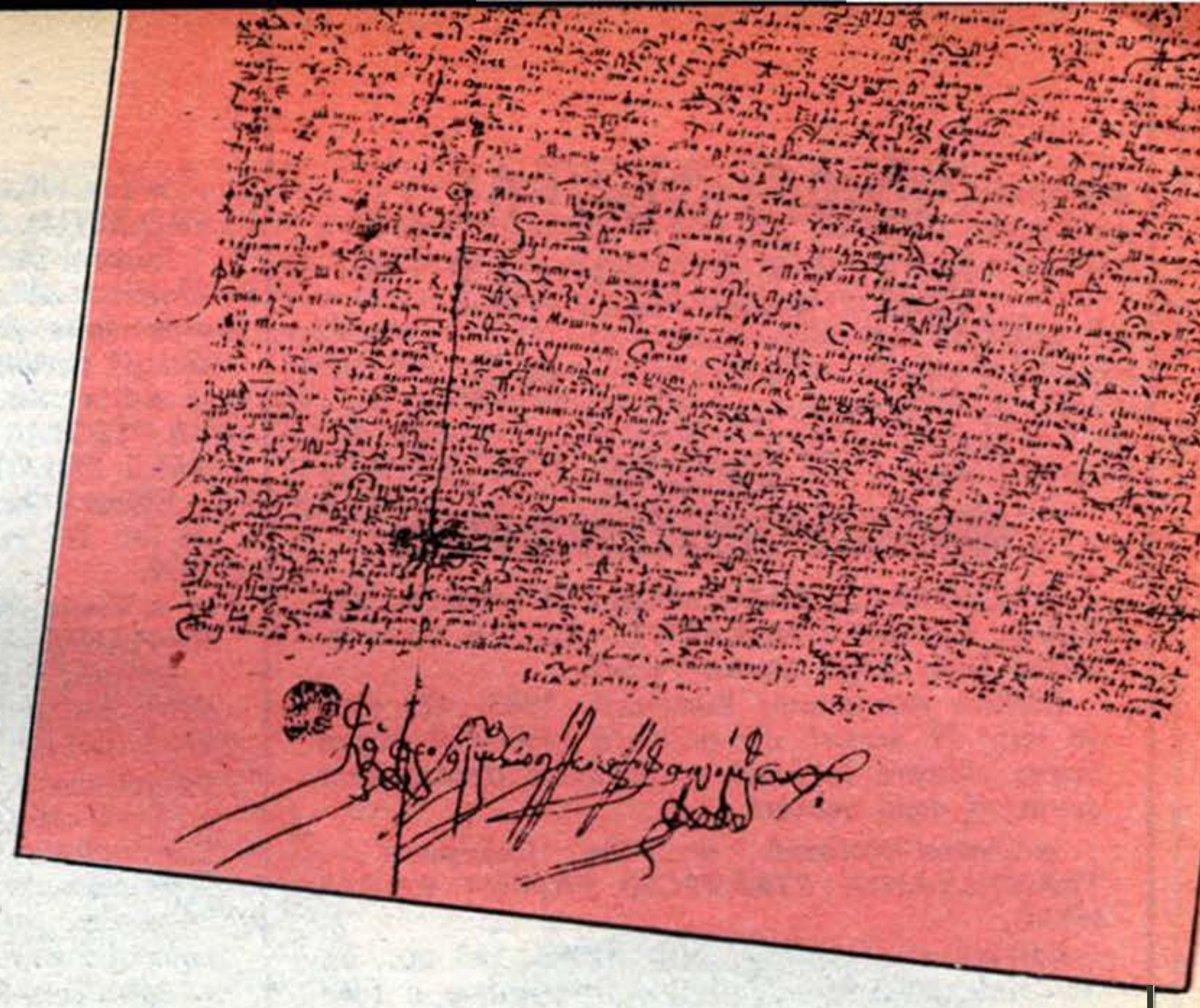

Facsimil după testamentul Elinei Cantacuzino din 1 septembrie 1681, care a provocat alta tulburare printre moştenitori (copie legalizată)

urmă venea la mine şi-mi zicea: «Zice Doamne să scrii cutare şi cutare», şi eu ca un prost scriam ce zicea dumnealui. Iar pentru pecetie, nu putea Domnia Ei să pecetluiască, nici putea să dea la altul, ci dumnealui spătarul au luat şi au pecetluit. Ci de vreme ce au aflat Măria Sa Vodă de acea carte, m-a chemat pre mine şi m-a pus la greu jurămînt... Şi le zic şi le adeverez cu această carte, că scrisoarea care am făcut, s-a scris precum adeverez mai sus, cum că dumnealui spătarul m-au învăţat şi am scris..."

Trei ani mai tîrziu, acelaşi fost duhovnic al Elinei Cantacuzino, care devenise între timp arhimandrit, nemaiavînd a se teme de Şerban, ce murise între timp, a dat o declaraţie cu totul contrară celei anterioare şi prin care punea pe seama Elinei afirmaţia după care tot răul păţit de Cantacuzini[1] s-ar fi datorat lui Şerban: „Iar după moartea răposatei Domnii Ilincăi — afirma în continuare arhimandritul — ridicatu-s-au Şerban vodă asupra fraţiilor acestora cu mare vrajbă şi mînie, nevrîndu să lase dupe tocmirea şi aşezarea Doamnei Ilincăi, maicii sale. şi făr de nici o judecată sau pravilă creştinească, ci numai cu puterea sa, ca unul ce stăpînea atunce pe tot, le-au luat de faţă amîndoao diatele, cu mare silă".

Ieromonahul Ştefan nu a fost singurul care a dat o retractare. Mitropolitul Teodosie a pledat şi el, după 1688, în favoarea fraţilor lui Şerban: „...Dat-am cartea vlădiciii meale, adevărată mărturisească la mîna dumnealor fiilor noştrii sufleteşti, dumnealui Constantin biv vel stol[nic] şi fraţiilor dumnealui, Mihai biv spătar, i Iordache biv vel spăt[ar]". Şi alte personalităţi ale acelei vremi au dat cu acel prilej declaraţii şi apoi contra-declaraţii. Dar, cine ştie dacă şi acele contradeclaraţii nu au fost făcute, cel puţin în parte, tot „dupe izvod"?

Oricît de furtunoase, disputele în jurul moştenirii Cantacuzinilor nu schimbă cu nimic rolul de seamă jucat în istoria ţărilor române de personalităţile acestei familii. Cu atît mai mult cu cît întreaga cronică a marilor familii europene a furnizat un număr nesfîrşit de conflicte între moştenitori, alcătuind o bogată istorie a dreptului succesoral.

---

[1] Este vorba de conflictul dintre Băleni şi Cantacuzini, în urma căruia, din porunca lui Grigoraşcu vodă Ghica, postelnicul Cantacuzino a fost executat.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA. SERIA B. IZVOARE NARATIVE. VOL. II** *(sub redacţia acad. prof.* **Ştefan Pascu).**

Editura Academiei, Bucureşti, 1983, 472 pp., 48 lei: *19 scrieri din perioada 1786-1860 despre marea ridicare la luptă a românilor transilvăneni de acum două veacuri.*

● *Generol-locotenent dr.* **Ilie Ceauşescu — TRANSILVANIA STRĂVECHI PĂMÎNT ROMÂNESC.**

Editura militară, Bucureşti, 1983, 138 pp., 35 lei: *sinteză consacrată dezvoltării istorice a ţării româneşti o Tronsilvaniei, luptei românilor de aici pentru unire cu patria română; lucrareo apărut şi în limbile engleză şi franceză.*

● **Ion T. Dragomir — ENEOLITICUL DIN SUD-ESTUL ROMÂNIEI.**

Editura Academiei, Bucureşti, 1983, 184 pp., 29 lei: *rezultatul a peste două decenii de cercetări arheologice privind aşezările de la Stoicani (jud. Galaţi) şi Aldeni (jud. Buzău).*

● **Ilie Corfus — DOCUMENTE PRIVITOARE LA ISTORIA ROMÂNIEI CULESE DIN ARHIVELE POLONE. SECOLUL AL XVII-LEA.**

Editura Academiei, Bucureşti, 1983, 366 pp., 36 lei: *241 mărturii de arhivă dintre anii 1601 şi 1699.*

● **Vasile Arvinte — ROMÂN, ROMÂNESC, ROMÂNIA.**

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1983, 240 pp., 16,50 lei: *istoria cuvintelor scumpe nouă, tuturor, ce desemnează numele poporului şi patriei noastre.*

● **Nicolae Stoicescu — UNITATEA ROMÂNILOR ÎN EVUL MEDIU.**

Editura Academiei, Bucureşti, 1983, 184 pp., 14 lei: *mărturii privind comunitatea şi continuitatea poporului român în vatra vechii Dacii.*

● **Valeriu Stan — ALEXANDRU IOAN CUZA.**

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1983, 96 pp., (în limba franceză): *viaţa şi faptele primului domnitor al Principatelor Unite.*

1940-1941: BERLINUL VĂZUT DE LA AMBASADA ITALIEI

(Urmare din p. 45)

Pe jumătate adormit, Anfuso îi răspunde că ştie. „Dar şi de data asta — exclamă el, scandînd cuvintele pentru a fi bine înţeles — am fost informaţi după ce faptele erau consumate!".

Către orele nouă, Ciano ne anunţă că, la rîndul nostru, am declarat şi noi război Uniunii Sovietice.

În cursul dimineţii, am trecut prin faţa palatului Ambasadei sovietice. Este palatul de pe Unter den Linden, în care, cîndva, Bismarck făurise — în cadrul unor lungi şi anevoioase tratative cu ambasadorul ţarului — politica destinată să ferească Germania de pericolul mortal al unui dublu front de luptă cu Rusia şi Franţa. Şi acum, tocmai Hitler, pentru care acest al doilea front era un adevărat coşmar, vine să-l creeze. Ferestrele ambasadei erau închise. Vastul bulevard, aproape pustiu. Nimeni nu se oprea să se uite la clădire. Doar la colţul străzii, ca de obicei, un poliţist făcea de gardă. Toată ziua o tăcere ciudată a apăsat oraşul. Ai fi spus că fiecare s-a închis în sine, gîndindu-se la soarta ce-l aşteaptă.

IULIE 1941

Duminică 13. Mergem cu ambasadorul la Viena pentru a asista la trecerea primelor convoaie de trupe italiene spre frontul rus. Escortaţi de o mulţime de şefi nazişti şi de generali, ajungem la micuţa gară Scheschacht, unde se vor opri trenurile cu soldaţii noştri. Aceştia nu sînt prea aspectuoşi: murdari, cu haine militare de mîntuială şi foarte slab înarmaţi. Dacă trebuie într-adevăr să se bată cu o armată modernă, aşa cum pare a fi armata rusă, atunci foarte curînd, va fi vai de capul lor. Avem inima strînsă. Alfieri, întotdeauna dornic să fie primul care manifestă entuziasm (oficial!) îl întreabă pe un general neamţ: „Dar, oare, aceşti ostaşi vor mai ajunge la timp pentru a participa la vreo bătălie?" Omul cască ochii la el şi replică: „Asta e singura dv. grijă, domnule ambasador?"

DECEMBRIE 1941

Marţi 23. Tragic ajun de Crăciun! Ştirile despre retragerea trupelor pe frontul rus, apelurile lui Goebbels către populaţie, ca să dea skiuri şi îmbrăcăminte de lînă pentru soldaţi — toate astea au stîrnit consternare în public. Statul major şi-a pierdut complet capul. Şi, în ansamblul situaţiei, elementul cel mai grav îl constituie, fără îndoială, intensificarea ofensivei ruse. Ai spune că o întreagă nouă armată s-a ivit, ca la un semn, din pămînt, din întinderile acelor stepe.

Miercuri 31. La Feodosia, în Crimeea, au debarcat trupe sovietice. Să fie oare ultima veste senzaţională a acestui an tragic? Este un an care a trăit începuturile unei gigantice aventuri prost calculate de către un nepriceput dement şi legănat de himere. Usturătoarea lecţie din ultimele săptămîni ar trebui să-i deschidă ochii şi să-l facă să înţeleagă că, pentru Germania, nu mai există nici o şansă de a cîştiga războiul. La rîndul său, Mussolini va pricepe oare că nu mai are nici un minut de pierdut pentru a ieşi din această alianţă, dacă nu vrea să fie tîrît spre catastrofă?.

Introducere şi selecţie de text
Florin CONSTANTINIU
Traducere
Leon SĂRĂŢEANU

Toate hotelurile dintre Deauville şi Cherbourg, pe o rază de 180 km în profunzimea litoralului Normandiei, sînt „blocate" în aşteptarea „invaziei" a 30 000 veterani (americani, britanici, canadieni, norvegieni), care, în luna iunie 1984, doresc să participe la cea-de-a 40-a aniversare a celei mai mari operaţii de debarcare din istorie. Se aşteaptă să li se alăture şefi de state şi de guverne.

Ceremoniile cele mai emoţionante se vor desfăşura, desigur, în locurile cele mai liniştite, dar atît de numeroase aici, în nord-vestul Franţei — cimitirele militare, unde odihnesc pentru totdeauna 37 217 ostaşi. Numai în primele 24 ore ale operaţiei Overlord (Suzeranul)[1] cifra pierderilor în rîndul trupelor americane, britanice, canadiene a atins 10 000 oameni. Dar, din acea zi, prins în cleştele asaltului dinspre răsărit şi apus, „Reichul milenar", sugrumător al libertăţii popoarelor şi pretendent la dominaţia mondială, nu avea să mai fiinţeze nici măcar un an.

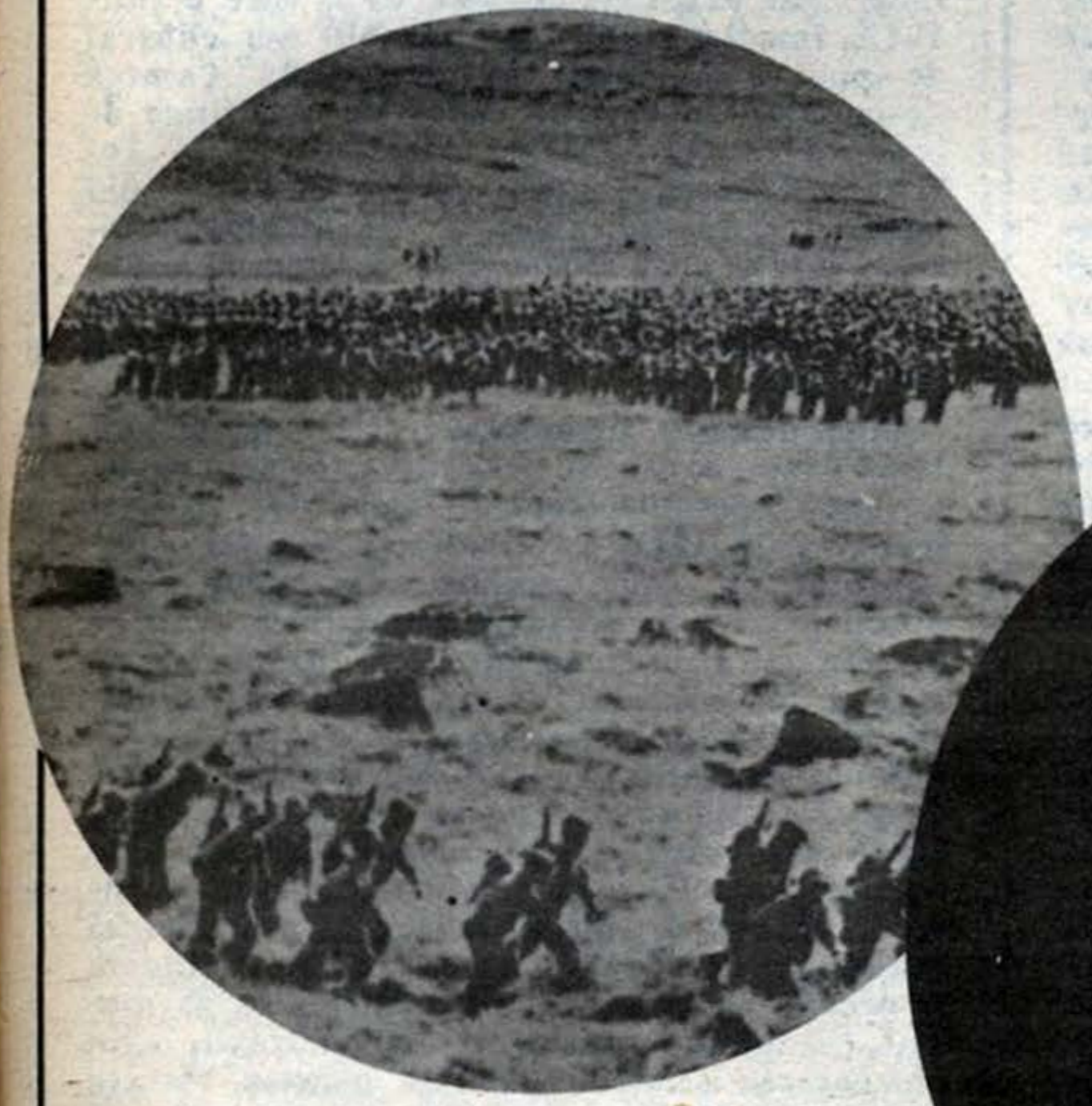

OVERLORD: CAPITOLUL SECRET

STEPHEN E. AMBROSE

„Sfîrşitul lui iunie 1942, în Marea Britanie, una din acele zile de început de vară, cînd amurgul pare că va dura o veşnicie. La Chequers, reşedinţa oficială de sfîrşit de săptămînă a primului ministru britanic, valetul îl anunţă pe Winston Churchill că maşina cu generalul american tocmai a sosit. Churchill se îndreaptă spre uşa principală, pentru a-l întîmpina personal pe oaspetele său din noaptea aceea. Primul-ministru îi priveşte pe general cum lese din automobil şi pune mîna pe bagaj. Ultîndu-se cu atenţie la ofiţerul american, Churchill se poate foarte bine să se fi gîndit cît de puţine ştie el despre acest bărbat, cărula urma să-i spună atît de multe".

Aşa începe una dintre cele mai recente lucrări, datorată istoricului american Stephen E. Ambrose şi apărută la New York în 1981: Ike's Spies. Eisenhower and the Espionage Establishment (Spionii lui Ike. Eisenhower şi organismele de spionaj). Aproape jumătate din carte, bazată pe surse inedite şi devenite abia de curînd disponibile, este consacrată perioadei celui de-al doilea război mondial, cînd generalul D.D. Eisenhower (diminutivul — Ike) a deţinut, succesiv, funcţiile de comandant-şef al forţelor anglo-americane în Africa de Nord (1942-1943), Italia (1943) şi de comandant suprem al forţelor expediţionare în nord-vestul Europei (1944-1945). A doua parte a volumului se referă la anii în care D.D. Eisenhower a fost preşedintele S.U.A. (1952-1960).

Spionii lui Ike aparţine unei adevărate erupţii editoriale Eisenhower, survenite la începutul anilor '80. Încă în timpul vieţii lui Eisenhower, au fost publicate trei volume de memorii ale fostului comandant suprem, dintre care primul, Crusade in Europe, s-a bu-

[1] Denumirea codificată a operaţiei de debarcare în nord-vestul Franţei. Vezi *Magazin istoric* (nr. 9/1968), care a publicat, pentru prima oară în limba română (nr. 1-6/1974), extrase din memoriile comandantului suprem al forţei de invazie, generalul D.D. Eisenhower, *Cruciadă în Europa*.

curat de o amplă popularitate în Statele Unite şi de o largă circulaţie internaţională (în 1975, a apărut şi în versiune românească, la Editura politică). Într-un studiu consacrat anilor lui Eisenhower la Casa Albă, cercetătoarea Mary S. McAuliffe citează 32 lucrări americane, dintre care două treimi apărute în deceniul următor decesului fostului preşedinte, petrecut în anul 1969. În 1981 şi 1982, au apărut şapte noi volume despre Eisenhower. Dintre acestea să menţionăm jurnalul intim al lui Eisenhower (editat de R.H. Ferrell, The Eisenhower Diaries. New York, 1981) şi cartea Allies: Pearl Harbor to D. Day, New York, 1982, a fiului său, John S.D. Eisenhower, cunoscut şi pentru alte lucrări de istorie militară. Această ultimă lucrare este dezvoltarea unui manuscris de o sută de pagini, redactat de fostul preşedinte în ultimii ani ai vieţii şi privind relaţiile din timpul războiului cu premierul Churchill şi cu generalul Marshall.

Explicaţia avalanşei editoriale Eisenhower constă nu numai într-o anumită „nostalgie" după o perioadă istorică relativ mai simplă şi în care Statele Unite nu erau confruntate cu genul de probleme care au apărut din anii '60 încoace, ci şi în noile posibilităţi de a fi folosite documentele de arhivă. Odată cu ridicarea restricţiilor privind materialul imens aflat în custodia Bibliotecii Eisenhower din Abilene, Kansas, un veritabil filon de istorie contemporană a început să fie exploatat de cercetătorii care au avut acces. Nu se poate omite şi faptul că după expirarea celor două mandate ale sale la Casa Albă, Eisenhower însuşi a împărtăşit numeroase fapte unor istorici şi ziarişti, cu condiţia ca aceştia să nu le dea publicităţii în timpul vieţii lui.

Nu trebuie omisă nici observaţia caustică a istoricului Arthur Schlesinger Jr. că nu ar trebui să se uite „capacitatea preşedinţilor de a face mai mult pentru reputaţia predecesorilor decît pentru a lor proprie".

Profesorul S. Ambrose aprinde unele lumini asupra felului în care, în timpul preşedinţiei lui Eisenhower, C.I.A. a devenit „una dintre principalele arme în războiul rece" sau — cum s-a exprimat directorul Agenţiei, Allan Dulles — „Departamentul de stat pentru ţările neprietene". Ike, afirmă Ambrose, şi-a îndreptat atenţia în mod natural, în timpul preşedinţiei sale, spre activităţile de spionaj şi contraspionaj, dat fiind succesul acestor metode în timpul celui de-al doilea război mondial. Desigur, într-o actualitate în care nici nu se mai disimulează că ambiguitatea deliberată, mărirea incertitudinii şi semănarea confuziei fac parte din „marea politică", interesul faţă de o asemenea carte nu poate fi doar istoric.

Capitolul Partea secretă a operaţiei Overlord, pe care Magazin istoric îl publică începînd cu acest număr, într-o traducere condensată şi cu subtitlurile redacţiei, cuprinde prima expunere sistematică, din sursă americană, a activităţii de înşelare strategică şi tactică a Germaniei naziste, în vederea reuşitei invaziei de acum patru decenii, una dintre bătăliile hotărîtoare ale celui de-al doilea război mondial.

Deşi S. Ambrose este un reputat istoric politico-militar[1], familiarizat cu documentele secrete şi a avut numeroase convorbiri cu fostul preşedinte al S.U.A., nu este clar de ce situează la sfîrşitul lunii iunie întrevederea amintită, cu care începe ultima din cele 13 lucrări pe care le-a publicat. Dintr-un document şi din cronologia încorporate în culegerea The Papers of Dwight David Eisenhower (vol. I, pp. 375 şi 376 şi vol. V, p. 76), rezultă că ea a avut loc la sfîrşitul primei săptămîni a lunii iulie, mai exact în noaptea de 5 spre 6 iulie 1942, imediat după ce Churchill s-a eliberat de povara presiunii dezbaterii din Camera Comunelor, în care se depusese o moţiune de cenzură în legătură cu dezastrul de la Tobruk[2]. Această inadvertenţă — cu atît mai nostimă şi inexplicabilă cu cît Stephen Ambrose este şi unul dintre editorii culegerii amintite — păleşte, desigur, în raport cu conţinutul convorbirii, dat acum pentru prima oară publicităţii.

Misiunea lui Eisenhower, sosit la Londra la 24 iunie, consta în pregătirea, pe de o parte, a unei operaţii ofensive împotriva coastei franceze, în 1942, pe de alta, a invaziei continentului, în anul următor. În cursul serii, premierul i-a împărtăşit generalului, care îl asculta surprins, coordonatele războiului secret şi mijloacele de care dispuneau britanicii. Spre finalul întrevederii, Churchill i-a condiţionat dezvăluirea celui mai valoros secret de jurămîntul său că nu se va expune niciodată capturării de către inamic. După care i-a vorbit de Ultra, termenul prin care se indica sistemul permiţînd citirea corespondenţei cifrate a Germaniei, care pentru codificare şi decodificare folosea un tip ingenios de maşini (Enigma), considerat impenetrabil. Prin colaborarea serviciilor secrete polonez, francez şi britanic, astfel de maşini erau deţinute de englezi, încă din ajunul războiului[3].

În pofida generozităţii lui Churchill asupra unor aspecte, absolut necesare să fie cunoscute de Eisenhower în exercitarea misiunii sale, premierul nu i-a spus nici un cuvînt despre faptul că după întoarcerea generalului de la Chequers va comunica la Casa Albă, pe 8 iulie, că în 1942 nu se va putea executa operaţia

---

[1] Profesorul S. Ambrose este autorul mai multor lucr ri consacrate exclusiv lui Eisenhowe sau în care acesta ocupă locul central: *Eisenhower and Berlin: The Decision to Halt at the Elbe* (New York, 1967); *The Supreme Commander: The War Years of Dwight D. Eisenhower* (New York, 1970); *Rise to Globalism: American Foreign Policy Since 1938* (Londra, 1971). Penultima carte a apărut concomitent cu cele cinci volume *The Papers of Dwight David Eisenhower. The War Years* (Baltimore, 1970).

[2] La 21 iunie 1942, garnizoana britanică de la Tobruk a capitulat în faţa germanilor, ceea ce a permis blindatelor lui Hitle să înainteze spre Egipt. (*Magazin istoric*. nr. 6/1967). Desp e Tobruk Churchill scria, în memoriile sale (*Magazin istoric*, nr. 3-12/1969, 1/1970): „Una dintre cele mai grele lovituri de care îmi amintesc din timpul războiului".

[3] Secretul *Ultra* a fost atît de bine păstrat, încît despre el, dar nu şi despre sistem ca atare, s-a aflat abia după trei decenii de la încheierea zboiului, din cartea lui F.W. Winterbotham *The Ultra Secret* (Lond a, 1974). De atunci au mai apărut lucrări, filme şi seriale de televiziune cu referiri la *Ultra*, unele familiare şi cititorului român, dar cartea lui S. Ambrose *prezintă pentru prima dată dintr-un unghi american folosirea sistemului* Ultra *în reuşita invaziei.*

pe coasta franceză, pentru care interlocutorul său se afla la Londra. Au urmat amare dispute anglo-americane şi sovieto-anglo-americane. Dar, în aceeaşi lună, pe data de 25, generalul Marshall, aflat în capitala britanică, i-a transmis lui Eisenhower numirea în funcţia de comandant pentru debarcarea în Africa de Nord. Churchill obţinea cîştig în strategia pe care o preconiza.

Pentru a pregăti această operaţie, Ike a rămas la Londra pînă la 5 noiembrie 1942, revenind în Anglia, în calitate de comandant al Overlord, la mijlocul lunii ianuarie 1944. Între timp, tabloul situaţiei militar-politice a războiului se schimbase radical. În ianuarie 1944, armata roşie începuse operaţiile decisive de lichidare a blocadei Leningradului şi de zdrobire a grupării inamice aflate în dreapta Niprului, iar anglo-americanii — după ce în anul anterior curăţaseră întreg litoralul nordic al Africii de prezenţa trupelor Axei, ocupaseră Sicilia şi sudul cizmei italice — s-au lansat în debarcarea de la Anzio, în scopul rapidei pătrunderi în Roma[1], care nu a survenit însă decît în ajunul realizării operaţiei Overlord.

După marea victorie sovietică din vara anului 1943, de la Kursk[2], strategii americani considerau că „dacă partenerii occidentali s-ar fi lăsat implicaţi în Balcani (cum susţineau Churchill şi şefii săi de stat major — E.P.), ruşii ar fi putut ajunge la Canalul Mînecii" (Command Decision, Office of the Chief of Military History, Washington, 1960, p. 400). La rîndul său, istoricul britanic P. Calvocoressi aprecia că „spectaculoasele victorii ruseşti de pe frontul central în vară (1943), care au eliminat, în cele din urmă, orice perspectivă a unei victorii germane asupra U.R.S.S.", i-au făcut pe Stalin să fie de acord cu o întîlnire la Teheran cu Roosevelt şi Churchill[3] spre sfîrşitul anului, „al doilea front nemaifiind o condiţie a supravieţuirii ruseşti".

În memoriile sale, mareşalul G.K. Jukov[4] nota: „Roosevelt şi-a dat cuvîntul că va deschide în 1944 ample acţiuni în Franţa a spus Stalin după Conferinţa de la Teheran. Cred că se va ţine de cuvînt. Dacă nu şi-l va ţine însă vom avea destule forţe proprii să dăm şi singuri Germaniei lovitura de graţie".

Cînd Stalin a întrebat la Teheran cine va comanda Overlord, interlocutorii săi n-au putut răspunde decît că o decizie va fi luată în scurt timp. În general, se presupunea că misiunea va fi încredinţată lui Marshall. Dar, la 6 decembrie, la Cairo, unde Roosevelt şi Churchill reveniseră pentru a continua convorbirile începute înaintea conferinţei din capitala Iranului, preşedintele a anunţat că funcţia va fi atribuită lui Eisenhower; ceea ce i-a şi comunicat personal acestuia a doua zi, la Tunis în drumul de reîntoarcere la Washington. Versiunea cu cea mai largă circulaţie privind motivarea hotărîrii lui Roosevelt brodează în jurul frazei adresate de el lui Marshall: „Simt că nu voi putea dormi noaptea dacă ai pleca din ţară". În cartea sa, John S.D. Eisenhower arată că preferinţa lui Churchill pentru Ike se datora nu numai împiedicării numirii lui Marshall ca supercomandant, deci şi pentru teatrul de operaţii din Mediterana, dar şi opiniei şefului Statului major imperial britanic, generalul Allan Brooke, că, aflat în Marea Britanie, generalul Eisenhower va putea fi mai lesne manipulat decît Marshall, conform intereselor engleze.

Partea secretă a operaţiei Overlord, titlul capitolului cărţii lui S. Ambrose, naşte o întrebare firească. Oare pregătirea întregii operaţii nu a fost secretă? Evident, da. Dar vălurile s-au ridicat treptat, începînd chiar cu momentul invaziei. Acum veţi putea afla şi ceea ce a fost ţinut secret pînă ce au trecut cel puţin trei decenii de la acea zi de 6 iunie 1944. Acesta este capitolul secret al operaţiei Overlord. Şi, probabil, nu în întregime.

Marea mistificare

Creierul britanic şi hărnicia americană

15 ianuarie 1944. Misiunea încredinţată lui Eisenhower este copleşitoare. Forţele de sub comanda sa au de transportat — peste Canalul Mînecii, pînă pe coasta Franţei, într-o singură zi şi fără a-i lăsa pe germani să ştie dinainte unde sau cînd va fi asaltul — o redutabilă oştire: 176 000 luptători, sub acoperirea a mii de avioane, încărcaţi în mii de nave. Din cauza altei cerinţe, de a-i face pe germani să creadă că atacul va avea loc în altă parte decît în cea prevăzută, misiunea — şi aşa grea — devine aproape imposibilă.

Operaţia Overlord avea o miză imensă. Marea Britanie şi America puneau în joc tot ce puteau, într-o demonstraţie de unitate de voinţă neîntîlnită în cele două ţări, nici pînă atunci şi nici după aceea. Pariul era ca tot acest efort să poată fi concentrat într-o singură operaţie şi ca această operaţie să fie decisivă. Eşecul Overlordului ar fi însemnat pierderea pariului, în condiţiile în care dimensiunile mizei erau uriaşe: un număr imens de oameni şi material de război, acumulate de britanici şi americani pe parcursul ultimilor doi ani.

Eisenhower şi Hitler ştiau amîndoi ce intra în joc. Într-unul dintre primele sale mesaje adresate Statelor majore reunite[5], Eisenhower, în calitatea sa de comandant suprem al Forţelor expediţionare

[1-4] *Magazin istoric*, nr. 3/1969; 4/1970; 6-8, 10, 11/1968; 7-8/1969, 5/1970.

[5] Sau Şefii Statului Major Combinat, organism cu sediul la Washington, creat la Conferinţa Roosevelt-Churchill din decembrie 1941-ianuarie 1942. Cei doi lideri au participat personal la lucrările lui, la toate celelalte opt întîlniri din timpul războiului.

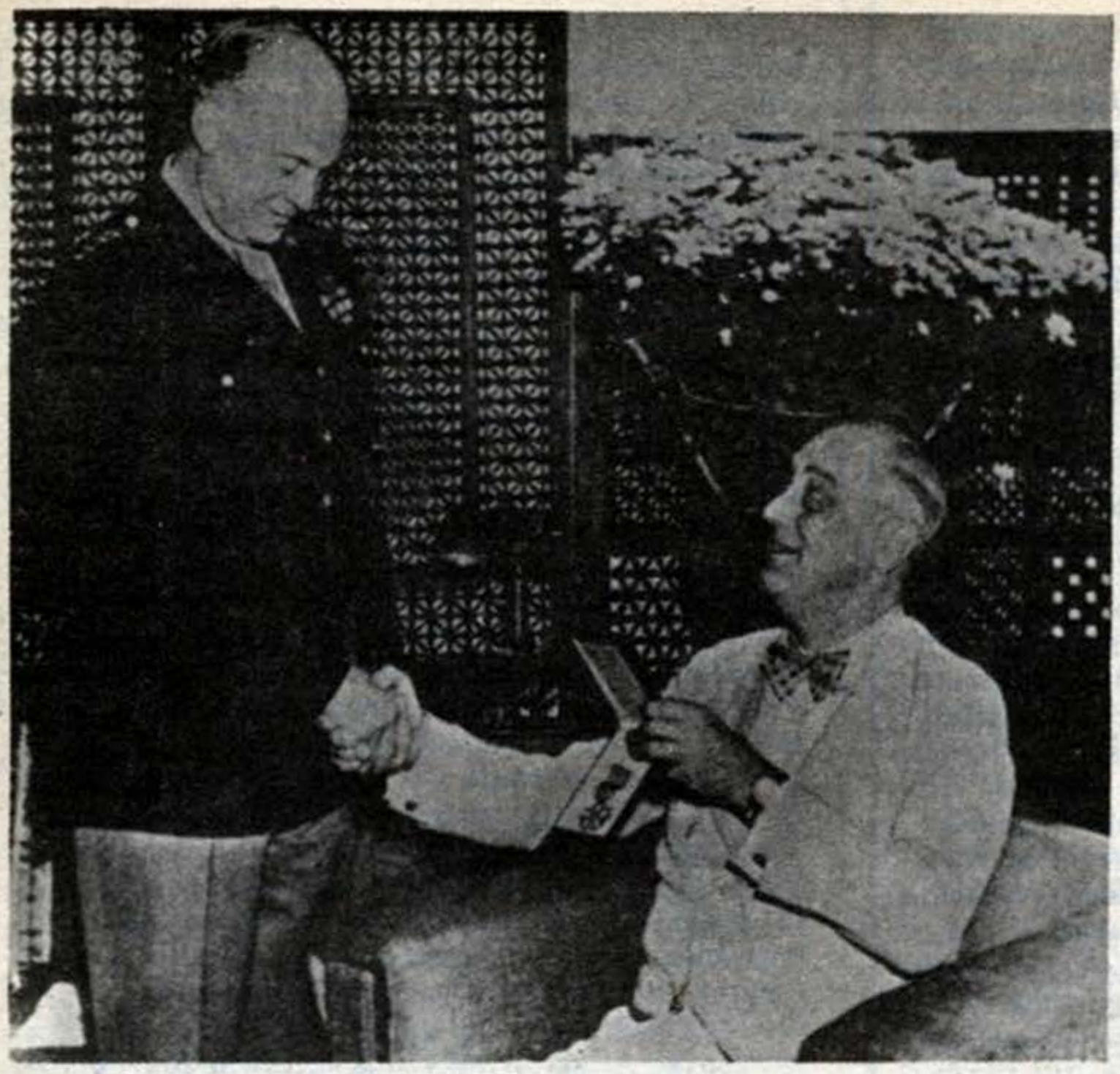

Noiembrie 1943. Roosevelt felicitîndu-l pe Ike. Zece zile mai tîrziu, președintele îi va comunica că el va conduce operația Overlord

În p 49: *exerciții de pregătire a celei mai mari operații militare de debarcare din istorie: operația Overlord*

aliate, declara: „Această operație marchează punctul critic al războiului european. Pentru a asigura caracterul decisiv al loviturii, trebuie să depășim orice piedică, să suportăm orice dezagremente și să ne asumăm orice risc. Nu ne putem permite să dăm greș".

Tot în acea vreme, Hitler spunea: „A capota încercarea de debarcare a inamicului înseamnă mai mult decît o decizie pur locală, pe Frontul de vest. Reprezintă singurul factor hotărîtor în întreaga desfășurare a războiului".

Orice comandant speră să-și ia inamicul prin surprindere, dar în cazul lui Ike factorul surpriză era de însemnătate crucială, întrucît el angaja în ofensivă forțe de o inferioritate numerică descurajantă. Singurul său mare avantaj era superioritatea aeriană a aliaților. Pe teren, germanii dispuneau de 59 divizii în Franța, în vreme ce asaltul inițial conceput de aliați urma să angajeze doar 7 divizii. Aceste divizii germane nu erau formate în nici un caz din trupe de garnizoană, nedemne de a fi luate în seamă; erau înzestrate cu cel mai nou armament, inclusiv tancuri, și aveau un moral ridicat. Multe dintre ele erau veterane de pe Frontul de est. Prin urmare, aliații[1] trebuiau să realizeze mai mult decît simpla surprindere a inamicului: să-l determine pe Hitler să deplaseze și să țină cît mai departe de locul invaziei cele mai bune unități ale sale, în special diviziile de blindate.

În atingerea acestui obiectiv, aparent imposibil, Ike avea norocul de a lucra pentru el cei mai buni spioni din lume, bărbați și femei din serviciul secret britanic. În timp ce uzinele americane produceau navele de debarcare pentru transportarea trupelor dincolo de Canalul Mînecii, serviciile de spionaj britanice îi indu-

[1] În documentele și literatura anglo-saxonă, noțiunea indică Statele Unite și Marea Britanie.

ceau total în eroare pe germani, în privința locului unde urmau să tragă la țărm aceste nave. Creierul britanic și hărnicia americană au făcut din operația Overlord un răsunător succes.

Pentru Ike povestea a început odată cu sosirea sa la Londra, în seara de 15 ianuarie 1944, pentru a prelua comanda Cartierului general suprem al Forțelor expediționare aliate (SHAEF)[2]. Din ordinul lui Marshall, el părăsise zona Mediteranei cu două săptămîni în urmă[3] și petrecuse o scurtă vacanță împreună cu soția sa, Mamie, în stațiunea White Sulphur Springs, din statul Virginia de Vest. Deplasările sale nu fuseseră date

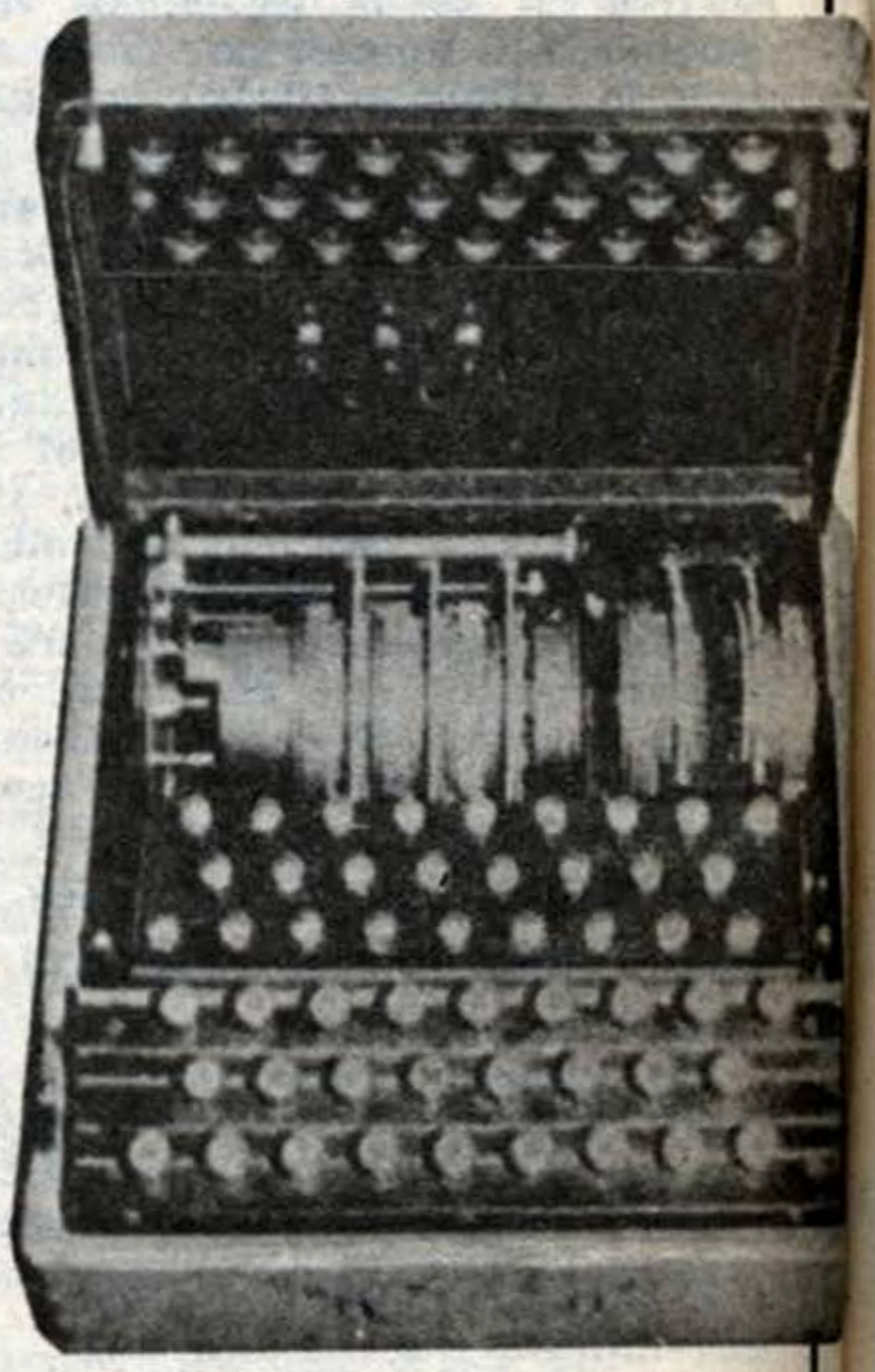

Enigma, *mașina germană de codificare și de decodificare a mesajelor diplomației și spionajului nazist*

publicității, iar la sosirea la Londra se pusese în funcțiune un ermetic dispozitiv de securitate. Cînd Eisenhower a ajuns la destinație, norocul a făcut ca o ceață londoneză, densă și verzulie (așa-numita „supă de mazăre"), să-i asi-

[2] Supreme Headquarters, Allied Expeditionary Force.

[3] Cartierul general al lui Eisenhower era la Alger. El a plecat de la Marrakech (Maroc) la 1 ianuarie 1944 cu avionul, via Azore, Canada, Washington, unde a sosit la începutul zilei următoare.

gure un plus de siguranță. A fost nevoie ca doi oameni să meargă înaintea mașinii lui, dar pînă și aceștia s-au pierdut în ceață pe distanța dintre rigolă, automobil și intrarea clădirii din Grosvenor Square, nr. 20[1].

Eisenhower se întorcea la vechiul său cartier general, pe care îl folosise în vara anului 1942. Știau că el se află acolo numai vîrfurile ierarhiei guvernamentale și militare din Marea Britanie. A mai trecut aproape o săptămînă pînă ce știrea s-a făcut publică[2]. Dar, de îndată ce Ike a sosit în capitala de pe Tamisa, un spion german, operînd sub numele de Tate, a reușit să comunice prin radio legăturii sale de la Hamburg că la Londra noul comandant suprem și-a luat misiunea în primire. Era o izbîndă de primă clasă în materie de spionaj.

BI-A înșală Abwehrul

Tate primise informații de la generalul Stewart Menzies, șeful Serviciului secret britanic[3]. Cîteva zile mai tîrziu, același Menzies îi explica lui Eisenhower prin ce mijloace a aflat Abwehrul, oficina de spionaj a Marelui Stat Major german, despre sosirea și noua sa funcție de comandă, în vreme ce britanicii și americanii nu avuseseră acces la informație. Nevenindu-i să-și creadă urechilor, Ike asculta totuși prezentarea lui Menzies asupra activ tății Secției de control Londra[4] și a funcționarilor Sistemului mistificare[5].

Secțiunea BI-A, sucursala de contraspionaj a MI-5, agenția britanică pentru securitatea internă, îi identificase pe toți spionii germani din insulele britanice. Sir John Masterman, fost universitar și mare amator de cricket, șef al BI-A în timpul războiului, îi evaluase pe fiecare dintre ei. Dacă Masterman aprecia că, dintr-un motiv sau altul, omul nu corespunde, acesta era fie executat, fie trimis în închisoare. Ceilalți erau „determinați", adică transformați în agenți dubli. Ei continuau să raporteze prin radio Abwehrului, dar numai sub supravegherea nemijlocită a agenților de control, lucrători ai BI-A. Chestionarele primite de spioni de la Berlin, împreună cu mesajele interceptate de *Ultra*[6] furnizau un feedback[7] și o verificare permanentă a bunei funcționări a Sistemului mistificare. După cum afirma mai tîrziu Masterman, „pe parcursul celei mai mari părți a războiului, noi n-am făcut mai mult decît exerciții de mistificare pe scară largă, cu ajutorul agenților dubli: prin intermediul sistemului de agenți dubli, am manevrat în mod activ și am controlat sistemul german de spionaj din țara noastră".

Tate, care nu era decît unul din cei peste o duzină de agenți dubli aflați sub controlul lui Masterman, reprezenta un exemplu destul de tipic. Parașutat în septembrie 1940, fusese capturat aproape imediat, cedase la interogatoriu și se învoise să lucreze pentru britanici (alternativa era plutonul de execuție). El a transmis și primit mesaje către și de la Hamburg, din octombrie 1940 pînă în mai 1945, cînd aliații au cucerit orașul de pe Elba. Abwehrul i-a trimis sume mari de bani (cerea el mereu mai mulți) și i-a acordat Crucea de fier, clasele I și II. Între timp, Tate s-a integrat în rîndurile populației britanice,

[1] Piațetă în centrul Londrei, unde se află clădirea Ambasadei S.U.A. Într-un imobil vecin, cum indică și o placă de bronz, a fost Cartierul general al lui Eisenhower. Corespondenții de război au pus în circulație, ca poreclă a locului, denumirea „Eisenhowerplatz".

[2] Un comunicat confuz despre „asumarea funcției" a fost publicat în seara de 16 ianuarie, deoarece Marshall dorea să sugereze că Eisenhower s-ar fi aflat în Marea Britanie de cîteva zile (*The Papers of*..., vol. 3, pp. 1661-1662).

[3] Șeful MI-6 sau Secret Intelligence Service (S.I.S.).

[4] London Controling Station.

[5] Double-Cross System.

Marrakech, 1943. Un Churchill convalescent, după una dintre numeroasele sale pneumonii, în mijlocul unui grup de ofițeri superiori englezi și americani, între care și generalul D.D. Eisenhower (în stînga imaginii)

[6] Două lucrări de o excepțională valoare pentru cronica marii conflagrații, apărute foarte recent în excelente versiuni românești, la Editura politică, *Un război ultrasecret* de R.V. Jones (vezi *Magazin istoric*, nr. 7-8/1981, precum și scrisoarea savantului britanic în *Magazin istoric*, nr. 4/1982) și *I se spunea Temerarul* de W. Stevenson (vezi *Lumea*, nr. 27-52/1980, 1-13/1981) conțin revelatorii mărturii și analize despre istoria sistemului *Ultra*.

[7] Conexiune inversă în sistemele cibernetice.

lucrînd ca fotoreporter la un ziar şi reuşind chiar să-şi treacă numele pe listele electorale, ceea ce i-ar fi dat prilejul să voteze, în 1945, pro sau contra lui Churchill. Dar Masterman nu i-a permis să-şi exercite acest drept.

Menzies i-a spus lui Ike că, chiar din clipa în care luase fiinţă Sistemul mistificare, britanicii hotărîseră să-l orienteze exclusiv spre momentul cînd aliaţii vor reveni în Franţa. În zilele întunecate ale anului 1940, controlul asupra spionilor germani şi sistemul *Ultra* au reprezentat două dintre cele mai preţioase atuuri ale britanicilor. Şi ei nu aveau deloc intenţia să le irosească în obţinerea unor avantaje de moment. Făcînd dovada unei excepţionale răbdări, englezii nu folosiseră spionii pentru a-i induce în eroare pe germani, controlînd doar informaţiile ce le erau transmise acestora. Fapt şi mai impresionant: BI-A a riscat să furnizeze informaţii autentice Abwehrului, prin intermediul spionilor, informaţii care numai pe această cale ar fi putut parveni inamicului. Elaborarea şi coordonarea acoperirii strategice şi a schemelor de intoxicare intrau în sarcina Secţiei de control Londra (LCS), sucursală a Statului major comun de planificare (a şefilor de Stat major britanici). Ea lua hotărîrile asupra conţinutului informaţiilor ce urmau să fie livrate germanilor.

Jocul era complex. Informaţiile pe care britanicii le dădeau germanilor prin agenţii deturnaţi trebuiau să fie autentice, noi şi interesante, însă fie relativ lipsite de importanţă, fie conţinînd lucruri pe care germanii tot le-ar fi aflat, într-un fel sau altul. Ideea era ca, în ochii germanilor, agenţii să devină demni de încredere şi valoroşi, astfel încît, la momentul suprem, ziua debarcării, ei să poată fi folosiţi pentru a-l înşela pe inamic, făcîndu-l să creadă că atacul are loc altundeva decît unde era stabilit. După cum a scris Masterman, în 1972, în cartea sa *The Double-Cross System*: „M-am aşteptat întotdeauna ca, la un moment dat, toţi agenţii să fie demascaţi, în cursul înfăptuirii marii intoxicări, iar această singură serioasă lovitură să răsplătească, de multe ori, toate eforturile noastre din anii anteriori şi, în acelaşi timp, să pună capăt activităţii noastre".

Agenţi dubli şi chiar agenţi tripli există de cînd există războaie, dar nu se mai întîmplase niciodată să fie deturnaţi toţi spionii aflaţi într-o anume ţară. Ike a zîmbit cînd Menzies i-a schiţat cîteva dintre posibilităţile de intoxicare şi a încuviinţat din cap cînd interlocutorul său i-a explicat că şi măsurile de hipersecuritate care învăluiseră deplasările sale în ultimele două săptămîni, şi mesajul lui Tate către agentul său de control din Hamburg, cu privire la numirea lui Ike în funcţia de comandant suprem, şi sosirea sa la Londra făceau parte integrantă, deşi minoră, tot din acest plan. Masterman dorea ca Berlinul să creadă că Tate este în contact cu persoane avînd funcţii înalte chiar în Comandamentul suprem interaliat. Apariţia lui Eisenhower la Londra — ştirea furnizată la Hamburg — era exact genul de informaţie pe care le plăcea britanicilor să-l dea germanilor. O ştire incitantă — pe Tate (ca şi pe agentul său de control) îl ridica în ochii superiorilor, germanilor le dădea un „os de ros" — dar, care, de fapt, nu prezenta nici o valoare reală, din punct de vedere militar.

Şansa lui Ike

Aşa că, atunci cînd Eisenhower şi-a preluat postul, el a primit nu numai ajutorul armatei, flotei şi aviaţiei militare britanice, ci şi şansa de a-i folosi pe toţi spionii germani din Marea Britanie.

Problema era cum să uzeze de acest atu nepreţuit, pentru a-i înşela pe germani. Dar înainte de a-şi răspunde la această întrebare, aliaţii trebuiau să hotărască unde, cînd şi cu ce efective urmează să debarce, ce alte mijloace de intoxicare mai au la dispoziţie şi cum pot fi ele utilizate.

Întregul plan trebuia să fie coerent, unitar şi în acelaşi timp credibil. Aliaţii nu sperau să-i convingă pe germani că asaltul nu va avea loc în 1944 — toată lumea ştia că aşa va fi — sau că debarcarea se va produce prea departe de locul stabilit, deoarece serviciilor de informaţii germane le era relativ uşor să calculeze distanţa maximă la care se putea asigura acoperirea aeriană cu aparate de vînătoare şi să definească astfel limitele unor posibile locuri de invazie. În plus, germanii aveau bun-simţ militar. Dintr-o mie de motive, ei ştiau că un atac nu poate surveni decît undeva, între peninsula Cotentin şi Dunkerque.

Ike alesese de mult Normandia ca loc de debarcare. Încă în anul 1942, înainte de a se fi luat hotărîrea de a invada nordul Africii, el începuse să plănuiască, pentru 1943, un atac peste Canalul Mînecii. La acea vreme, optase pentru Normandia, ca ţintă, din mai multe considerente — proximitatea portului Cherbourg pentru operaţii de descărcare, îngustimea peninsulei Cotentin, natura terenului şi accesul la reţeaua principală de drumuri prin Caen. Factorul de greutate îl constituia însă surpriza. Dar Pas de Calais oferea şi mai multe avantaje decît Normandia. Părea o ţintă evidentă: aproape de Anvers, cel mai bun port al Europei, mai aproape de Germania şi de bazele de plecare din Marea Britanie, terenul de dincolo de ţărm era bun. Tocmai pentru că era atît de evidentă, germanii aveau însă aici cel mai puternic dispozitiv de apărare. Aspect care elimina Pas de Calais ca ţintă posibilă, în ceea ce îl privea pe Ike. Decizia lui a rămas în vigoare, atunci cînd a preluat din nou comanda operaţiei de forţare a Canalului Mînecii, în ianuarie 1944.

Scopul operaţiei Overlord era ca forţele aliate să atingă ţărmul şi să rămînă acolo. Însă navele de debarcare, mereu indisponibile — fiind necesare pe teatrele de război din Pacific şi Atlantic — erau suficien-

(Continuare în p. 58)

BUCUREŞTII VĂZUŢI DE FERDINAND LASSALLE

Dr. docent GEORGE POTRA

În anul 1856, cînd la conducerea Ţării Româneşti era caimacam Alexandru Dimitrie Ghica, fostul domnitor dintre 1834 şi 1842, ne-a vizitat ţara şi, în special, Bucureştii, socialistul mic-burghez german Ferdinand Lassalle. Născut într-o familie de negustori bogaţi, la 11 aprilie 1825, la Breslau, F. Lassalle şi-a făcut primele studii în oraşul natal, apoi a urmat dreptul, filozofia şi filologia la Universitatea din Berlin, unde a fost profund influenţat de filozofia lui Hegel.

Încă de tînăr s-a apropiat de Marx, fiind redactor la Noua Gazetă Rhenană a acestuia. Pentru activitatea lui, care nu convenea guvernanţilor de atunci, i s-au intentat mai multe procese. În timpul revoluţiei din 1848, Lassalle a participat la mişcarea revoluţionară de la Düsseldorf, chemînd poporul la rezistenţă armată, ceea ce i-a adus o condamnare de şase luni închisoare. În anii următori, s-a consacrat studiilor filozofice (La Philosophie d'Heraclite l'Obscur), 1858, şi, în acelaşi timp, a exaltat unitatea germană (La Guerre d'Italie et la mission de la Prusse), 1859, punîndu-şi mari speranţe în viitorul cancelar Bismarck. În politică, a fost radical, adoptînd ideile filozofului Hegel. El concepea procesul istoric în mod subiectivist, ca rezultat al acţiunii unor personalităţi de seamă, a eroilor.

Lassalle a avut un rol important în crearea primei organizaţii muncitoreşti centralizate, Uniunea generală a muncitorilor germani

(1863-1875), căreia i-a imprimat însă o orientare oportunistă. Teoria sa, lassalleanismul, a provocat disensiuni şi şovăieli în rîndurile clasei muncitoare. Acest curent susţinea ideea renunţării la luptă de clasă revoluţionară, muncitorii urmărind să realizeze eliberarea lor prin transformarea statului (considerat un organism neutru, situat deasupra claselor) într-un „stat popular liber".

Karl Marx în Critica programului de la Gotha şi V.I. Lenin în Statul şi revoluţia au criticat concepţiile teoretice şi politice ale lui Lassalle. Pentru cultura şi calităţile lui, l-au apreciat Humboldt, Heine şi Bismarck. În 1845, cînd se afla la Paris, omul politic german l-a cunoscut pe poetul Heine, care îl recomanda astfel unui cunoscut: „Prietenul meu [Lassalle avea pe atunci numai 20 ani] are o inteligenţă remarcabilă şi o pătrundere cum n-am mai întîlnit pînă acum; mai are o putere de muncă şi o expunere clară, care mă pun în uimire". Din cele citite şi auzite, C. Dobrogeanu-Gherea spunea despre Lassalle că era „tînăr frumos, elocvent, atrăgea inimile tuturor; fermeca femeile şi aprindea mulţimile".

Ferdinand Lassalle a decedat în Elveţia, la 31 august 1864, la numai trei zile după ce fusese grav rănit în duelul cu românul Ioan (Iancu) Racoviţă[1] pentru Elena van Donning[2], pe care o iubeau amîndoi. „Prinţul" Racoviţă, cum îi plăcea să se intituleze, s-a căsătorit cu Elena, dar, îmbolnăvindu-se grav, a decedat după numai cîteva luni, vreme în care „Elena i-a fost mai mult soră de caritate decît soţie", scrie Dobrogeanu-Gherea.

Şi acum, după această scurtă prezentare a lui Ferdinand Lassalle, stins din viaţă la numai 39 ani, să ne întoarcem la anul 1856, cînd tînăr, entuziast şi încrezător în puterile şi calităţile sale oratorice, a făcut o călătorie în ţările din răsăritul Europei. După ce a vizitat Transilvania, Lassalle a trecut şi în Muntenia, dar la Bucureşti teoriile lui n-au prins deloc şi a trebuit să se întoarcă în ţara sa. Călătoria aceasta a fost o excursie frumoasă, în care s-a distrat şi a văzut locuri interesante în Bucureşti, despre care şi-a făcut însemnări publicate mai tîrziu, după moartea lui, într-un ziar din Germania. Notele sale au fost reproduse la noi în ţară în limba germană, în 1925, cît şi în traducere, semnată de Lucia Bogdan-Seichter, în 1926. În *Istoria românilor prin călători*, N. Iorga s-a ocupat pe larg de însemnările omului politic german.

Plimbîndu-se cu trăsura prin Bucureşti, Lassalle constată în tot ce vede un contrast izbitor: „Eu poate că nu am văzut nici un oraş de un caracter aşa de ciudat şi surprinzător... Palate peste palate, fiecare cu un rînd [etaj], lungăreţe, conţinînd încăperi foarte vaste, clădite în cele mai diferite stiluri, parte din ele cu mult gust şi bogate, unele de o arhitectură şi podoabă foarte umflate, fiecare însă cu mari curţi împrejmuite în faţă şi pe laturi. Însă chiar lîngă aceste palate şi adesea aparţinînd lor, se găsesc cele mai murdare şi proaste garduri, grămezi de pietriş şi gropi cu moloz etc... În nici un loc casele nu formează o linie dreaptă: una e înainte, cealaltă e înapoi clădită, iar unele pe o latură, Bucureştiul întreg, în felul acesta, nu e un complex de străzi drepte, ci ca un ghem de pieţe mici, împleticite, prin care nici firul Ariadnei nu ţi-ar putea servi ca orientare... În Bucureşti se găsesc în toate părţile, lîngă splendide palate întinse, ale boierilor mari, cele mai murdare... colibe, gata să se dărîme în fiecare zi, iarăşi într-un contrast uimitor cu grădini de o splendoare, care se află pretutindeni la spatele palatelor boiereşti". Doamna Slătineanu i-a spus că în curtea ei „poate să manevreze un regiment". Fapt foarte adevărat, care se poate vedea şi astăzi la fostele case boiereşti ale generalului George Manu, Filip Lenş şi Cesianu de pe Podul Mogoşoaiei (Calea Victoriei), care au grădini de cîteva mii de metri pătraţi.

Despre casa în care locuieşte consulul austriac, Lassalle spune că este înaltă de opt picioare şi e construită la parter din cărămidă, dar partea de sus este din lemn, care e „tencuită, ca şi cînd ar fi din piatră".

Ferdinand Lassalle a locuit în „Hotel de Londres", situat pe Podul Tîrgului de Afară (Calea Moşilor, nr. 76). Era o construcţie „foarte somptuoasă, clădită din piatră, cu o faţadă lungă, elegantă". Mîncarea servită *à la carte* era bună, ca şi la „Hotel de France", al cărui proprietar era un francez. „Peşti din cei mai buni, foarte bune legume, prăjituri splendide şi un vin vechi de aici, cu patruzeci de creiţari [ocaua]. Un vin pe care proprietarul l-ar putea vinde, în bună voie, ca vin de Burgundia". Deci, după părerea lui, şi pe bună dreptate, vinurile noastre erau bune şi ieftine.

Prăvăliile marilor negustori de pe str. Lipscani şi de pe alte străzi principale au „mobilă cu catifea roşie, splendidă şi seara sînt luminate feeric de mai multe lămpi", dar în preajma acestora, „care strălucesc de lux parizian şi care sînt cu inscripţii [firme] franţuzeşti", sînt multe prăvălii „dărăpănate şi murdare". Era şi firesc, fiindcă urmele nefaste ale năpraznicului incendiu din martie 1847 nu se cicatrizaseră decît în parte pînă la acea dată, 1856.

Venind de la Giurgiu la Bucureşti, Lassalle spune că a trecut numai prin cîmpie, care are un pămînt roditor, dar lipsit de un drum bun de legătură între cele două oraşe. Cu toate acestea, în ţară

---

[1] Ioan Racoviţă (1830-1865), făcînd parte din familia moldovenească care a dat mai mulţi dom i Moldovei şi Munteniei în epoca Fanarioţilor, era fratele mai mic al lui Nicolae Racoviţă (1838-1894), cu care a studiat la Berlin şi care avea să fie ministru de culte în cabinetul Ioan Ghica, demisionat în martie 1871. Ioan Racoviţă a murit în Italia, la Bologna, şi a fost înmormîntat la Nisa.

[2] Elena, fiica lui van Donning, consilier intim al lui Maximilian, regele Bavariei, apoi ambasador la Geneva al guvernului bavarez. Ea a fost imortalizată de marele sculptor J.B. Carpeaux (1827-1875), în grupul statuar „Geniul domului", aflat la Opera mare din Paris.

„găsești rezultatele cele mai noi și mai înaintate ale culturii moderne, fără să ai nimic premergător acelor rezultate". Deci nu găsești drumuri bune, dar găsești fir telegrafic care leagă Bucureștii cu Viena și cu Constantinopolul. I se pare foarte curios că nimeni nu s-a gîndit pînă la acea dată la construirea unei căi ferate între Giurgiu și București, în legătură cu linia Dunării. Țara ar deveni astfel accesibilă comerțului mondial și, în 10-15 ani, comunicarea cu Bucureștii ar fi de 20 ori mai mare, „capitalul s-ar întrei, pămîntul ar fi încă o dată așa de scump", iar calea ferată s-ar face ușor, deoarece distanța dintre cele două orașe este relativ mică, terenul de expropriat n-ar costa prea mulți bani, iar „transportul materialelor pe Dunăre ar fi foarte ieftin".

Întorcîndu-se la descrierea Bucureștilor, Lassalle spune că pe străzile principale se pot vedea „echipaje din cele mai elegante, cu vizitii și servitori în livrele splendide, de culori foarte strigătoare și mai ales roșii ca focul. Printre aceștia, grăbindu-se pe jos, populația, unii în haine din Apus, alții români bogați [boierii] cu frumosul biniș [bainã boierească], iar alții, țărani... cu căciuli negre pe cap". Arnăuții de la casele boierești sînt foarte eleganți: poartă fes roșu pe cap, jachete cu broderii aurite, iar la brăcinar au pistoale și cuțite mari, cu plăsele strălucitoare. Cocoanele au rochii „de model parizian". „Și cocoanele boierilor și femeile de rînd sînt mai toate frumoase și chiar poporul cel mai de rînd se distinge prin trăsăturile feței nobile, fine, care dovedesc coborîrea de la romani".

Trăsurile, trase de cai minunați, sînt foarte elegante, „cam la fel cu așa-numitele *Victoriachaises* ale noastre, dar nu sînt droște ca la noi". Acestea de aici sînt pe arcuri, au scaunele îmbrăcate cu catifea roșie, iar la picioare se află covoare frumoase. Birjele din București sînt minunate, iar „trăsurile noastre par, pe lîngă acestea, ca un căruț de țară"; au un tarif de 40 creițari pe oră, deci „mult mai ieftine ca la noi". „Adevărat e că și hrana cailor e aici mult mai ieftină. În ceea ce privește trăsurile, Bucureștiul ne este deci superior. Nouă".

Grădinile publice sînt numeroase. Lassalle nu cunoaște „alt oraș, afară de Paris, pe care să-l putem compara în privința aceasta cu București". Despre grădina Cișmigiu, aflată în mijlocul orașului, care nu cu mulți ani în urmă era o baltă mocirloasă, cu vegetație pădurească și plină pe margini de gunoaiele aruncate de locatarii vecini, „astăzi — spune Lassalle — este o grădină mare și cea mai admirabilă, cuprinzînd lacuri curate, livezi frumoase, minunate alei, sălcii plîngătoare și diferiți alți pomi, trei cafenele și un restaurant. Ea întrece cu mult tot ceea ce ar putea oferi Germania". „Lumea mare" și „lumea mică" vin în număr mare în fiecare după-amiază să asculte muzica militară care într-o zi e românească, în alta austriacă, iar în cealaltă turcească.

În afară de grădina Cișmigiu, călătorul german a vizitat grădina Warenberg, iluminată splendid, unde a ascultat două muzici militare, una austriacă și alta turcească. „Grădina nu e așa de frumoasă ca Cișmigiul, dar mult mai frumoasă decît oricare de la noi". Grădina Tivoli, minunat iluminată și în seara respectivă avînd și foc bengal, are un *Café chantant* foarte bun, unde a văzut și o piesă de teatru. „Toate acestea, în toate privințele, imită cafenelele din Champs Elysées-

Plimbare cu sania la Șosea, pe la 1856

În p. 55: *Teatrul Național din București, așa cum arăta el în vremea călătoriei lui Lassalle*

Chiar și mobilierul, lumina în grădina Warenberg sînt imitația în toate a grădinilor pariziene și nu e chiar așa de rea".

În legătură cu grădinile și cu alte aspecte ale orașului, Lassalle spune că, în general, ritmul de dezvoltare aici este foarte rapid și în toate direcțiile. „Și ce mai dezvoltare are să ia în viitor țara aceasta!"

Pe el și pe prietenul său Friedland, proprietarul institutului de gaz aerian din Praga, cu care se vede că a vizitat orașul, i-au uimit noua și masiva construcție a Teatrului Național și Șoseaua Kiseleff. „La teatru am văzut o piesă românească și, cu toate că nu am înțeles limba, cu toate acestea nu ne-au scăpat din vedere excelența, finețea și rotunjirea jocului. Splendoarea salei însă

și splendoarea costumelor întrec ce poți vedea în teatrele germane, afară de Opera din Berlin. Dresda și multe alte orașe nu se pot asemăna. Foaerul însă întrece chiar cu mult pe acel al Operei din Berlin". În pauza spectacolului au mîncat „o farfurie de fructe zaharisite", care o să le rămînă de neuitat, prin calitatea lor excepțională, cum n-au mai întîlnit nicăieri, prin țările pe unde au umblat pînă la acea dată.

Pe Șoseaua Kiseleff, „splendidă". foarte curată și stropită în fiecare zi, cu parc verde pe ambele laturi, în după-amiaza zilelor frumoase, familiile boicrești se plimbă în trăsuri elegante, în timp ce muzica militară cîntă fără întrerupere. I se povestise că e minunată, dar el, care le văzuse pe cele de la Paris, n-a crezut pînă cînd n-a vizitat-o și atunci a rămas uimit. „Defilau cel puțin patru sute de trăsuri. Și între ele, ce strălucitoare echipaje! Și arnăuți în aur! Și costumele grecilor![?] Și lacheii în roșu, cu bărbi albe pînă la brîu! Și cocoanele, cocoanele, cocoanele! Frescheța [prospețimea] toaletelor, trăsăturile nobile ale feței, pe care tenul palid le făcea și mai interesante și mai doritoare".

Puțini călători străini au spus critic și *obiectiv* ce nu i-a mulțumit, comparînd cu starea lucrurilor din țara lor. Și mai cu seamă puțini au vorbit, ca Lassalle, despre frumusețea oamenilor, ca și despre minunatele noastre grădini, „superioare celor din Germania și asemănătoare cu cele din Paris", despre „splendida" Șosea Kiseleff. Lassalle este acela, printre mulți alți călători străini, care a prevăzut un viitor frumos și rapid al țării noastre, din toate punctele de vedere. Și nu s-a înșelat!

OVERLORD: CAPITOLUL SECRET

(Urmare din p. 54)

te pentru traversarea în Franța a numai cinci divizii, în ziua invaziei. De asemenea, capacitatea de susținere în continuare a transporturilor era dureros de limitată.

Pentru a atinge țărmul, Ike trebuia neapărat să-i păcălească pe germani, să-i facă să creadă că va debarca oriunde în altă parte, nu în Normandia; pentru a-și menține pozițiile pe coastă, el urma să-i înșele pe nemți că Overlord este o operație de disimulare. Altfel, germanii ar fi putut conta pe superioritatea lor de aproape 10 la 1 în trupe și blindate, aflate în Franța, și ar fi pus la punct un contraatac de asemenea proporții, încît să-i azvîrle pe aliați înapoi în mare, de unde veniseră. Aviația îi putea ține pe germani departe de Normandia, aruncînd în aer poduri și instalații feroviare, dar singure avioanele aliate nu erau în stare să imobilizeze diviziile germane de blindate. Numai o acțiune reușită de intoxicare ar fi putut realiza asta.

Pas de Calais reprezenta opțiunea evidentă ca obiectiv fals, pentru disimularea Normandiei, deoarece germanii înclinau deja să creadă că acesta va fi locul de debarcare. Sarcina era de a le întări această părere, de a o consolida, de a o osifica, pînă ce ea va deveni o dogmă atît pentru Hitler, cît și pentru Înaltul comandament al Wehrmachtului.

Cuvînt introductiv și notele serialului
Eugen PREDA
Versiunea românească
Sergiu CELAC

Armate fantomă, comunicații radio false, sploni dubli— un singur scop: înșelarea conducerii celui de-al III-lea Reich asupra momentului și locului declanșării Overlord. În numărul următor al revistei, continuarea serialului Spionii lui Ike. **Capitolele:** Norvegia sau Normandia?; Hitler înghite momeala; Patton caută publicitate; 200 rapoarte pentru o frază.

CÎȘTIGĂTORII CONCURSULUI

(Urmare din p. 22)

5. IOAN BEMBE, Arad
6. IULIAN IUGA, Constanța
7. CIPRIAN ILIESCU, Focșani
8. NONUȚ TOMUȚA, Sibiu
9. ARON OLAR, Cluj-Napoca
10. ION STATE, Brașov
11. VALENTIN RARINCA, Focșani
12. ION BLAGA, Alud
13. GHEORGHE MICULESCU, Caransebeș
14. MIHAI MIRCEA, Turda
15. ELENA GABRIELA GÎRJOABĂ, com. Broșteni, jud. Mehedinți
16. MIHAI STEPAN, București
17. GHEORGHE NIȚU, Craiova
18. VIRGILIU MANDACHE, com. Glodeanu-Siliștea, jud. Buzău
19. ILIE STANCA, Brașov
20. ION NEAGOE, Gura Văii, jud. Mehedinți
21. GHEORGHE TEODORESCU, com. Mărăești, jud. Argeș
22. NICOLAE TRAIAN MANOLE, Oltenița, jud. Călărași.
23. ANGHEL SAIDUC, Tulcea
24. DORIAN NĂSTASE, Tîrgoviște
25. FLORENTINA POPA, Feteștl
26. IOAN MOTIOC, Turda
27. ELENA AVASILCĂI, Iași
28. NICOLAE M. IONESCU, sat Măgura, com. Tătulești, jud. Olt
29. TRAIAN BIRĂU, Drobeta-Turnu Severin
30. NICOLETA LEU, sat. Zdrapți, com. Crișcior, jud. Hunedoara
31. ANCA ROȘCA, Bacău
32. EUGEN MERA, com. Ibănești, jud. Mureș
33. ADRIAN ȘERBĂNESCU, București
34. GHEORGHE N. ARNĂUTU, Brăila
35. VLADISLAV SILIVINSCHI, com. Perișor, Sectorul Agricol Ilfov
36. VASILE A. ENUICA, com. Sasca Română, jud. Caraș-Severin
37. NICOLAE SIMINIUC, com. Chitila, Sectorul Agricol Ilfov
38. AURELIAN PETRESCU, Iași
39. MARGABETA FERARU, București
40. VASILE FRENKEL, Baia Mare
41. GRIGORE POP, Zalău
42. AURELIA N. STĂNICĂ, com. Almăj, jud. Dolj
43. DAN-MIRCEA GHEORGHE NICOLAU, București
44. FLORIAN TOGAN, Tîrgu Mureș
45. GEORGETA FARMAZON, București
46. MIHAIL RADU, București
47. ȘTERE I. RĂDUCAN, Făurei
48. EMIL STANCU, com. Dragodana, jud. Dîmbovița
49. ELENA FOCȘA, Vaslui
50. IOLANDA CRISTEA, Alba Iulia.

PREMIILE 121-200 — 80 abonamente pe 6 luni la MAGAZIN ISTORIC

1. MIRCEA LUPEA, Sibiu
2. FLORIN GH. BADEA, municipiul Gh. Gheorghiu-Dej
3. MARIANA NACU, com. Negrești, jud. Vaslui
4. MOISE SELEGEAN, Arad
5. ANDREI STĂNIMIR, com. Chirnogi, jud. Călărași
6. MELANIA O. SLAVU, Deva
7. ALEXANDRU ANTONESCU, Oradea

(Continuare în nr. viitor)

ASA VA PLACE ISTORIA?

VERSAILLES: DACĂ OGLINZILE AR PUTEA VORBI...

ANDRÉ CASTELOT

De-a lungul secolelor, Versaillesul s-a implicat în marile evenimente ale vieţii politice a Franţei şi în numeroase evenimente internaţionale. Aici s-au semnat trei tratate între Franţa şi Austria (în 1756, 1757 şi 1759); aici s-a încheiat tratatul care punea capăt războiului dintre coloniile americane şi metropola engleză în 1783[1], Anglia recunoscînd independenţa Statelor Unite. În seara de 2 septembrie 1983, cu ocazia bicentenarului tratatului, la Versailles a avut loc un spectacol-evocare istorică, de mare succes, intitulat Versaillesul şi independenţa Statelor Unite. **Tot la Versailles s-au reunit, pentru prima oară, Stările generale (adunările generale ale naţiunii), la 5 mai 1789, în ajunul Revoluţiei franceze; aici s-au votat legile constituţionale din 1875, care au stat la baza celei de-a treia Republici (1870-1940); şi tot aici, în Sala oglinzilor, s-a semnat, la 28 iunie 1919, tratatul între Franţa, aliaţii săi şi Germania învinsă, tratat care consfinţea noul raport de forţe de la sfîrşitul primei conflagraţii mondiale. Pînă în 1953, palatul de la Versailles a rămas gazda congreselor desfăşurate pentru alegerile la preşedinţia celei de-a IV-a Republici franceze. Tot în decorul de la Versailles, al istoricului palat al Regelui Soare, a avut loc, în iunie 1982, a opta întîlnire, la nivel înalt, a şefilor de stat şi de guvern din principalele state occidentale industrializate — „întrunirea celor şapte" („clubul bogaţilor"), care au dialogat asupra dosarelor economice ale prezentului.**

Cunoscutul istoric francez André Castelot, care a mai semnat în paginile revistei noastre[2], creionează, în cartea sa Au fil de l'histoire, **apărută la Paris, în 1981, un portret al palatului de la Versailles, însufleţindu-l prin prezenţa cîtorva personalităţi care l-au străbătut celebrele săli. Reproducem din lucrarea amintită acest fragment, cu subtitlurile** Magazinului istoric.

F.D.

Cum s-a născut Versaillesul? „Actul de naştere" al oraşului este semnat de Ludovic XIV, la Dunkerque. Prin acest act, regele oferă dreptul de proprietate asupra terenului oricărei persoane care dorea să construiască case la Versailles, cu condiţia ca aceste case să fie ridicate sub supravegherea intendentului-şef al clădirilor regale şi în schimbul unei infime taxe anuale.

Pentru a-i atrage pe nobili, regele acorda un privilegiu extraordinar pentru acea epocă: hotăra ca noile construcţii de la Versailles să nu poată fi puse sub sechestru. Privilegiul era cu atît mai ispititor pentru nobili, cu cît mai toţi erau înglodaţi în datorii şi nu-şi achitau niciodată furnizorii — sau, în orice caz, cît mai tîrziu cu putinţă.

Nobilii s-au grăbit deci să construiască în acest nou oraş în care casa le era la adăpost de sechestru şi de portărei şi de unde puteau să-şi bată joc de creditori, fiind, în acelaşi timp, la numai cîţiva paşi de Curte.

Construirea Versaillesului a atras numeroşi muncitori, care s-au instalat în barăcile de lemn ridicate special pentru ei, cei mai înstăriţi preferînd însă hanurile din oraş. Mai bine de 30 ani, adevăraţii stăpîni ai oraşului au fost astfel hangiii. Pentru a hrăni această populaţie, ei au fost obligaţi să crească păsări şi porci, pe care îi lăsau să se plimbe în voie pe străzi. Din această perioadă s-au păstrat mai multe decizii, care încercau să impună locuitorilor oraşului să nu-şi mai lase porcii

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 1-6/1976; 9/1967, 10/1970, 4/1972, 1-3/1978.

liberi pe şoselele Versaillesului.

Între timp, la castel, ne povesteşte Doamna de Sévigné[1], „regele este încîntat să facă onorurile Versaillesului, ca un simplu particular care primeşte vizite, în casa sa de la ţară..."

Audienţă la Regele Soare

Din acest moment, cele 306 oglinzi de cristal ale Galeriei oglinzilor, bine prinse în cele 17 arcade din faţa ferestrelor ce dau spre bazinele şi fîntînile arteziene de la Versailles, oglindesc un decor cu adevărat impresionant. Lustrele cu cele 2 000 lumînări, consolele şi sfeşnicele din lemn aurit şi-au găsit într-adevăr locul potrivit şi dau celei mai frumoase galerii din lume o strălucire nouă.

În urmă cu exact 300 ani, în 1684, în apele acestor oglinzi, care tocmai fuseseră executate de manufactura regală din strada Saint-Antoine, din Paris, se răsfrîngeau perdele albe din damasc de mătase şi un mobilier din argint filigranat şi cizelat. Cinci ani mai tîrziu, Tezaurul regal, aflîndu-se într-o situaţie disperată — fenomenul devenise permanent —, mobilierul era trimis la Monetăria regală; erau trimişi pînă şi suporţii pentru buştenii din cămine şi coliviile păsărilor. Mobile din lemn sculptat şi aurit înlocuiau acest mobilier în Galeria ale cărei proporţii — 73 m lungime, 10,40 lăţime, 13 înălţime — ating perfecţiunea. Încercînd să o imite, regele Ludovic II al Bavariei[2] măreşte cu 22 metri galeria sa din Herrenchimsee, dar rezultatul este dezastruos. Iată de ce replica bavareză a Galeriei oglinzilor dezamăgeşte.

Ah! dacă oglinzile acestea ar putea vorbi! Cîte n-au „văzut" ele! Îndreptîndu-se spre apartamentele Doamnei de Maintenon[3], cu manuscrisul tragediei sale *Esther* sub braţ, mai mult ca sigur că Racine[4] a aruncat o privire într-una dintre aceste oglinzi, verificîndu-şi ţinuta. Şi tot într-una din ele s-a văzut Jean Bart[5], în timp ce-şi aprindea zgomotos pipa, fumînd, indiferent la măreţia acestor locuri.

La 15 mai 1687, oglinzile „asistă" la un spectacol extraordinar: însoţit de patru senatori, dogele Genovei prezintă Regelui Soare umilele scuze ale republicii care, cu un an în urmă, îndrăznise să vîndă arme corsarilor algerieni şi să construiască galere pentru regele Spaniei, în acel moment duşman al Franţei. Abraham Duquesne bombardase atunci oraşul Genova, timp de cinci zile, între 10 şi 15 mai 1686, şi-l distrusese în parte. În acelaşi timp, Ludovic XIV pretinsese dogelui să se prezinte la Versailles, exact în ziua în care urma să se împlinească un an de la distrugerea capitalei sale. După ce traversează apartamentele mari şi Salonul războiului, dogele — seniorul Lascaro — ajunge la uşa Galeriei. Departe, la celălalt capăt al Galeriei oglinzilor, îl vede pe rege, înconjurat de prinţii de sînge, stînd pe tronul său de argint, drept în faţa intrării în Salonul păcii. Nenorocitul doge îşi scoate pălăria de catifea roşie şi, făcînd adînci plecăciuni, înaintează spre rege... care se află cam la 73 metri mai departe. Îi vorbeşte acestuia despre „durerea republicii de-a fi displăcut Maiestăţii Sale într-un fel sau într-altul" şi, de fiecare dată în timpul discursului său, cînd pronunţă numele regelui, dogele îşi scoate pălăria... iar Ludovic îl imită.

În anul următor, cînd ambasadorii Siamului [Thailandei] vin să se închine în faţa regelui şi să-i aducă daruri din partea marelui lor vizir, mobilierul din argint mai este încă în Galeria oglinzilor. La sfîrşitul discursurilor, traduse de către doi misionari iezuiţi, ambasadorii şi suita lor se retrag în Salonul războiului, de-a-ndaratelea, ca nu cumva să întoarcă spatele celui mai mare din regii pămîntului.

Cu cîteva luni înainte de moarte, la 19 februarie 1715, Regele Soare, acoperit literalmente din cap pînă în picioare cu diamante şi cu perle — în valoare de peste o sută de milioane de franci în monedă actuală —, avînd alături pe urmaşul său, un copil de cinci ani, viitorul Ludovic XV, îl primeşte, tot în Galeria oglinzilor, pe Mehmet Roza Beg, ambasadorul Persiei, care-i aduce cadouri din partea şahului.

Mansart nu se lasă impresionat

De fiecare dată, Regele Soare este prezent în Galeria oglinzilor în toată splendoarea sa. Dar dacă măreţia monarhului ne impresionează, omul nu ne emoţionează şi nu ne mişcă deloc. Statuie de marmură, împodobită cu purpură şi aur, omul nu trezeşte în noi nici un sentiment. Egoismul său monstruos, un egoism ce poate merge pînă la cruzime, orgoliul său fără măsură sau, mai degrabă, egocentrismul său ne îngheaţă.

Nimbul gloriei imo alizate de Le Brun[6] pe tavanul marii Galerii aureolează un om dur, rece, inaccesibil, insen-

---

[1] Marchiza Marie de Rabutin-Chantal de Sévigné (1626-1696), autoarea unei culegeri de *Lettres* (Scrisori), publicate în 1726, care conţin detalii interesante despre moravurile vremii.

[2] În timpul lui Ludovic II (1864-1886), Bavaria a intrat în Imperiul federal german (format odată cu încoronarea lui Wilhelm ca împărat al Germaniei, la 18 ianuarie 1871).

[3] Marchiza Françoise D'Aubigné de Maintenon (1635-1719) s-a ocupat de educaţia copiilor lui Ludovic XIV şi ai Doamnei de Montespan şi, după moartea Mariei Terezia (soţia regelui), s-a căsătorit în taină cu Ludovic XIV (1684). Ea a exercitat o influenţă apreciabilă asupra suveranului, în special din punct de vedere religios. După moartea regelui, în 1715, s-a retras în casa de la Saint-Cyr, pe care o fondase pentru educaţia tinerelor fete de origine nobiliară, dar şi de condiţie modestă.

[4] Poetul Jéan Racine (1639-1699), autorul tragediilor *Andromaca*, *Britannicus*, *Ifigenia*, *Fedra* etc. a fost, un timp, şi istoriograful regelui.

[5] Marinarul francez Jean Bart (1650-1702) s-a ilustrat mai ales prin faptele sale de corsar, după ce a servit, un timp, în Olanda. Ludovic XIV l-a numit căpitan de vas, i-a dat titluri de nobleţe şi gradul de şef de escadră. S-a remarcat în toate operaţiile navale din războiul Ligii de la Augsburg (semnată în 1686 de Austria, Spania, Suedia şi cîţiva prinţi germani împotriva lui Ludovic XIV).

[6] Charles Le Brun (1619-1690), pictor francez, protejat de Colbert şi Ludovic XIV, pictorul nr. 1 al regelui. Director al Manufacturii regale de goblenuri şi director al Academiei. Le Brun a prezidat decorarea Versaillesului.

sibil, care nu se destăinuie niciodată nimănui şi care „se fereşte şi de dragoste şi de ură". Stilul său de a domni, de a fi „regele" chiar şi în cele mai neînsemnate momente ale existenţei, îi umple de admiraţie pe trimişii monarhilor europeni.

Chiar şi ambasadorul Angliei, lordul Stairs, a rămas încremenit cînd l-a auzit pe rege spunîndu-i:

— Domnule ambasador, întotdeauna am fost stăpîn la mine acasă, uneori chiar şi la alţii acasă. Nu mă obligaţi să-mi aduc aminte de acest lucru.

— Mărturisesc, recunoscu diplomatul, că bătrînul „faraon" m-a impresionat.

Ludovic XIV îi impresionează desigur şi pe miniştrii săi, inclusiv atunci cînd le demonstrează că cunoaşte pînă „în cel mai mic detaliu o problemă". Secretarii săi de stat sînt tot timpul sub tensiune.

Şi totuşi, regele nu-l impresionează deloc pe un mare artist al timpului său, pe Mansart[1]. El poate intra cînd doreşte în saloanele regelui, îndrăznind chiar să se amestece în conversaţia acestuia.

Într-una din zile, Ludovic vine în parc să privească o nouă lucrare începută de arhitectul său. Este atît de cald, soarele atît de arzător, încît suveranul îl autorizează pe Mansart să-şi acopere capul. Curtenii sînt scandalizaţi, regele le declară însă că dacă i s-ar întîmpla „ceva" lui Mansart, pierderea ar fi ireparabilă. „Pot face douăzeci de duci şi pairi ca voi în numai un sfert de oră, dar pentru a face un Mansart sînt necesare secole întregi".

Regele ştia, fără îndoială, că, într-o bună zi, posterita-

[1] Jules Hardouin (1646-1708), zis Hardouin-Mansart (nepotul prin alianţă al celebrului arhitect francez François Mansart — 1598-1666), a fost arhitectul nr. 1 al lui Ludovic XIV. El a construit palatul şi capela de la Versailles, Domul invalizilor, piaţa Vendôme, Marele Trianon, palatul Marly etc.

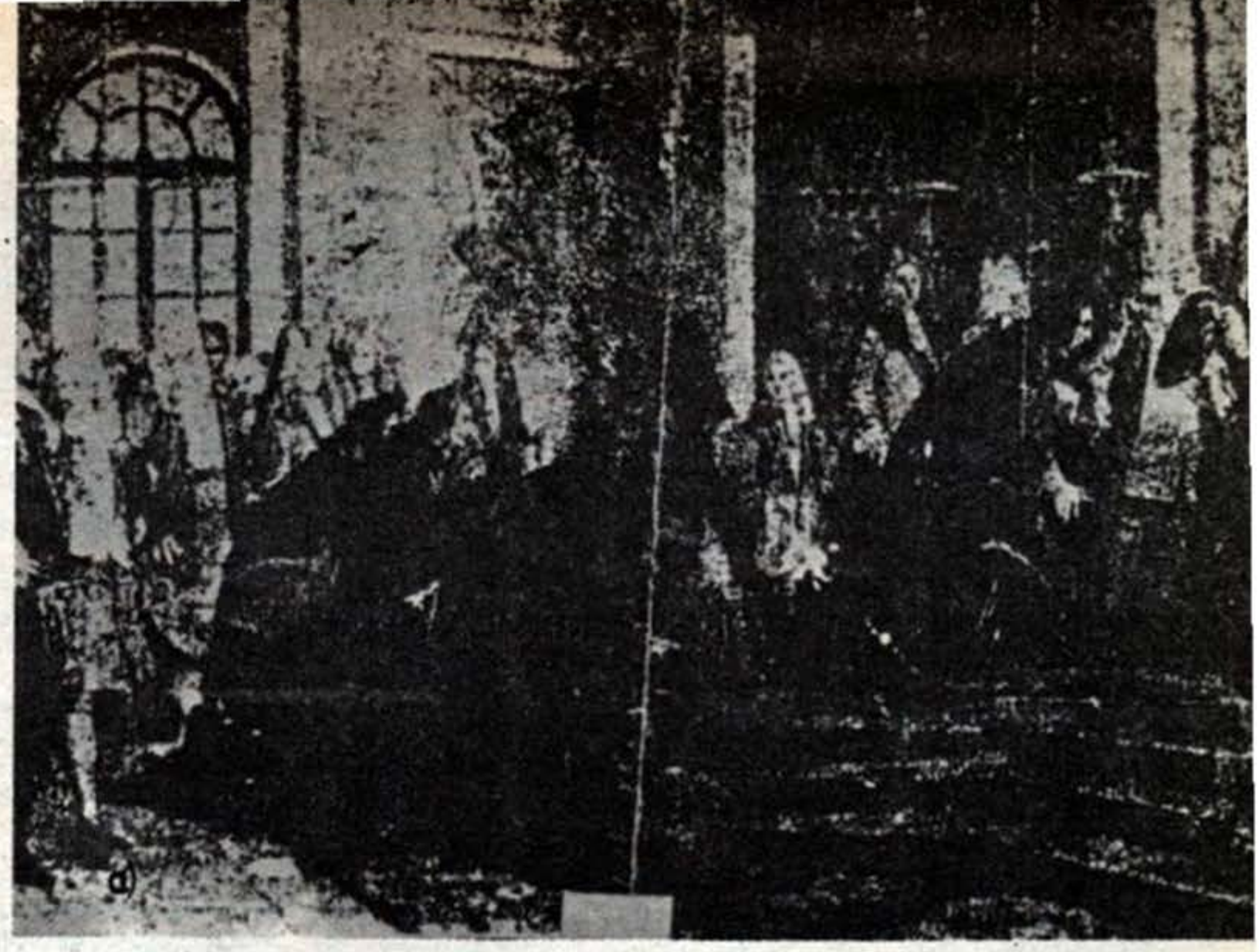

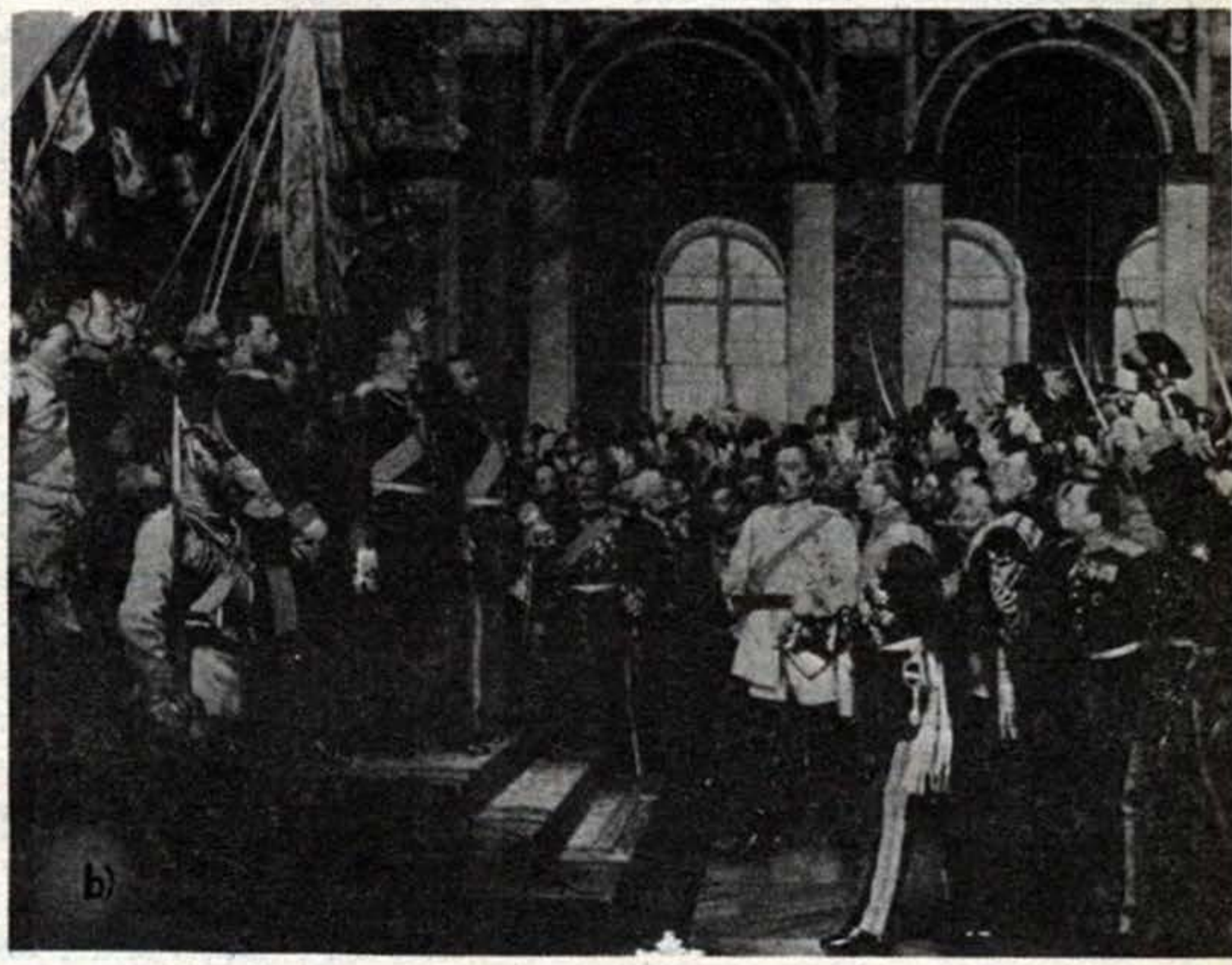

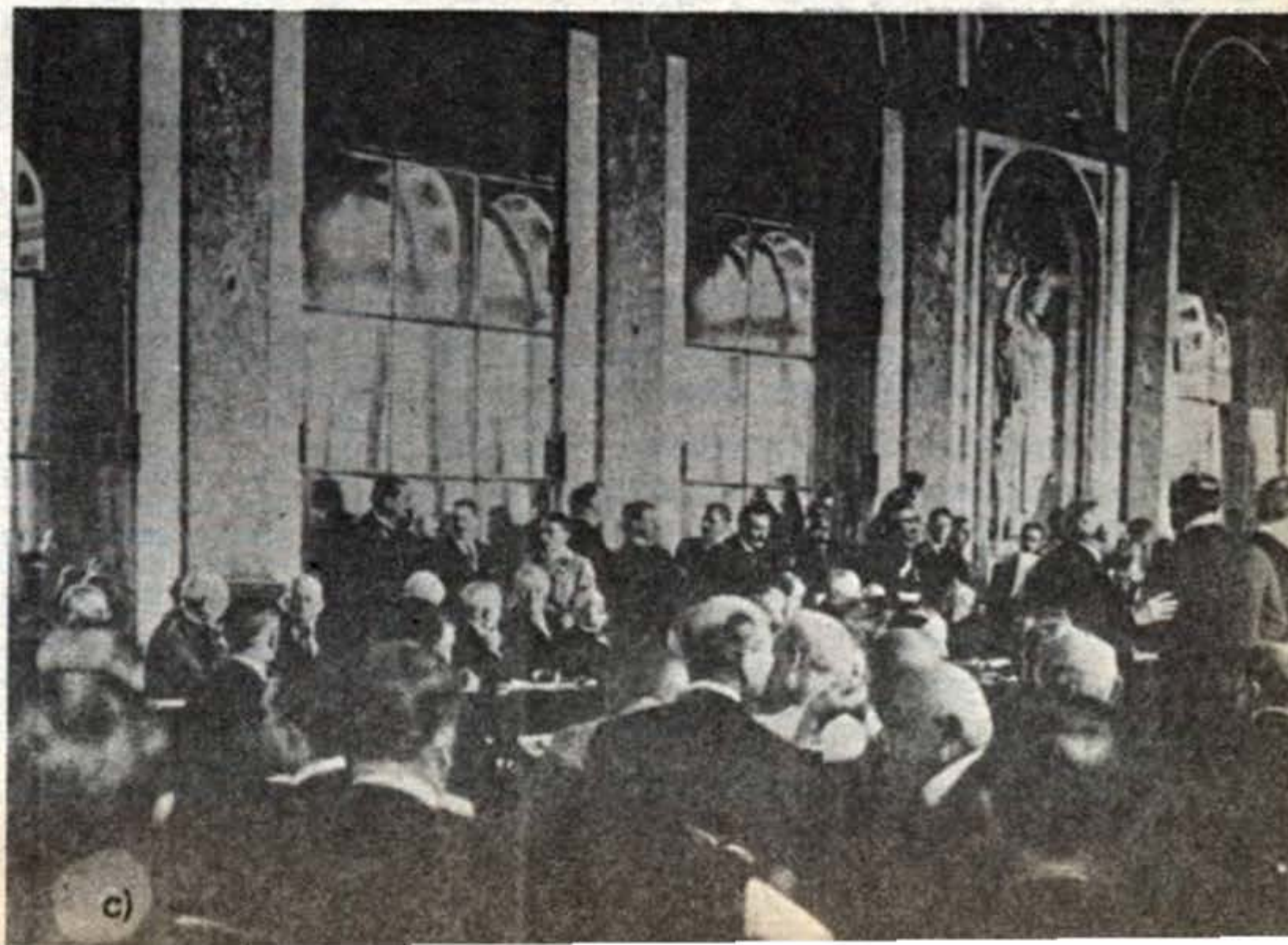

Galeria oglinzilor: a) *mai 1687. Regele Soare îl primeşte pe dogele Genovei;* b) *ianuarie 1871. După victoria Prusiei în războiul franco-prusian, aici se proclamă Imperiul german, sub conducerea lui Wilhelm I;* c) *iunie 1919. Se semnează tratatul de pace între Franţa, aliaţii săi şi Germania învinsă*

tea îi va măsura gloria cu „metrul" de Versailles. Şi totuşi, puţin a lipsit ca acest cadru să fie distrus. Napoleon considera Versaillesul „o eroare pe care Ludovic XIV i-a lăsat-o pe cap". Iar în 1811, arhitectul Pierre-François Fontaine[1] îl numea „pitic diform, ale cărui membre gigantice, încă şi mai diforme, îi sporesc urîciunea".

„Aici toţi părem mici!"

În 1837, pe cînd doar stilul gotic avea „farmec", Versaillesul n-a fost salvat de la distrugere decît printr-o majoritate de trei voturi în Parlament. Astăzi însă, cînd se vorbeşte de Regele Soare, nu există unitate de măsură pentru măreţia sa decît „metrul" de Versailles! Montesquieu, iritat de arhitectura Versaillesului, exclama:

— Urăsc Versaillesul. Aici toţi părem mici!

Toţi, în afară de Ludovic XIV.

Datorită castelului, amintirea marelui rege supravieţuieşte. Iar atunci cînd vreun nemulţumit pomeneşte de miliardele înghiţite de Versailles — ducele de Saint-Simon (1675-1755) a fost primul dintre aceşti nemulţumiţi, Voltaire (1694-1778) — al doilea, iar marchizul Mirabeau (1715-1789) i-a imitat —, atunci cînd auzim vorbindu-se despre „abisul de cheltuieli", putem răspunde astăzi, ca şi istoricul Philippe Erlanger[2]: Versaillesul a costat aproximativ cît un portavion... Epoca noastră cheltuieşte sume astronomice, pentru construirea unor arme monstruoase şi care, în plus, se demodează în numai cinci ani. Ea nu are dreptul să condamne o risipă care a dat naştere unei capodopere.

[1] Fontaine (1762-1853) a lucrat la Luvru şi a înălţat arcul de triumf Carrousel din Paris.

[2] *Magazin istoric*, nr. 6/1970, 3/1973.

La 10 mai 1774, la ora 3.15 după-amiază, flacăra unei lumînări aşezate la fereastra camerei regelui se stinge. Cutremurătoarea agonie a lui Ludovic XV ia sfîrşit...

Maria-Antoaneta se află în camera ei. Moştenitorul tronului este şi el cu ea şi se plimbă cu paşi nervoşi prin cameră. Deodată, povesteşte un martor, „s-a auzit un zgomot înspăimîntător, întru totul asemănător celui pe care-l face tunetul"; este mulţimea de curteni ce străbate în fugă Galeria oglinzilor şi vine să-l salute pe noul rege. Auzind acest zgomot straniu. Maria-Antoaneta şi Ludovic XVI tresar. Au înţeles... Cei care intră primii în încăpere văd pe această tînără regină de optsprezece ani şi pe acest rege de numai nouăsprezece, în genunchi, plîngînd în hohote.

Unsprezece ani mai tîrziu, oglinzile uşii duble care dau spre biroul regelui reflectă silueta înveşmîntată în purpură a cardinalului de Rohan, iar Curtea, adunată în Galeria cea mare, aude cu uimire o voce — cea a baronului de Breteuil, ministrul lui Ludovic XVI, — dînd căpitanului gărzii personale a regelui un ordin care-i face să tresară pe toţi cei prezenţi: „Arestaţi-l pe Monseniorul cardinal!" O bombă să fi explodat în Galeria oglinzilor n-ar fi provocat, desigur, mai multă spaimă şi uimire. Începea teribila Afacere a colierului[3]. Trei ani mai tîrziu, izbucnea furtuna. Acesta fusese doar primul semnal.

...Oglinzile nu au reflectat scenele provocate de mulţimea de parizieni invadînd castelul, în dimineaţa zilei de 6 octombrie 1789. Mulţimea nu a trecut dincolo de camera reginei. Cîteva ore mai tîrziu, cortegiul regalităţii detronate părăsea Versaillesul pentru totdeauna.

La scurt timp după revoluţie, într-una din zile, în oglinzile din Galerie s-a răsfrînt chipul unui tînăr german, pe nume Meyer, care reuşise să se strecoare în castel. „Domnea o linişte ca în morminte, scrie el; paşii mei răsunau prelung între zidurile abandonate ale castelului... Mi-am imaginat furtuna revoluţiei, catastrofele care au zdruncinat rostul acestor locuri. Seara era întunecoasă; norii care se învolburau deasupra parcului anunţau furtuna".

La 18 ianuarie 1871, oglinzile din cristal l-au putut „vedea" pe Wilhelm I, primind coroana imperială a Germaniei şi realizînd astfel, sub sceptrul său, unitatea germană.

Cîteva luni mai tîrziu, în timp ce Parisul trăia orele furtunoase ale Comunei, Galeria oglinzilor a fost transformată într-un vast dormitor pentru deputaţi. Reprezentanţii poporului s-au întins pe unde au apucat, pe banchete sau pe canapele, iar cei mai descurcăreţi, folosind paravane sau perdele, şi-au amenajat chiar un fel de camere.

În românește de Mihaela MINOIU

[3] Proces scandalos în istoria Franţei, care a contribuit mult la compromiterea Curţii în preajma revoluţiei din 1789-1794. La insistenţele unei aventuriere, care îşi aroga titlul de contesa Lamothe-Valois, cardinalul Rohan, dizgraţiat la Curte, a cumpărat un colier preţios, ca dar pentru regina Maria-Antoaneta, care vroia să cumpere acest colier, dar îl găsea prea scump. Cardinalul a fost încredinţat că, prin acest cadou, îşi va cîştiga reintrarea la Curte. El a cumpărat colierul şi l-a predat reginei prin aventurjera Lamothe. Dar cardinalul, din lipsă de bani, a întîrziat să plătească preţul colosal de 1 600 000 lire; giuvaergiii au pretins plata şi, neprimind-o, au intentat proces neplatnicului. De aici s-a născut, în 1785, un scandal colosal, căci mulţi credeau că regina s-a folosit de mijloace necinstite pentru a cîştiga colierul. În decursul procesului, s-au relevat o mulţime de fapte foarte compromiţătoare pentru Curte. Acest scandal a contribuit la ruinarea celor din urmă re turi ale autorităţii regale şi la pregătirea terenului pentru izbucnirea revoluţiei de la 1789.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

OMAGIU MARII UNIRI

Împlinirea a 65 ani de la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 (nr. 12/1983) a fost întîmpinată de cititorii noştri şi printr-un număr de evocări, însemnări sau articole consacrate măreţului eveniment, trimise redacţiei, dintre care amintim:

General maior (r) VICTOR POPESCU, din Satu Mare şi ing. CONSTANTIN C. GHEORGHIU, din Braşov: Amintiri din acele zile, la care au fost participanţi direcţi.

SORIN DURDUN, din Curtea de Argeş, CORNEL BUTA, din Braşov, IOAN STOICA, din Timişoara: Ecourile peste timp ale Marii Adunări de la Alba Iulia.

CONSTANTIN GRECESCU, din Ocna de Fier, jud. Caraş-Severin: O succintă evocare a luptătorului unionist Iosif Ciser, din Ocna de Fier.

VIOREL LELUŢ, din com. Viştea, jud. Braşov: O semnalare privind Stejarul Unirii, plantat în anul 1928, în satul Rucăr, com. Viştea, la împlinirea unui deceniu de la Marea Unire.

Prof. ION IVĂNESCU, din Jibou, jud. Sălaj, NICOLAE TOMOIAGĂ, din Cluj-Napoca: Microinterviuri cu participanţi la Marea Adunare de la Alba Iulia.

Prof. DANA Z. BONCO, din Becican, jud. Bistriţa-Năsăud: Însemnări privind contribuţia românilor de pe Valea Someşului Mare la înfăptuirea unirii din 1918.

PUBLICAŢII BIBLIOGRAFICE

Am citit în nr. 3 şi 4/1983 despre lucrările apărute sub egida Bibliotecii centrale universitare din Bucureşti şi aş dori să ştiu dacă această instituţie de cultură editează şi publicaţii periodice şi care anume, ne scrie ELENA PREDESCU, din Constanţa.

În cadrul Bibliotecii centrale universitare din Bucureşti apar următoarele publicaţii de bibliografie curentă, care valorifică, prin grija colectivului acestei instituţii, periodicele şi cărţile străine intrate recent în colecţiile ei: Din sumarul periodicelor străine **(cu seriile Filozofie, ştiinţe şi probleme sociale; Istorie; Lingvistică, literatură; Drept),** Cărţi străine intrate în bibliotecile din R.S. România **(seria Educaţie, învăţământ),** Surse pentru dv. în colecţiile Bibliotecii centrale universitare **(apare în 25 de serii, printre care filozofie, istorie, sociologie, literatură, matematică, fizică, chimie etc.).**

DIN NOU LA CETĂŢENI

LAURENŢIU POPESCU, din com. Călina, jud. Vîlcea: Vreau să vin în ajutorul cititorului Cristian Popescu, din Bucureşti care, în nr. 10/1983, a solicitat informaţii privind săpăturile arheologice de la Cetăţeni. Un vast şi interesant material, însoţit de ilustraţii, referitor la aceste cercetări arheologice a fost publicat în revista Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie, nr. 1 din 1974, sub titlul **Date noi cu privire la tezaurul de la Cetăţeni-Muscel.**

La rîndul nostru precizăm că, după ce în nr. 9/1982 Magazin istoric a publicat, în premieră, rezultatele cercetărilor din 1981 de la Cetăţeni — reşedinţa voievodului Seneslau — o informare detaliată asupra acestora, datorată specialiştilor Lucian Chiţescu, Anişoara Sion, Spiridon Cristocea, a apărut în Cercetări arheologice, vol. VI, publicaţia Muzeului naţional de istorie din Bucureşti.

CITITORI ŞI ARTICOLE

Pe marginea unor articole apărute în paginile revistei noastre, ne-au mai scris şi următorii cititori: ALECU BĂDĂLUŢĂ, din Bucureşti (Martori seculari ai istoriei, nr.9/1983); ARTEMIE PAULIAN, din com. Vama, jud. Suceava (Acea parte a Ţării Româneşti numită Moldova, nr. 6/1976); DAN IOAN, din Satu Mare (Permanentele discordanţe dintre... „parteneri", nr. 9/1983); PETRE DANCIU, din Cluj-Napoca (Simón Bolivar, nr. 8/1983); C. BĂRBULESCU, din Sibiu (Ştefan cel Mare — apărător al continuităţii statale, nr. 4/1982).

EROUL CONSTANTIN MUŞAT

Prof. CONSTANTIN T. DOBRESCU, Filiala Arhivelor statului, din Ploieşti: În oraşul Buşteni locuitorii au înălţat un monument „din piatră şi bronz" în „cinstea eroilor din localitate căzuţi pe cîmpul de luptă pentru întregirea neamului românesc".

Monumentul a fost executat de sculptorul bucureştean I. Dimitriu-Bîrlad şi ing. Mircea Radu şi a costat suma de 1 088 550 lei, fiind inaugurat la 9 septembrie 1928. Locuitorii au luat iniţiativa ridicării acestui monument, pentru a aminti generaţiilor viitoare eroismul celor 52 ostaşi originari din Buşteni, căzuţi pe cîmpul de luptă al primului război mondial. Monumentul se numeşte „Caporalul Mușat aruncînd ultima grenadă". Documentele de arhivă ne arată cine a fost acest erou şi ce fapte de arme a săvîrşit.

Caporalul Mușat Constantin s-a născut în comuna Crucea, jud. Ialomiţa şi era fiul lui Ioan şi Chira Mușat. Era necăsătorit, croitor de meserie şi făcea parte din Regimentul 2 grăniceri, fiind rănit şi internat în Spitalul militar de la Iaşi. Comisia medicală de reformă a cerut ca Mușat Constantin să fie „reformat din cauză că i se amputasc braţul sting, ca consecinţa unei plăgi provenită prin împuşcare pe cîmpul de luptă. Cu multă barbăţie şi însufleţit de cele mai frumoase sentimente de dragoste de ţară, numitul soldat a stăruit să nu fie reformat şi să fie trimis pe front ca aruncător de bombe, avînd mîna dreaptă în bună stare". Pentru „pilda frumoasă ce a dat camarazilor lui de armă", a fost citat pe armată prin Înalt Ordin de zi nr. 32 din 12 februarie 1917. Eroul a murit în luptele din satul Nicoreşti, jud. Bacău, pe frontul de la Oituz în ziua de 31 iulie 1917 şi a fost înmormîntat pe cîmpul de luptă. Mormîntul său se află pe teritoriul satului Bahna, comuna Bogdăneşti, jud. Bacău.

Am redat acestea pentru că puţini ştiu (mai ales tînăra generaţie) cine au fost cei ce simbolizează eroismul ostaşilor români căzuţi pentru realizarea idealului multiseculer al poporului nostru. O copie a acestei statui se află amplasată şi în municipiul Brăila.

MULŢUMIRI

Mulţumim următorilor cititori pentru gîndurile şi urările adresate revistei cu prilejul apariţiei nr. 200, respectiv nr. 11/1983: NICOLAE ONOFREI, din Timişoara; I.N. DĂRĂBĂNEANU, din Beiuş, jud. Bihor; TOMA ARTENE, din com. Leşu, jud. Bistriţa-Năsăud; GHEORGHE PETROV, din Turda; NICU PETRIA, din Slatina; DORIN MÂNZAT, din Baia Mare; AL. BORZAŞI, din Turda, SAMUIL IEPURE, din com. Ciumbrud, jud. Alba; VICTORIA DUMITRESCU, din Brăila; TUDOR DRAGOMIROIU, din Suceava.

SOLICITĂ MAGAZIN ISTORIC

Vă rog să publicaţi cererea mea pentru a putea procura colecţia Magazin istoric, din 1967 şi pînă în 1971 — ne scrie SIMICI STEVAN, din com. Moldova Veche, nr. 314, jud. Caraş Severin, care doreşte, totodată, pentru completarea colecţiei următoarele numere: 10/1974; 3, 11/1976; 3/1979; 10, 12/1980; 10/1981; 1, 10/1982.

Solicită, de asemenea, numere din Magazin istoric, următorii cititori:

CONSTANTIN MARANGOCI, str. Aurel Vlaicu, Bl. A1, sc. A, et. III, ap. 13, Haţeg, jud. Hunedoara: **1-5/1967.**

FLORIAN ALDEA, str. Cuza Vodă, nr. 57, bl. 44, sc. A, et. III, ap. 14, Piteşti: **nr. 3/1967; 9, 12/1972; 5, 6/1974; 2/1976. 1, 3, 7/1980; 10, 11/1981; 2, 3/1982.**

DUMITRU TELEGA, com. Horodnic, nr. 559, jud. Suceava: **nr. 10-12/1982.**

ANTON CONSTANTIN, str. Mărăşeşti, bl. B 15, sc. B, ap. 29, Tîrgu Neamţ: **1-9/1967; 2-5, 9, 11, 12/1968; 2-9/1969; 4, 6, 7-10/1970.**

ŞTEFAN MEOŞU, sat Tismana, nr. 127, jud. Mehedinţi: **nr. 1-5, 7-9/1967; 1-5, 12/1968.**

CONTENTS (Romanian History) 28 MARCH 1974-28 MARCH 1984. NICOLAE CEAUŞESCU, THE PRESIDENT OF THE SOCIALIST REPUBLIC OF ROMANIA: Gh. Rădulescu, Şt A. Andrei ● V. Ursachi The Dacian Temple of Zargidava ● M.P.Speidel, M. Gramatopol The Visage of Decebalus on the Metopes of Adamclisi ● P.P. Panaitescu Mircea the Old (1386-1418) ● The XV-th ICHS: Magnus Mörner (Sweden) ● Gh. D. Palade Political Notes from the Late XIX-th Century ● The Voyage of I.I.C. Brătianu to Transylvania (II) ● Ş. Voinea-Semo A Dispute over the Legacy of the Cantacuzino Family ● G. Potra 1856: Bucharest Seen by Ferdin and Lassalle

SOMMAIRE (Histoire roumaine) 28 MARS 1974-28 MARS 1984. NICOLAE CEAUŞESCU, PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE SOCIALISTE DE ROUMANIE: Gh. Rădulescu, Şt. A. Andrei ● V. Ursachi Le Temple dace de Zargidava ● M.P. Speidel, M. Gramatopol La Figure de Decebal sur les métopes d'Adamclisi ● P.P. Panaitescu Mircea le Vieux (1386-1418) ● Le XV-e CISH: Magnus Mörner (Suède) ● Gh. D. Palade Notes politiques de la fin du XIXe siècle ● Le voyage de I.I.C. Brătianu en Transylvanie (II) ● Ş. Voinea-Semo Dispute autour de l'héritage des Cantacuzènes ● G. Potra 1856: Bucarest vu par Ferdinand Lassalle

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) 28 МАРТА 1974 г.-28 МАРТА 1984 г. НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ, ПРЕЗИДЕНТ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ РУМЫНИИ: Г. Рэдулеску, Ш.А. Андрей ● В. Урсаки Дакийский храм в Заргидаве ● М.П. Спейдель, М. Граматопол Образ Децебала на метопах в Адамклиси ● П.П. Панаитеску Мирча Старый (1386-1418) ● XV МКИН: Магнус Мернер (Швеция) ● Г.Д. Паладе Политические заметки конца XIX-го века ● Поездка И.И.К. Брэтиану в Трансильванию (II) ● Ш. Войня-Семо Тяжба по делу наследства семьи Кантакузино ● Г. Потра 1856 г.: Бухарест глазами Фердинанда Лассаля

INHALT (Rumänische Geschichte) 28. MÄRZ 1974-28. MÄRZ 1984. NICOLAE CEAUŞESCU, DER PRÄSIDENT DER SOZIALISTISCHEN REPUBLIK RUMÄNIEN: Gh. Rădulescu, Şt. A. Andrei ● V. Ursachi Der dakische Tempel von Zargidava ● M.P. Speidel, M. Gramatopol Die Abbildung Dezebals in den Metopen von Adamclisi ● P.P. Panaitescu Mircea der Alte (1386-1418) ● Der XV IKGW: Magnus Mörner (Schweden) ● Gh. D. Palade Politische Aufzeichnungen vom Ende des 19. Jahrhunderts ● Die Reise I.I.C. Brătianus durch Transsilvanien (II) ● Ş. Voinea-Semo Der Disput um das Erbe der Cantacuzinos ● G. Potra 1856: Bukarest — wie Ferdinand Lassalle es sah

SUMARIO (Historia rumana) 28 DE MARZO DE 1974-28 DE MARZO DE 1984. NICOLAE CEAUŞESCU, EL PRESIDENTE DE LA REPÚBLICA SOCIALISTA DE RUMANIA: Gh. Rădulescu, Şt. A.Andrei ● V. Ursachi El templo dacio de Zargidava ● M.P Speidel, M. Gramatopol La figura de Decebal en las metopas de Adamclisi ● P.P. Panaitescu Mircea el Viejo (1386-1418) ● El XV° CICH: Magnus Mörner (Suedia) ● Gh. D. Palade Apuntes políticos desde finales del siglo XIX ● El viaje de I.I.C. Brătianu en Transilvania (II) ● Ş. Voinea-Semo Disputa para la herencia de los Cantacusinos ● G. Potra 1856: Bucarest visto por Ferdinand Lassalle

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti
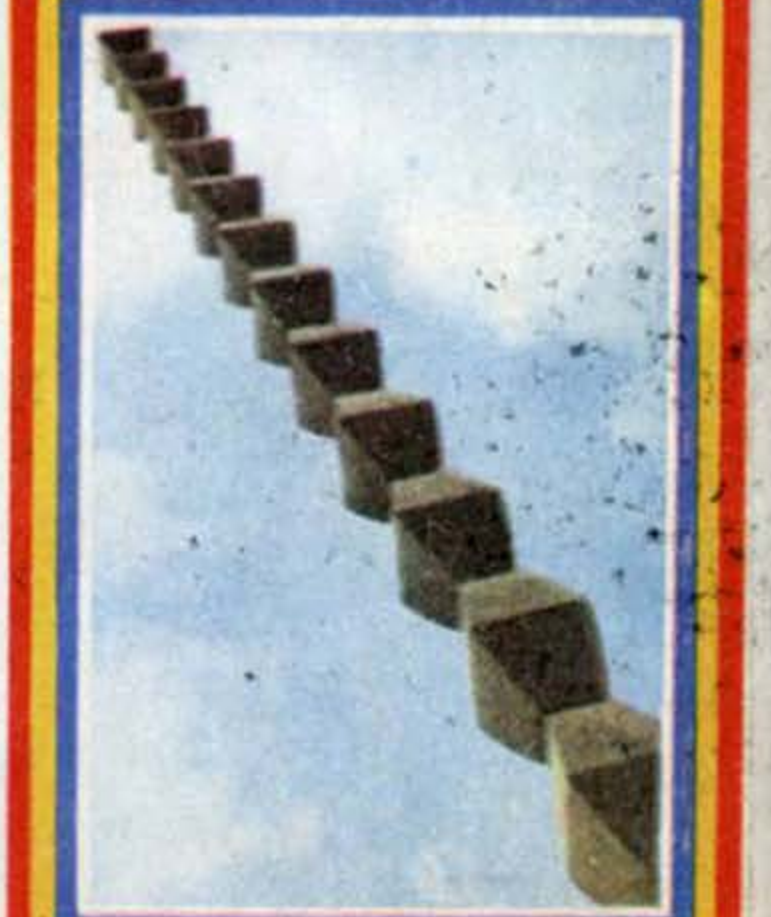
42 427